Jahres-Bericht

des

RABBINER-SEMINARS

zu Berlin

für 5655 und 56 (1895 und 96)

vom

Curatorium.

Beigegeben:
„Neue Collectaneen aus einer Mechilta zu Deuteronomium"
von Dr. D. Hoffmann.

BERLIN.
Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 2.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

Bericht des Curatoriums.

In unserem vorigen Bericht durften wir konstatieren, dass die pekuniären Verhältnisse der Anstalt sich günstig gestaltet haben. Auch für die letzten zwei Jahre können wir zu unserer grossen Freude mitteilen, dass die Freunde und Gönner der Anstalt ihr treu geblieben sind. Wenn trotzdem die Bilanz sich immer schwieriger gestaltet, wenn wir an unsere Freunde die dringende Bitte richten müssen, in ihren Kreisen für unsere Anstalt weiter wirken zu wollen, so liegt dies an dem Umstand, dass die Ausgaben von Jahr zu Jahr sich steigern und durch tiefgreifende Aenderungen in den letzten Jahren eine besondere Höhe erreicht haben.

Das stetige Anwachsen der Hörerzahl machte es besonders für die talmudischen Disciplinen nötig, eine fernere Lehrkraft zu berufen. Wir wählten einen ehemaligen Schüler des Seminars, Herrn Dr. J. Wohlgemuth, der nach dem Urteile des Dozenten-Collegiums als ganz besonders geeignet für diese Stelle erschien. Zu unserer grössten Genugthuung können wir konstatieren, dass unsere Wahl eine sehr glückliche war. Der Erfolg, den Herr Dr. W. in seiner Wirksamkeit bisher erzielte, trat sowohl in der eifrigen Beteiligung der Hörer, wie auch in den unverkennbaren Fortschritten derselben zu Tage. Ausser den talmudischen Disciplinen übernahm Herr Dr. W. auch die Behandlung der Homiletik und der Religionsphilosophie. Nach der Anstellung des Herrn Dr. W. übernahm den Talmud-Unterricht in der Oberabteilung zum grösseren Teil Herr Dr. Hoffmann.

Um den Herrn Rektor auch in den äusseren Arbeiten zu entlasten, wurden die Sekretariatsgeschäfte Herrn Moses Hildesheimer übertragen. Im Anschluss hieran ersuchen wir die Herren Inkassenten, die uns stets so freundlich zur Seite standen, und denen wir auch an dieser Stelle unseren wärmsten Dank aussprechen, sowie die Herren beitragenden Mitglieder, die bisher dem Herrn Rektor eingesandten Gelder in Zukunft per Girokonto oder per Post direkt an die Herren Rendanten Helft und Friedländer Berlin Bischofstr. 17 einsenden zu wollen und dem Sekretariat p. A. Herrn M. Hildesheimer, Münzstr. 25 davon Mitteilung zu machen.

Wie in früheren Jahren so sind auch in den Berichtsjahren sowohl dem Stipendienfonds als dem Fonds des Seminars grössere Spenden zugewiesen worden, die weiter unten unter den entsprechenden Titeln aufgeführt sind. Den hochherzigen Spendern sei für ihre bedeutenden Zuweisungen hiermit der innigste Dank ausgesprochen. Aus dem seiner Zeit zum Jubiläum des siebenzigjährigen Geburtstags des Herrn Rektor gesammelten Fonds, der den Titel „Hildesheimerfonds“ führte, sind 20000 M. dem Jubilar zur Verfügung gestellt worden. Der Herr Rektor hat diese Summe dem Seminar überwiesen, die Verteilung an die einzelnen Fonds ist unter denselben angegeben.

Einen schmerzlichen Verlust hat das Curatorium zu beklagen. Herr Caspar Lachmann, der bei der letzten Neuwahl in das Curatorium eingetreten war, ist uns durch den Tod entrissen worden. Seine thätige Mithilfe sichert ihm unsere Dankbarkeit. Wir werden sein Andenken stets in Ehren halten.

Seit vielen Jahren widmet sich Herr Nathan Wolfsohn der Verwaltung des dem Seminar gehörigen Hauses. Für die mühevolle Hingabe und seine erfolgreiche Thätigkeit sei ihm unser wärmster Dank ausgesprochen.

Schliesslich sei noch bemerkt, dass der Kassenbericht mit dem 1. Juli 1897 abschliesst. Nur die Spenden und Beiträge, die bis zu dieser Zeit eingelaufen sind, oder was als Beitrag für diese Zeit eingeschickt ist, ist aufgenommen worden. Ueber alle anderen Spenden und Beiträge werden wir im nächsten Bericht ordnungsgemäss quittiren.

BERLIN, $\frac{\text{15. Tamus 5657.}}{\text{15. Juli 1897.}}$

Das Curatorium.

Bericht des Rectors.

Wieder kann mit voller Befriedigung auf den inneren Ausbau und die äussere Entwickelung unserer Anstalt während der beiden Berichtsjahre hingewiesen werden. Der Erweiterung, welche das Lehrercollegium durch die Berufung des Herrn Dr. Wohlgemuth erfahren hat, ist bereits im Bericht des Curatoriums Erwähnung geschehen.

Die Erfahrungen, welche die Dozenten in mehr als zwei Jahrzehnten sowohl über das erforderliche Mass des Wissens, das die Hörer für ihren Beruf genügend vorbereitet, als auch über das Maximum von Zeit und Kraft, das ihnen zugemuthet werden dürfe, gesammelt haben, setzten uns in den Stand, einen Studienplan auszuarbeiten, der den Hörern gleich bei ihrem Eintritt ein klares Bild von demjenigen giebt, was sie im Laufe der sechs Jahre, die sie zum mindesten in der Anstalt verweilen, zu leisten haben. In Bezug auf die abschliessenden Examina giebt der Studienplan nur einen Niederschlag Dessen, was seit Jahren von uns gefordert wurde.

Der Uebergang von der Abtheilung B zur Abteilung A, der sich früher nur auf Grund einer Talmudprüfung vollzog, ist durch eine Reihe von Examina erschwert worden, weil es uns nach der Analogie anderer Studienzweige wünschenswerth erschien, dass die Hörer schon nach den ersten vier Semestern sich und dem Dozentencollegium über ein bestimmtes Mass am Seminar erworbener Kenntnisse Rechenschaft ablegen.

Die Anstalt wurde von 52 ordentlichen Hörern besucht, welche allesamt bei ihrem Eintritt neben dem als selbstverständlich vorausgesetzten religiösen Lebenswandel sich über das genügende Mass biblisch-talmudischen Wissens ausgewiesen und ferner ein von einem humanistischen Gymnasium ausgestelltes Zeugnis der Reife beigebracht haben. Nur die derart Vorgebildeten haben nach Abschluss ihrer Studien an der Anstalt Anspruch auf Ertheilung eines Zeugnisses. Doch wird einer kleinen Zahl Solcher, die ohne jene Vorbedingung zu erfüllen, nach dem Urteil der Dozenten den Vorlesungen folgen können, der Besuch derselben gestattet. Zu unserer grossen Freude erhielten auch in den letzten Berichtsjahren die Vorlesungen von den Studierenden der verschiedensten Fakultäten zahlreichen Zuspruch.

Es gereicht uns zu ganz besonderer Genugthuung und wird als erneuter Beweis für das wachsende Vertrauen, das die Gemeinden unserer Anstalt und ihren Bestrebungen entgegenbringen, sicherlich von allen Freunden derselben mit ungetheilter Freude begrüsst werden, dass die Zahl der Berufungen unserer Hörer in Rabbinats- und höhere Lehrerstellungen in den letzten beiden Jahren eine Höhe erreicht hat, wie nie zuvor. Offenbart sich in dieser bemerkenswerthen Thatsache die wohlthuende Erkenntniss, dass das Bestreben, unseren Gemeinden gesinnungstüchtige Rabbiner zu erziehen, welche auf der Höhe jüdisch-wissenschaftlicher Ausbildung stehen und den Forderungen, die Thora, Wissenschaft und die praktischen Bedürfnisse des Lebens stellen, gewachsen sind, in immer weiteren Kreisen Verständniss und Anerkennung findet, so darf sie uns zugleich in der Zuversicht bestärken, dass die Beherzigung dieser Erkenntniss durch alle Gemeindeleiter allmälig der unwürdigen Gepflogenheit ein Ende bereiten wird, welche als ausschlaggebenden Maassstab für die Würdigkeit und Befähigung des Candidaten den äusserlichen Erfolg der Probepredigt betrachtet.

Wie in früheren Jahren, hat auch im abgelaufenen Zeitraum der verehrliche Vorstand der Adass-Jisroel-Gemeinde seine Synagoge für die homiletischen Vorträge unserer Hörer am Freitag-Abend resp. Sabbath-Nachmittag bereitwilligst zur Verfügung gestellt. Wir sprechen hierfür der Gemeinde und ihrer Verwaltung unseren warmen Dank aus.

Der Geburtstag Sr. Majestät des Kaisers und der Sedantag wurden, wie alljährlich, durch gottesdienstliche Veranstaltungen in der Seminarsynagoge gefeiert.

Verzeichnis der durchgenommenen Pensen

während der Jahre 1894/95 und 1895/96.

Abteilung A.

Der Rektor:

Talmud: 1894/95: (Winter-Semester) מסכת שבת פרק כלל גדול S. 67b—77b und מסכת ביצה פרק אין צדין S. 23b—29b. — (Sommer-Semester) בבא בתרא פרק חזקת הבתים S. 28a—41a.

1895/96: (W.-S.) בבא קמא פרק מרובה ganz. — (S.-S.) בבא מציעא פרק שנים אוחזין S. 2a—10.

Dr. D. Hoffmann:

Talmud: 1895: (S.-S.) מסכת יבמות פרק האשה רבה.

1895/96: (W.-S.) מסכת חולין פרק אלו טרפות, צומת הגידין. — (S.-S.) מסכת חולין סוגיות aus פרק גיד הנשה und כל הבשר und zwar S. 94a—100b und 108a—113a. 5 St.

פוסקים: 1894/95: (W.-S.) יורה דעה: הלכות מקואות und הלכות נדה. — (S.-S.) יורה דעה: הלכות שחיטה.

1895/96: (W.-S.) יורה דעה: הלכות טרפות. — (S.-S.) יורה דעה Schluss von הלכות טרפות und הלכות מליחה. 5 St.

Pentateuchexegese: 1894/95: (W.-S.) Leviticus 1—17. — (S.-S.) Leviticus Fortsetzung.

1895—96: (W.-S.) Genesis 1—30. — (S.-S.) Exodus 19—24. 2 St.

Privatissime: 1894/95: (W.-S.) Sifra, Lektüre und Erklärung. 1 St.

Dr. A. Berliner:

Jüdische Litteraturgeschichte: 1894/95: (W.-S.) die hagadischen und halachischen Elemente in den Targumim 2 St.

1895/96: (W.-S.) Quellen zur jüdischen Geschichte und Litteratur 2 St. — (S.-S.) Quellenschriften des Sendschreibens von Scherira Gaon. 1 St.

Prof. Dr. J. Barth:

Bibelexegese: 1894/95: (W.-S.) Erklärung des Jesaja, Cap. I—XXI. — (S.-S.) Cap. XXII bis Ende. 2 St.

1895/96: (W.-S.) Erklärung des Hosea, Joel, Amos, Micha, Obadjah und Wiederholung des Durchgenommenen. 3 St. — (S.-S.) Jona, Nahum, Habakuk, Zephanjah, Haggai, Sacharjah, Maleachi. 2 St.

Religionsphilosophie: 1895/96: (W.-S.) Ausgewählte Stücke aus dem מורה נבכים. — (S.-S.) Lectüre des מורה נבכים. III. Teil. Cap. III bis Ende. 1 St.

Dr. Hirsch Hildesheimer:

Jüdische Geschichte: 1894/95: (W.-S.) Vom Tode des Herodes bis zum Ende des jüdischen Krieges. 2 St. — (S.-S.) Vom Beginn der Makkabäerkämpfe bis zum Tode Johann Hyrkan's. 2 St. — Leben und Schriften des Alexandriners Philo. 1 St.

1895/96: (W.-S.) Vom Tode Simons bis zur Eroberung Jerusalems durch Pompeius. 2 St. — (S.-S.) Von der Eroberung Jerusalems durch Pompeius bis zum Tode des Herodes. 2 St. — Einleitung in die Schriften des Flavius Josephus. 1 St.

Dr. J. Wohlgemuth:

Religionsphilosophie: 1896: (S.-S.) Die Unsterblichkeitslehre bei den jüdischen Religionsphilosophen. 1 St.

Abteilung B.

Dr. D. Hoffmann:

Talmud: 1894/95: (W.-S.) סוגיות aus פסחים. 4 St.

Mischnajoth: 1894/95: (W.-S.) מקואות. 3 St.

Orach-Chajim: 1894/95 (W.-S.) § 318 bis § 395. 2 St.

Dr. J. Wohlgemuth:

Talmud: 1895: (S.-S.) statarisch מסכת גיטין פרק כל הגט kursorisch מס' גיטין פרק הניזקין.

1895/96: (W.-S.) statarisch מסכת בבא מציעא פרק הזהב S. 44a—51b. פרק איזהו נשך S. 62b—64a kursorisch מסכת בבא מציעא פרק השוכר את הפועלים. — (S.-S.) 3 סוגיות aus פסחים: היתר מצטרף לאיסור, הואיל, ר' חנינא סגן הכהנים. 8 St.

Pentateuch: 1895: (S.-S.) Exodus, Cap. 12, 20—24, 34.

1895/96: (W.-S.) Leviticus, Cap. 1—20. — (S.-S.) Leviticus, Cap. 21 bis Schluss. — Von Kommentaren wurden gelesen ausser רש"י: רמב"ן, רשב"ם, אבן עזרא. 2 St.

Orach-Chajim: 1895: (S.-S.) § 495—529.
1895/96: (W.-S.) § 429 bis § 494. — (S.-S.) § 1 bis § 127 mit Auswahl. 2 St.
Homiletik: 1895/96: (W.-S.) Theoretischer Teil. 1 St.

Dr. A. Berliner:

Jüdische Geschichte: 1894/95: (W.-S.) die Juden in Nordfrankreich und Lotharien. 2 St. — (S.-S.) Geschichte der Juden in Deutschland. I. Teil. 2 St.
1895/96: (W.-S.) Geschichte der Juden in Deutschland. II. Teil. — (S.-S.) Geschichte der letzten drei Jahrhunderte. 2 St.
Midrasch: 1895/96: (W.-S.) Bereschit Rabbah, die ersten Abschnitte. — (S.-S.) Schir-Haschirim Rabbah. 1 St.
Privatissime: Hebräische Stylistik. 1 St.

Prof. J. Barth:

Hebräische Grammatik: 1894/95: (W.-S.) Das Verbum. — Kursorische Lectüre der Proverbien. — (S.-S.) Das Nomen und die Flexion. Kursorische Lectüre von Schir-Haschirim, Koheleth und Echa.
1895/96: (W.-S.) Einleitung, Pronomen, Verbalbildung. Erklärung des Jeremias I—XVII. — (S.-S.) Das Nomen und die Flexion. Erklärung des Jeremias XVIII—Ende. 2 St.

Dr. H. Hildesheimer:

1894/95: (W.-S.) Physische Geographie des westjordanischen Palästina. — (S.-S.) Politische Geographie des ostjordanischen Palästina.
1895/96: (W.-S.) Physische Geographie Palästina's. — (S.-S.) Politische Geographie des Westjordanlandes.
Privatissime: Einleitung in den Schriften des Josephus. 1 St.

Das Seminar wurde in den beiden verflossenen Jahren (October 94 bis October 96) von folgenden ordentlichen Hörern besucht:

* Dr. Aron Ackermann, Wiesloch (Baden)
Dr. Simon Auscher, Saar-Union (Elsass)

---

*) Mit Rabbinatszeugnis entlassen.

* Dr. Selig Bamberger, Sennheim (Elsass)
Stud. phil. Sally Baron, Berlin
Stud. phil. Max Beermann, Berlin
** Stud. phil Naphtali Blumgrund, Bolcsó (Ungarn)
Cand. phil. Adolf Braun, Nagy-Füged (Ungarn)
Stud. phil. David Braunschweiger, Würzburg
Dr. Chaim Brody, Ungvár (Ungarn)
** Stud. phil. Moses Calvary, Messingwerk (Brandenburg)
Stud. phil. Isidor Caro, Schrimm (Posen)
Dr. Hermann Caro, Posen
Stud. phil. Hermann Chone, Punitz (Posen)
Cand. phil. Naphtali Cohn, Altona
Dr. Levi Emmrich, Rhina (Hessen-Nassau)
Stud. phil. James Friedländer, Berlin
Stud. phil. Isidor Friedmann, Hainsfurth (Bayern)
Stud. phil. Siegfried Galliner, Deutsch-Eylau (Westpreuss.)
** Dr. Sussmann Grombacher, Hüffenhardt (Baden)
Dr. David Herzog, Tyrnau (Ungarn)
Cand. phil. Moses Hoffmann, Berlin
Stud. phil. Isaak Holzer, Krakau
Stud. phil. Jacob Horovitz, Frankfurt a. M.
Stud. phil. Julius Jarecki, Posen
Stud. phil. Adolf Kallner, Merchingen
Dr. Benzion Kellermann, Guolzhofen (Bayern)
Stud. phil. Jacob Kramer, Szombathely (Ungarn)
* Dr. Louis Lazarus, Wien.
Cand. phil. Josef Lehmann, Warburg (Westfalen)
Stud. phil. Sylvain Lehmann, Gebweiler (Elsass)
* Dr. Moses Lewin, Witkowo (Posen)
Dr. Arthur Liebermann, Kaschau (Ungarn)
** Stud. phil. Moses Chaim Losinski, Bobruisk (Russland)
Cand. phil. Manass Neumark, Posen
* Dr. Anton Nobel, Halberstadt
* Dr. Josef Norden, Hamburg
Stud. phil. Samuel Rappoport, Lemberg
* Dr. Ludwig Rosenthal, Nürnberg
* Dr. Moses Rosenmann, Zurawno (Galizien)
** Dr. Hirsch Sachs, Posen

---

*) Mit Rabbinatszeugnis entlassen.
**) Vor Beendigung der Studien ausgeschieden.

Stud. phil. Gustav Schlessinger, Mainz
Dr. Salomon Schüler, Bollweiler (Elsass)
Stud. phil. Josef Segal, Libau (Kurland)
** Dr. Salomon Stein, Berlin
* Dr. Isaak Unna, Würzburg
Dr. Gustav Wachenheimer, Biebesheim (Hessen)
Dr. Ludwig Warszawski, Posen
* Dr. Moritz Weisz, Karlsburg (Ungarn)
Cand. phil. Max Weyl, Berlin
Dr. Benedict Wolff, Köln
** Cand. phil. Mendel Zuckermann, Posen.

Zum Besuch der Vorlesungen wurden zugelassen:

Stud. phil. Arnold Aron, Hamburg
Stud. phil. Rubin Färber, Krakau
Dr. Aron Freimann, Ostrowo (Posen)
Stud. phil. Israel Friedländer, Praga (Russland)
Stud. jur. Sammy Gronemann, Hannover
Stud. phil. Max Heinemann, Frankfurt a. M.
Stud. phil. Gerson Kuttna, Neutra (Ungarn)
Stud. phil. Eugen Mittwoch, Schrimm (Posen)
Stud. phil. Wilhelm Lewin, Witkowo (Posen)
Stud. phil. Jonas Simon, Mannheim.

Von den Hörern stammen aus Deutschland 39 (46), aus Oesterreich-Ungarn 11 (13), aus Russland 2 (3).

Als ordentliche Hörer wurden mit Ausnahme eines einzigen, der sich auf dem Gebiete der jüdischen Wissenschaft mehrfach bethätigt hat, nur diejenigen aufgenommen, die im Besitze eines Abiturientenzeugnisses waren und sich einer Aufnahmeprüfung im Talmud mit Erfolg unterzogen.

Von Hörern unseres Seminars sind durch das ehrende Vertrauen von Gemeinden und Korporationen berufen worden:

Dr. Aron Ackermann zum Rabbiner in Brandenburg a. H.
Dr. Isaac Auerbach zum Rabbiner in Rogasen (Posen)
Dr. Selig Bamberger zum Rabbiner in Sulz (Elsass)
Dr. David Herzog zum Prediger in Mährisch Ostrau
Dr. Joseph Feilchenfeld zum Lehrer am Lehrerseminar in Köln
Dr. Moses Lewin zum Rabbiner in Wreschen (Posen)
Dr. Anton Nobel zum Stiftsrabbiner in Köln a. R.

Dr. Joseph Norden zum Rabbiner in Neustettin.
Dr. Ludwig Rosenthal zum Stiftsrabbiner in Mannheim.
Dr. Moses Rosenmann zum Rabbiner in Bisenz (Mähren).
Dr. Magnus Weinberg zum Rabbiner in Sulzbürg (Franken).
Dr. Joseph Wohlgemuth zum Dozenten an unserem Seminar.

Von ehemaligen Schülern der Anstalt sind berufen:

Dr. Eduard Biberfeld, früher Stiftsrabbiner in Karlsruhe, zum Rabbinatsassessor der Gemeinde Adass-Jisroel in Berlin.
Dr. Armand Bloch, früher Rabbiner in Sulz i. E., zum Rabbiner in Oberehnheim i. E.
Dr. Eduard Goitein, früher Rabbiner in Marienbad, zum Rabbiner in Burgkunstadt (Bayern).
Dr. Gerson Lange, früher Stiftsrabbiner in Hannover, zum Rabbiner der orthodoxen Vereinigung der Provinz Westfalen.
Dr. Louis Lewin, früher Stiftsrabbiner in Inowrazlaw, zum Rabbiner in Pinne.
Dr. Moritz Silberberg, früher Dirigent der Religionsschule zu Beuthen, zum Rabbiner in Grätz.
Mendel Zuckermann, früher Lehrer an der Religionsschule in Frankfurt a. M., zum Stiftsrabbiner in Hannover.

Rechenschafts-Bericht.

Einnahmen.

(Geordnet nach § 4 des Vereins-Statuts).

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Altona.				
Nathan Bendheim			40	
Ober-Rabbiner Dr. Lerner			30	
J. Möller			60	
Henry Isaacs			30	
M. Braunschweiger			40	
Marcus Haarburger			10	
Harry Unna			20	
Koppel i. F. Segelbaum & Co.			20	
Albert Warburg			100	
N. Levy			60	
S. Feinberg			40	
Amoeneburg.				
M. A. Straus			15	
Aurich.				
Leeser Heymann			10	
Allenstein.				
Rabbiner Dr. M. Olitzki			10	
Alsfeld.				
Rechtsanwalt Dr. Stern			10	
N. Spier Söhne			5	
G. Rothschild Söhne			5	
Uebertrag			505	—

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag			505	
Ansbach.				
A. Lehmann			30	
Wolf Rosenfeld			15	
Distriktsrabbiner Dr. P. Cohn			10	
Baden (Schweiz).				
J. B. Dreyfuss			100	
Gebr. Lang			80	
Michael Bollag 40 frcs. =			32	
Baltimore.				
Strauss Brothers			40	
Bamberg.				
Emil Wassermann			40	
Isak Rosenfelder			40	
Hermann Rosenfeld			20	
Siegmund Dessauer			30	
Karl Emanuel Dessauer			30	
G. Buxbaum			20	
Angelo Wassermann			40	
Marcus Tiez			100	
Wittwe Eichbaum			30	
Basel.				
Abraham Bloch			20	
Dreyfuss-Strauss			40	
B. A. Dreyfuss Brettauer			40	
S. Dreyfuss-Neumann			40	
Moses Epstein			10	
Wittwe Salomon Levy			20	
Aron Rein			20	
Julius Veit			20	
S. Dukas			20	
S. Bodenheimer			10	
J. Bollag-Feuchtwanger			20	
S. Dreyfuss Bensheim			20	
Julius Dreyfuss-Dreyfuss			16	
Uebertrag			1458	

	Zum Fonds ℳ	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge ℳ	Jahresbeiträge ₰
Uebertrag			1458	
Leon Wormser			20	
Rabb. Dr. A. Cohn			15	
Hermann Gugenheim	40			

Burghaun.

	Zum Fonds ℳ	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge ℳ	Jahresbeiträge ₰
Synagogenältester H. Speyer			10	
Louis Adler			6	
L. Braunschweiger			10	
B. Braunschweiger I.			5	
Marcus Stern			15	
M. Adler			6	

Berlin.

	Zum Fonds ℳ	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge ℳ	Jahresbeiträge ₰
Hermann Abraham			18	
J. Archenhold			10	
Selig Auerbach Söhne			60	
H. Abraham			40	
M. Bab			20	
J. Baron			24	
Wittwe Baron			30	
Prof. J. Barth			20	
L. Benjamin			60	
Oskar Berlin			60	
Sanitätsrath Dr. Blumenthal			60	
Adolf Brünn			60	
Gebr. Bamberger			6	
Louis Becker			40	
A. Breslauer			30	
S. Brandler			60	
Sally Brilles			40	
Alex. Büchel			20	
E. u. S. Bing			60	
Julius Bodenstein			30	
Leo Brandt			15	
Frau Prof. Bernstein			40	
J. Baer			7	50
Emil Blumenthal			60	
Siegfried Brasch			10	
L. Brasch			10	
H. Brasch			10	
Uebertrag	40		2445	50

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	40		2445	50
A. Blumenthal			17	50
Consul Caro			40	
Siegfried Caro			40	
J. Chaim			20	
A B. Citron			10	
Wittwe E. Cohn			60	
Hermann A. Cohn			30	
Isaak Cohn			30	
Rabb. Dr. S. Cohn			30	
Jacob Cohn			20	
Sanitätsrath Dr. Casper			20	
J. B. Chodus			15	
Moritz Cohn			40	
Dr. Leopold Caro			60	
Wilhelm Cohn			10	
Isidor Cohn			60	
M. Dorn			60	
A. Dzialoscynski			40	
L. Eckmann			30	
Th. Elkan			10	
Joseph Eyk			20	
Elias u. Giesen			5	
A. Ephraim			60	
D. Feilchenfeld			40	
J. W. Fernbach			12	
Martin Fernbach			15	
Jean Fränkel			40	
J. Fränkel, Maurermeister			30	
S. Fränkel			10	
Ph. Friedländer			120	
Emanuel Fränkel			24	
Gebr. Fränkel			20	
Gebr. Futter (Rixdorf)			60	
A. Goldschmidt			20	
J. W. Goldmann			15	
J. Gottschalk			20	
B. Gänsler			20	
J. Gratnauer			40	
J. Guttmann			20	
H. Greiffenhagen			60	
L. Gottschalk			20	
Gebr. Grumach			60	
K. Gutmann			20	
Herrmann Gumpel			30	
Uebertrag	40		3869	

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	40		3868	
S. Harburger			69	
Moritz Helfft			120	
Max Heymann			60	
Moses Hildesheimer			20	
Dr. Hirsch Hildesheimer			30	
Joseph Hirschberg			30	
J. u. S. Horwitz			30	
D. Herz			24	
Albert Helft			60	
Wilhelm Hohenstein			20	
Gustav Hirsch			60	
J. Horowitz			40	
M. Heilfromm			30	
H. Hohenstein			30	
Hermann Joelsohn			60	
Julius Joelsohn			60	
B. Joseph			20	
H. Itzkowski			30	
C. Israel			40	
S. Jaffet			40	
C. Knoller			30	
Julius Kalmus			150	
J. Kessler			60	
M. Knoller			30	
S. Kirstein			50	
M. Krohn			60	
S. Katz			10	
Frau J. Knoller			30	
Stadtrath Kaspar Lachmann ז"ל			600	
Commerzienrath J. Landsberger			30	
S. Landsberger			50	
S. J. Leszynski			60	
Arthur Levy			20	
A. Lewin			20	
Dr. Louis Lewin			20	
S. Licht			40	
J. Lindenberg			20	
G. Löwenberg			150	
S. Löwenthal			30	
H. London			60	
Edmund Lissa			40	
Max Löwenheim			20	
Casper Lichtenstein			60	
Saling Lewin			15	
Uebertrag	40		6388	

	Zum Fonds ℳ	₰	Jahresbeiträge ℳ	₰
Uebertrag	40		6388	
B. Löwenstein			20	
Gustav Lefevre			5	
Georg Levy			17	
Leopold Levy			30	
J. Leichtentritt			12	
Joseph Levy			20	
W. Löwenthal			80	
M. Lewinsohn			60	
Wittwe J. Lipstein			20	
Joel Meyer			90	
Joseph Meyer			20	
Rudolph Meyer			80	
Aron Meyer			30	
Wittwe Emanuel Meyer			20	
Felix Meyer			40	
Joseph Meyer			40	
Max Michaelis			20	
S. Moses			20	
Möbius u. Abraham			10	
Ferdinand Meyer			20	
Wittwe Meyersohn			60	
Julius Meyer			60	
M. Nathansohn			30	
S. Neuberg			60	
L. Neisser			20	
Nathorff u. Co.			100	
M. Neufeldt u. Co.			60	
J. Osterweil			20	
Wittwe J. Pakscher			60	
Leopold Peltesohn			60	
J. Philipsthal			30	
L. Pakuscher			20	
Dr. Preuss			60	
D. Perleberg			8	
P. Posen			60	
S. Pukatsch			12	
Moritz Rohr זצ"ל			120	
Samuel Rabinowitz			60	
Bernhard Rosenberg			20	
Wilhelm Rosenbach			60	
Isidor Rosenblüth			60	
Wittwe S. Rosenblüth			15	
H. Rothenstein			60	
Sachs Meyer u. Co.			150	
Uebertrag	40		8307	

	Zum Fonds ℳ	₰	Jahresbeiträge ℳ	₰
Uebertrag	40		8307	
Isidor Salomon			30	
J. Schweizer			30	
M. L. Sekelsohn			30	
A. Samter			15	
Louis Schwarz			50	
Adolf Simonsohn			30	
H. Stein			60	
L. Stein			50	
M. B. Strassmann			30	
B. Strauss			60	
D. Struck			60	
Arthur Segall			20	
Hermann Samuel			30	
B. Stern			20	
J. A. Spandow			20	
J. Sochaczewer			30	
Joseph Strauss			60	
Joseph Schwersenz			12	
Gebr. Tietz			150	
Louis Unger			40	
J. Verständig			10	
L. Wurzel			20	
S. Weile			60	
Robert Wiener			20	
N. Wolfsohn			40	
N. Wechselmann			10	
S. Wolff			10	
L. Witt			20	
Wittwe Z. Weinberg			60	
Wittwe Dr. Wehl			30	
S. Westmann			20	
A. Zamory			60	
Prof. Dr. Zabludowski			40	
Beuthen.				
Leopold Gutmann			40	
Wittwe S. Nothmann			20	
M. Wiener			24	
Siegmund Goldstein			100	
S. Glass jun.			10	
David Goldstein			100	
Salo Goldstein			15	
S. Grünfeldt			40	
Uebertrag	40		9883	

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	40		9883	
Stadtrath J. Lonniz			40	
Samuel Murawski			15	
Hermann Perl			10	
Max Rawack			40	
Louis Rechnitz			30	
Adolf Rose			40	
Arnold Schwarz			10	
M. Schüttenberg			60	
Sorauer u. Förster			20	
Simon Gutmann			40	
David Freund			5	
Lasar Perl			15	
W. Grünpeter			6	25
Otto Murawski			15	
Arnold Friedenstein			50	
Löbel Gutmann			10	
M. Bloch			3	
Commerzienrath Zerkowski	100			
Biblis.				
M. u. S. Bodenheimer			90	
Bleicherode.				
Carl Helft			15	
S. Rotenburg			10	
Brieg.				
J. M. Böhm			72	
Bühl.				
A. M. Wertheimer			10	
Breslau.				
Joseph Lipmann			30	
Dr. P. Neustadt			20	
Rabb. Dr. F. Rosenthal			20	
Frau Th. Schaps			40	
Philipp Falk			60	
M. Marck			60	
Uebertrag	140		10719	25

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	140		10719	25
M. Wundt			21	
Joseph Kober			40	
Gebr. Pollak			40	
Marcus Fuchs			60	
S. Rotstein			40	
Rabb. Dr. Cohn (1895 Berlin)			10	
L. Daniel (1895 Krotoschin)			10	
Bunde.				
J. J. Hess			10	
Moritz Riess			20	
Bern.				
Prof. Dr. L. Stein			30	
Braunschweig.				
C. Magnus			20	
L. Schiff			15	
Julius Traube			30	
Bodenwerder.				
A. Katzenstein			30	
Cassel.				
M. K. Elias u. Sohn			150	
Jacob Goldberg			60	
Hirsch Plaut			20	
Adolf Sichel			5	
Salomon Nagel			40	
Charlottenburg.				
M. Gottschalk u. Söhne			60	
Cöln.				
Abraham Auerbach			15	
Bendix Auerbach			60	
Leffmann Auerbach			60	
Uebertrag	140		11565	25

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	140		11565	25
J. Benjamin			15	
Leonhard Emanuel			60	
Max Harff			30	
Philipp Mendel			60	
M. L. Munk			20	
Gebr. Robinson			60	
Jacob Simon			20	
Simon Simon			150	
Joseph Wallach			10	
Max Wildberg			30	
Wittwe Joseph Dülken			20	
Isidor Dülken			60	
Wittwe Nathan Leibsdorf			60	
Herman van Clef			30	
Jacob Frank jun.			20	
Isaac van Clef			10	
Simon Franck			5	
Cöthen.				
Moritz Merker			3	
Gebr. Friedmann			15	
Herzberg Söhne			30	
Copenhagen.				
Zacharias Leerburger			60	
M. Lewinski			50	
Generalconsul M. Ruben			60	
Grossier S. Goldstein u. Sohn			30	
N. J. Fränkel			18	
Dammgarten (bei Stralsund).				
Gebr. Samuel			20	
Darmstadt.				
H. Bodenheimer			150	
Rabb. Dr. L. Marx			45	
Carl Bodenheimer			45	
S. Bodenheimer			30	
Max Jonas Meyer			20	
Berthold Bodenheimer			25	
Uebertrag	140		12826	25

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	140		12826	25
Deutsch-Krone.				
Hirsch Löwe Söhne			37	50
Dornach (Elsass).				
Wittwe Wolff Goldschmidt			20	
Charles Schweitzer			10	
Dinslaken.				
Dir. Wormser			10	
Dürkheim.				
Bezirksrabb. Dr. A. Salvendi			30	
Danzig.				
K. J. Fürstenberg			20	
Leser Goldhaber			30	
Berman Zimmels			10	
Eberswalde.				
L. Händel			15	
J. Jonas			5	
A. Lipman			5	
A. Grewe			5	
Eisenstatt.				
Leopold Wolff Söhne . . 60 Gulden =			101	72
Eitersfeld.				
Synagogenältester J. Nussbaum			10	
A. Katz			6	
B. Nussbaum			6	
A. Rosenstock			5	
F. Kapp			5	
Emden.				
Frau M. van Cleef			10	
S. J. Italjener u. Sohn			12	
Rabb. Dr. Löb . :			20	
S. Pincussohn			5	
Uebertrag	140		13204	47

	Zum Fonds M	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge M	Jahresbeiträge ₰
Uebertrag	140		13204	47
Elberfeld.				
Leonhard Tiez			100	
Eydtkuhnen.				
Jacob Berlowitz			20	
S. P. Berlowitz			40	
M. Halicki			20	
Leon Herz			15	
Abel Kaminski			10	
Abraham Kaminski			20	
S. Löwenstein u. Söhne			15	
B. Schidorski			20	
Abel Raminsohn			10	
Frankfurt a. O.				
Felix Mende			60	
Commerzienrath Paul Mende			60	
L. Struck			40	
Lewin Broh			40	
Florenz.				
Advocat Moïse Finzi			20	
Fulda.				
Frau Rosalie Levi			10	
J. Schönfeldt			3	
B. Birkenruth			5	
D. Greif			10	
D. Birk			7	50
Frau E. Stichel			10	
Juda Eschwege			6	
A. H. Wertheim			7	50
M. J. Trepp			10	
H. Stern			30	
Moses Stern			2	
Leopold Eschwege			5	
Abraham Nussbaum			5	
Lehrer Löwenstein			5	
Wittwe D. Müller			6	
Uebertrag	140		13816	47

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	140		13816	47
Wittwe J. Karpf			10	
Frau J. Stiebel			2	
K. Stern			5	
M. Gottlieb			10	
Frau Weilburg			15	
Rabb. Dr. M. Cahn			20	
Frau H. Birkenruth			10	
Dr. Stern			10	
L. Nussbaum			10	
N. N.			10	
Aron Nussbaum			5	
Joseph Karpf			5	
Flieden.				
Synagogen-Vorsteher J. Stern			5	
Frankfurt a. M.				
Moritz Bass			20	
Beer Sondheimer u. Co.			60	
J. u. M. Bonder			40	
B. Benjamin Wittwe			20	
Gebr. Birnbaum			50	
Heinrich Bondi	15			
M. Cahn			30	
Moritz Carlebach			40	
Hermann Cramer			40	
Dreyfuss Jeidels			60	
Leo Ellinger			120	
Jacob Emanuel			20	
G. Engelbert			18	
Raphael Ettlinger			36	
Emanuel Ettinghausen			60	
L. Federmann			40	
Wittwe Moritz Fränkel			15	
Lissmann Fürth			40	
Theodor Fürth			40	
D. Goldschmidt			60	
Jacob Goldschmidt			30	
Levy Goldschmidt			20	
Wittwe L. B. Goldschmidt			30	
Selig Goldschmidt זצ״ל			100	
Alfred Geiger			20	
Uebertrag	155		14942	47

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	155		14942	47
J. u. S. Goldschmidt			50	
S. Goldschmidt Erben	200			
Manfred Goldschmidt	70			
L. Hackenbrock			50	
Max Hackenbrock			120	
Wilhelm Hackenbrock			120	
L. H.			200	
Leo Hamburger			60	
Adolf Hanauer			20	
Dr. H. Heinemann			60	
Dr. N. Hirsch			20	
Z. Hochschild			40	
Rabb. Dr. M. Horovitz			60	
Jonas Iggersheimer			60	
Gebr. Klau			60	
Katzenstein u. Benjamin			60	
J. Kaufmann			36	
Menko M. Kulp Wittwe			60	
Moritz Lewin			20	
S. Unna Maass			60	
L. Mainz sen.			60	
Leopold Mainz			40	
M. L. Mainz			30	
Zacharias Meyer			60	
Wittwe A. Merzbach			20	
Aron Meyer			20	
E. M.			20	
Max Michael			20	
Leopold Mossbacher			36	
Seligmann Mossbacher			60	
Adolf Moos			12	
Baruch Nussbaum			60	
Anton Offenstadt			20	
Jacob S. Posen			60	
Frau R. Pappenheim			60	
L. Prinz sen.			30	
Dr. med. Rosenbaum			20	
Wittwe L. Rapp			24	
Michael Rapp			20	
Wittwe Benjamin Roos			60	
E. Rosenheim			30	
Herz Ruben			60	
S. Rosenthal			40	
J. A. Schwarzschild Söhne			60	
Uebertrag	425		17020	47

	Zum Fonds ℳ	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge ℳ	Jahresbeiträge ₰
Uebertrag	425		17020	47
Wittwe J. Seligmann			20	
Julius Stern			20	
J. Snatich			40	
Michel Sontheimer			40	
Jacob Sichel	100			
N. N.	100			
J. Speyer			15	
Henry Seligmann	100			
Georg Speyer	100			
Wilhelm Schames			6	
Veit Wohlfart			60	
L. Wallerstein			20	
Leopold Zunz			20	
Ungenannter aus der Provinz Nassau	3500		1800	

Fürth.

	Zum Fonds ℳ	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge ℳ	Jahresbeiträge ₰
Jacob Büchenbacher			20	
S. Bergmann			100	
Gebr. Bendit			50	
Jacob Kramer			300	
Amson Feuchtwanger			60	
Gebr. Felsenstein			100	
Moritz Kahn			60	
Joseph Neuburger			40	
Joseph Feistmann			30	
J. Holzinger			50	
H. Landmann u. Sohn			30	
S. J. Offenbacher			20	

Gailingen.

	Zum Fonds ℳ	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge ℳ	Jahresbeiträge ₰
Joseph Gugenheim			10	
Emil Moos			10	
Heinrich Kaufmann			10	
Simon Rothschild			10	
Bezirksrabbiner Dr. Spitz			20	
Samuel Moos			10	
Heinrich Moos			4	
Simon S. Weil			8	
Leopold S. Gugenheim			3	
Uebertrag	4325		20006	47

	Zum Fonds ℳ	₰	Jahresbeiträge ℳ	₰
Uebertrag	4325		20006	47
Göttingen.				
Raphael Hahn			20	
Graudenz.				
Aron Böhm			90	
Gartz a. O.				
H. Rosendorf			50	
Georgenburg O.-S.				
S. Laiskowitz			30	
Gunzenhausen.				
J. Gerst			30	
E. Joelsohn			30	
Jacob Seller			30	
Nathan Seller			15	
Genthin.				
Moritz Birnbaum			40	
Halberstadt.				
Rabb. Dr. Auerbach			60	
Samuel Bärs Söhne			60	
Julius Dessauer			20	
Aron Hildesheimer			150	
E. Nathansohn			15	
M. P. Reichenbach			20	
H. J. Meyers Söhne			30	
Moritz Joseph			30	
Julius Meyer			20	
L. Burchardt			20	
Heidelberg				
Prof. Dr. Leeser			60	
Uebertrag	4325		20826	47

	Zum Fonds ℳ	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge ℳ	Jahresbeiträge ₰
Uebertrag	4325		20826	47
Hersfeldt.				
Synagogenältester L. Löwenberg			10	
Sally Löwenberg			6	
Lehrer Nussbaum			3	
Heinsfarth.				
B. Steinharter			20	
Halle a. S.				
D. M. Appelt u. Sohn			60	
Emil Moll			30	
Robert Rosenberg			20	
Blumenthal			10	
Rudolf Sachs			20	
Salomon Hahn			20	
S. Friedländer			60	
Karl Peril			10	
Moritz Michaelis			40	
Moritz Schloss			60	
Hamburg.				
Hermann Gumpertz			60	
Seligmann Goldschmidt			40	
Harburger u. Meyer			20	
J. M. Hartig u. Co.			60	
S. Hekscher			40	
J. Heymann			90	
Jacob Goldschmidt			40	
Dr. B. Levy			120	
Sally M. Mainz			60	
H. N. Oettinger Söhne			60	
Jacob Reis			60	
David Ruben			60	
Moritz Warburg			200	
Louis Wolff			150	
Louis Benzian			40	
Gustav Cohn			60	
D. Jesurun			60	
Ludwig Mainz			60	
Dr. Fink			10	
Uebertrag	4325		22485	47

	Zum Fonds M.	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge M.	Jahresbeiträge ₰
Uebertrag	4325		22485	47
Albert Goldschmidt			10	
Dr. Gotthold			20	
H. Harburger			10	
W. Lewy			20	
W. Pelz			20	
Buntheim u. David			40	
Dr. K. Hirsch			10	
Dr. Burchard			20	
Rosendahl u. Co.			60	
Oberrabbiner M. Hirsch			60	
Hannover.				
H. Fiebermann			40	
Gustav Hildesheimer			40	
H. Kann			30	
Julius Kaufmann			60	
J. u. W. Oppenheimer			40	
H. Wechsler			10	
S. H. Oppenheimer			30	
Frau H. Hahn			12	
S. Katz			20	
Dr. Raphael Hirsch			40	
Dr. Salomon Hirsch			20	
Hatten (Elsass).				
Anselm Cahn			20	
Hohenlohhütte o/S.				
Jacob Richter			6	
Insterburg.				
M. Demuth			10	
J. Schachjan			10	
Iserlohn.				
Louis Leseritz			10	
Karlsruhe i. B.				
Hermann Altmann			10	
Uebertrag	4325		23163	47

	Zum Fonds ℳ	₰	Jahresbeiträge ℳ	₰
Uebertrag	4325		23163	47
Ettlinger u. Wormser			342	86
Kaufmann Seligmann			40	
Rabbiner Schiffer			20	
Strauss u. Co.			100	
Abraham Strauss Wittwe			80	
M. A. Strauss			60	
J. C. Weil			60	
S. Koranski			20	
M. Goldberg			40	
M. Feuchtwanger			60	
Reichmann u. Thalmann			30	
M. Würzburger			30	
R. Wormser			30	
Kiew.				
J. M. Seizow, 25 Rbl. =			54	25
Lasar Brodski			500	
Kirchhain.				
L. Strauss Söhne			20	
Krotoschin.				
E. Daniel			20	
Louis Daniel (1896 Breslau)			10	
A. Grünspach			5	
Königsberg.				
A. Aron			60	
A. J. Lewin			60	
George Marx			150	
S. Natkin			20	
A. G. Abramson			10	
Commerzienrath Isidor Cohn			30	
J. N. Cohn			10	
Max Cohn			30	
Simon Eger			20	
Wolf Feltenstein			20	
A. Füsrt			10	
Heymann Ginsburg			20	
Joachim Goldberg			5	
Uebertrag	4325		25130	58

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	4325		25130	58
F. Haurwitz			60	
M. Hermann			40	
J. Kreistmann			6	
J. Lasdun			40	
M. Minkowski			10	
M. Perlmann			20	
S. Pinette			20	
M. Rabinowitz			12	
É Rosenberg			10	
Ch. Simchowitsch			20	
L. Smoira			20	
Ch. Teitelbaum			10	
J. Tomarkin			10	
S. Wahl			20	
Director Winter			10	
Gebr. Löwenstein			20	
H. Lewithan			40	
Rabbiner Dr Munk			20	
Königshütte.				
E. Fränkel			12	
Albert Goldstein			45	
W. Hausmann			10	
Adolf Lewin			6	
Josef Stern			40	
Sigmund Stern			20	
Jonas Sternberg			60	
Emanuel Wurm			10	
J. S. Keinz			20	
Dr. Kaiser			20	
L. Centawer			6	
Frau Feuer			20	
Selmar Goldstein			10	
J. Nothmann u. Staub			20	
Paul Goldstein			25	
Josef Bloch			12	
Kattowitz O.-S.				
Joseph Altmann			15	
D. Bänder			10	
E. Breslauer			20	
A. Centawer			10	
Uebertrag	4325		25909	58

	Zum Fonds ℳ	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge ℳ	Jahresbeiträge ₰
Uebertrag	4325		25909	58
E. Ehrlich			6	
Rechtsanwalt Epstein			15	
Baugeschäft J. Grünfeldt			30	
Max Goldstein			30	
Julius Kaszab			20	
Gustav Levy			10	
M. Moses			20	
Max Schalscha			20	
Eduard Steinitz			18	
Siegfried Silberstein			30	
L. Wechselmann			30	
S. Steiner			15	
Julius Nothmann			20	
L. Altmann			20	
H. Klemann			12	
S. Friedländer			10	
Julius Herlitz			3	
S. Königsberger			12	
E. Freudenthal			12	
Max Weichmann			10	
Hermann Fischer			20	
Adolf Fröhlich			5	
Louis Bock			5	
Joseph Bänger			20	
M. Weissenberg, Zawodie			15	
J. Weissenberg, Zawodie			15	
Berthold Hamburger			20	
E. Goldstein			20	
D. Pincus			15	
Max Nothmann			15	
Leipzig.				
A. Ch. Blumenfeldt ז״ל			60	
Alex. Werthauer			20	
S. Zeitlin ז״ל			60	
Alfons Jacobsohn			40	
Lemberg.				
Abraham Nathansohn			18	
Libau.				
Dr. N. Katzenellensohn			30	
Uebertrag	4325		26630	58

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	M.	Pf.	M.	Pf.
Uebertrag	4325		26630	58
St. Louis.				
Isaac Emmert			5	
London.				
Henry A. Franklin			40	—
Henry Harris 2 L 2 =			41	20
Albert Hildesheimer 2 L. 2 =			44	50
Sigmund Hildesheimer 5 L =			101	25
A. Rosenfeld 1 L. 1 =			21	20
A. Tuck, 2 L. 2 =			42	45
Raphael Tuck & Sons, 2 L. 2 =			42	45
F. Wunderlich, 2 L. 2 =			42	50
H. Ettinghausen, 2 L. 8 =			48	50
H. Davidsohn, 1 L. 1 =			21	20
M. Hirsch, 4 L =			81	—
Daniel Schloss, 2 L. =			40	50
Leopold Schloss, 2 L. =			40	50
Elkan Adler, 1 L. 1 =			21	30
Samuel Oppenheimer — 10. 6.			10	75
M. Adler, 1 L. =			20	40
Wittwe Solomons, 2 L. 2 =			42	40
Lübeck.				
M. S. Levy			10	
G. Landau			40	
N. S. Margulis			6	
Louis Levy			10	
J. Klewe			20	
W. Blumenthal			30	
Louis Hammerschmidt			10	
W. Meyer			10	
J. Appel			10	
Paul Würzburg			5	
Hermann Meyer			20	
J. Würzburger			20	
A. Levy			10	
Jacob Schlommer			10	
Ferdinand Frankenthal			5	
J. Zoltschinski			12	
Uebertrag	4325		27565	68

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	4325		27565	68
Lüneburg.				
Marcus Heinemann			30	
Sally Heinemann			30	
Salomon Heinemann			30	
Laurahütte.				
Gustav Brahn			10	
Moritz Sussmann			6	
Moritz Schmidt			6	
Hermann Steinitz			6	
Nathan Hecht			6	
M. Broniatowski			6	
N. Perl			3	
Lipine.				
H. Goldstein			20	
Finke			5	
Mainz.				
Herz Cahn			60	
Joseph Fulda			60	
Oskar Lehmann			20	
Leo Moritz			20	
F. N.			40	
Wittwe M. Sauerbach			40	
Rabb. Dr. Bondi			20	
D. E. Lewinger			40	
E. u. M. Weiss			40	
Gebr. Reiling			30	
S. Morgenthan			20	
L. H. Lippmann			20	
Meinstockheim.				
K. Höchster			9	10
Magdeburg				
Max Brandus			20	
Uebertrag	4325		28162	78

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	M.	Pf.	M.	Pf.
Uebertrag	4325		28162	78
Manchester.				
Rev. B. Salomon, 2 L. = ...			41	60
Markirch O.-S.				
Joseph Lang			40	
Markbreit.				
S. Benario			30	
Dr. S. Eichenberg			60	
Mergentheim				
Wittwe S. A. Hirsch			12	
Marburg.				
M. Eichelberg			10	
Rabbiner Dr. Munk			30	
Messingwerk bei Eberswalde.				
Gustav Hirsch			600	
G. Calvary			30	
S. Rosenblüth			20	
Mosbach.				
J. Altman			20	
Rabbiner Dr. Löwenstein			10	
Nathan Rotschild			10	
Joseph Siegel			20	
Talmudthora-Verein			10	
Moskau.				
L. von Poljakow	300			
Memel.				
Leopold Alexander			20	
Max Berlowitz			6	
Uebertrag	4625		29132	38

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	4625		29132	38
R. Burak			10	
Moritz Cohn			30	
M. Gutkin			2	
A. Hahnemann			12	
B. Moses Hahnemann			12	
Nochem Hahnemann			6	
Leiser Levy			5	
E. Malkindsohn			6	
M. Mendelsohn			6	
G. Millner			3	
M. Millner			10	
U. Ratner			6	
D. E. Wolfsohn			6	
Sch. Wolfsohn			6	
Mühlhausen i. E.				
Jacques Meyer			40	
Dr. E. Meyer			10	
S. Wallach & Co.			60	
Meran.				
Ch. B. Mosel			76	
München.				
B. Buff			30	
E. Feuchtwanger			60	
Wittwe J. L. Feuchtwanger			225	
Louis Feuchtwanger			60	
Sigmund Feuchtwanger			60	
Wilhelm Fränkel			90	
Simon Fuchs			60	
Raphael Landauer			150	
Dr. E. Märzbacher			30	
Isidor Neuburger			75	
J. Sternberger			60	
Hermann Wolff			60	
Franz Wassermann			60	
Siegmund Fränkel			60	
Uebertrag	4625		30518	38

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	4625		30518	38
Hermann Tietz			150	
L. Marx			50	
Karl Levy			30	
Mannheim.				
Lipmann Bauer Wittwe	20		40	
Herz Bodenheimer			40	
Leopold Meyer			20	
L. Kaufmann			40	
Benno Mainzer			30	
Samuel Mainzer			50	
Max Etlinger			20	
Julius Etlinger			20	
Aron Etlinger			10	
Oberrath Dr. Städeker			20	
Moritz Hirsch			45	
Bernhard Veit			20	
M. Strauss			20	
Sigmund Kaufmann			5	
Gebr. Zimmern u. Co.			60	
S. Blach			20	
Neudörfl.				
A. Wolff u Co., 20 Gulden = ...			33	88
Niederaula.				
J. Nussbaum			10	
Synagogenältester H. Plaut			8	
Nordheim v. d. Rh.				
Wittwe Jacob Stein			10	
Nordhausen.				
Joseph Warburg			100	
L. J. Warburg			100	
Uebertrag	4645		31470	26

	Zum Fonds ℳ	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge ℳ	Jahresbeiträge ₰
Uebertrag	4645		31470	26
Nördlingen.				
L. A. Ascher u. Sohn			24	
Sigmund Hochstetter			40	
Samuel Marx			30	
Nottingham.				
J. Weinberg, 30 L. =			612	
Nürnberg.				
A. H. Meyer			60	
Dr. med. Meyer			10	
Herzfelder u. Co.			20	
Rechtsanwalt Dr. Held			40	
N. Bonne			20	
N. Adler i. F. Adler u. Ullmann			20	
Ottensoser u. Co.			20	
Director Gombrich			40	
Privatier Jacob Goldberger			10	
K. Rosenthal			10	
J. Lichtenstätter			5	
J. Tietz			100	
J. Z. Mossbacher			20	
Martin Hirschmann			60	
Salomon Forchheimer			30	
Moritz Neuburger			50	
Müller u. Guttmann			10	
Wittwe G. Einstein sen.			10	
Wittwe W. Einstein sen.			10	
D. Klein			10	
Lazarus Schwarz			30	
D. Sichel			5	
H. Lang Söhne			30	
Gebr. Weinberg			20	
Wittwe Weinschenk			30	
Oberheideck.				
M. Badrian			20	
S. Grünpeter			10	
M. Stern			12	
Uebertrag	4645		32888	26

	Zum Fonds ℳ	 ₰	Jahresbeiträge ℳ	 ₰
Uebertrag	4645		32888	26
Posen.				
Rabbiner Dr. Feilchenfeld			30	
Josuah Friedländer			12	
M. Victor			20	
M. Badt			30	
S. G. Schönlank			40	
Louis Jacobus			20	
M. Haase in Kostschin			60	
Prag.				
Rabbiner Dr. Ehrenfeld 22 Gulden =			38	19
Dr. A. Rosenbacher			54	
Prenzlau.				
Joseph Meyer			90	
H. C. Tietz			60	
L. Marcuse			30	
Rabbiner Dr. Bär			10	
Paris.				
Wittwe Arnold Marx			75	
Dr. Klein			40	
J. Blum			16	
David Steindecker			120	
N. Levy			120	
Frank u. Wolfsohn			20	
Eudlitz			16	
Joseph Schames			40	50
Akiba Pollak			20	25
Oppenheimer Frères			32	50
Gebr. Marx			32	50
E. S.			8	25
A. Levy-Weinberg	40			
Baron Edmund v. Rothschild	811			
Uebertrag	5496		33923	45

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	5496		33923	45
Quedlinburg.				
Adolph Reichenbach			9	
Philipp Philippsborn			6	
Randegg i. B.				
Dr. Rotschild			5	
B. u. M. Rotschild			12	50
Leopold J. Rotschild			5	
Rawitsch.				
Wolf Asch			60	
M. Cohn			100	
M. Höflich			60	
S. Weiss			40	
R. Wittenberg			20	
Rabbiner Dr. Cohn			60	
Regensburg.				
Adolf Rosenblatt			50	
G. Rosenblatt			10	
S Grünhut u. Söhne			10	
Rabbiner Dr. Meyer			20	
Rhina.				
J. Emmerich			10	
M. Hahn			15	
J. Katz			10	
Rotenburg.				
J. Neuhaus			5	
Salomon Birnbaum u Söhne			20	
Uebertrag	5496		34450	95

	Zum Fonds ℳ	₰	Jahresbeiträge ℳ	₰
Uebertrag	5496		34450	95
Ruhrort.				
Samuel Bielefeld			90	
Russ.				
Joseph Becker			4	
J. E. Berger			3	
B. Lacks			10	
V. Rosenberg			20	
L. Schönhaus			6	
Rybnik.				
A. Böhm			20	
H. Perl			20	
H. Müller			20	
G. Henschel			20	
S. Schäfer sen.			20	
A. Prager			20	
Frau F. Heilbronn			6	
Ratibor.				
L. Wachsner			10	
L Bartenstein			10	
Julius Ring			40	
B Bloch			20	
L Bielschowski			20	
Saul Cohn			10	
M. Fröhlich sen.			24	
S. Gassmann			10	
Glücksmann u Rechnitz			20	
J. Guttmann			30	
J. Berg			24	
J. Lederer			15	
Carl Levy			20	
F. Mandowsky			20	
L. Pinschower			30	
M. Samoie			20	
H. Schück			20	
Uebertrag	5496		35052	95

	Zum Fonds ℳ	₰	Jahresbeiträge ℳ	₰
Uebertrag	5496		35052	95
H. Wachsner			30	
S. Wechselmann			20	
L. Cassel			20	
Julius Zender			20	
Rabbiner Dr. Blumenthal			20	
Schlüchtern.				
B. Adler			6	
D. Katz			20	
Wittwe Adelheid Nusbaum			15	
J. Rotschild			20	
Gebr. Schiff			6	
A. Sichel			40	
B Strauss			6	
J. M Walter			10	
S Adler			10	
Schmalkalden.				
Cultusvorstand Tannenwald			3	
Spandau.				
M. Hirsch			15	
Jacobowitz			12	
A. Hirschfeldt			15	
Julius Pick			6	
Dr. Hirschfeldt			3	
Schweinfurth.				
Rabbiner Dr. Stein			20	
Emil Heinemann			20	
W Eisenheimer			10	
Wittwe Meyer Hirsch			10	
Simon Strausser			20	
N. Seligstein			20	
Uebertrag	5496		35449	95

	Zum Fonds ℳ	₰	Jahresbeiträge ℳ	₰
Uebertrag	5496		35449	95
N. Stern			40	
O. Fleischmann			10	
J. Ullmann			10	
A. Halle			10	
Sontra.				
R. K. Heilbrunn			10	
J. Katz			6	
J. Levinstein			10	
K. Löbenstein			100	
J. Schönemann			12	
Stettin				
Adolf Lehmann			10	
Hermann Lehmann			80	
G. Levy			10	
Steinfurth.				
J. Bermann			10	
Stade.				
N. N.			45	
Stadtlengsfeldt.				
Landesrabbiner Dr. Salzer			6	
Strassburg i. E.				
Weil Söhne			100	
D. Levy u. Frère			30	
A. Sondheimer			40	
Moïse Cahn			20	
S. Jacoby			20	
Uebertrag	5496		36028	95

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	5496		36028	95
Wolf Frères			28	80
N. Weill			50	
J. Adler			20	
S. Roos			20	
Tann a. R.				
Cultusvorsteher Freudenthal			3	
Sandel Heilbrunn			3	
B. M. Freudenthal			4	
Treptow a. R				
Julius Brides			12	
Tarnowitz.				
Rabb. Dr. Löwenthal			20	
Benno Cohn			100	
A. Behnsch			10	
Max Möller			20	
Karl Bloch			15	
F. Pincus			10	
S. Laskowitz in Georgenburg			15	
J. Rischowski			5	
A. Schäfer			10	
Amtsgerichtsrath Glogauer			10	
H. Rössler			10	
Max Fuchs			15	
S. Leschnitzer			10	
A. Baum			10	
S. Bodländer			10	
A. Leschnitzer			15	
A. Breit			10	
Director Schalscha			10	
Em. Fischer			20	
Em. Preuss			10	
Dr. Böhm			10	
A. Panowski			10	
Uebertrag	5496		36524	75

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	5496		36524	75
Treysa.				
A. Abraham			30	
Tilsit.				
A. Bernstein			30	
J. Klein			20	
M. Lewin aus Kowno			40	
J. Sebba			30	
M. Wasbuzki			45	
Frau A. Lewenstein			5	
Uman (Russland).				
Jacob Fränkel			100	
Warburg				
J. Cohn			20	
H. Lehmann			3	
Wandsbeck				
S. Hirsch jun.			12	
Werda.				
S. Simon			5	
L. J. Rosenberg			2	
Wronke.				
A. Levy			60	
Warschau				
J E. Kohn 10 Rubel = ...			21	90
Uebertrag	5496		36948	65

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	5496		36948	65
Wien.				
Levy Hildesheimer			300	
Würzburg.				
Unbenannt			20	
P. Reiss			10	
J. Schwab			12	
L. Heidenheimer			10	
L. Rosenthal Wittwe			10	
Dr. Freudenthal			6	
Dr. Bacharach			5	
Zürich.				
Leopold Gugenheim			40	
Leopold Weil			32	
A. Ries			40	
Zabrze.				
W. Borinski			40	
J. Grünwaldt			20	
E. Händler			40	
J. H. Lewin			30	
A. Pintschewer			40	
H. Pollak			40	
H. Wiener			40	
L. Händler			40	
A. Kaiser			20	
M. Kaiser			10	
Olschowski			10	
B. Winskowitz			20	
Frau Neumann			6	
Rechtsanwalt Sachs			10	
J. Kochmann			20	
F. Ritter			10	
H. Glaser			30	
L. Katz			10	
M Münzer			10	
Uebertrag	5496		37879	65

	Zum Fonds ℳ	Zum Fonds ₰	Jahresbeiträge ℳ	Jahresbeiträge ₰
Uebertrag	5496		37879	65
Frau Heilborn			12	
Löwenstamm			10	
J. Pollak			20	
Schauer			5	
Scheinwechsler			5	
Seidler			20	
M. Fischer			10	
Rabbiner Dr. Kaatz			10	

Fonds-Conto

Vom Hildesheimer-Fonds	10000			

Preisfragen-Conto

Vom Hildesheimer-Fonds	5000			

Pensionsfonds-Conto

Bei Hochzeit Bieberfeld-Engelmann gespendet	20			
N. N.	5			
Vom Hildesheimer-Fonds	5000			

Spenden-Conto

Ph. Fabisch	10			
Salomon Hildesheimer, Berlin	3			
W. Neumann	18			
M. S Schragenheim, Berlin	30			
Samuel Schur, Bobruisk	20			
N. C., Frankfurt a. O.	50			
Michel Mainz Erben, Frankfurt a. M	50			
Uebertrag	25702		37971	65

	Zum Fonds		Jahresbeiträge	
	ℳ	₰	ℳ	₰
Uebertrag	25702		37971	65
L. Wallerstein, Frankfurt a. M.	20			
H. Perl, Gräfenberg 6 Gulden =	10	5		
Rabb. Dr. S. Auerbach, Halberstadt	50			
B. Bär, Halberstadt	20			
W. Salamonie, Jassy	50			
Rechtsanwalt Dr. Frommel, Schweinfurth	20			
Levy Hildesheimer, Wien	35	20		
Aron Bondi, Wien	10			
Samuel S. Oppenheimer, London	10	50		
Rabbiner Dr. Bondi, Mainz	20			

Stipendienfonds-Conto

Philipp Schiff, Frankfurt a. M.	100			
S. H. Goldschmidt, Paris	1600			
Baronin v. Hirsch, Paris	2000			

Stipendien-Conto

Commerzienrath Jacob Israel ז"ל, Berlin	600			
Frau Johanna Levy, Berlin, am Jahrzeitstage ihres Gatten	600			

Legate-Conto

Aron Joseph Cohn ז"ל, Aurich	300			
Consul Caro Erben, Berlin	100			
M. Götze Erben, Berlin	300			
Max Jonas Meyer, Darmstadt	300			
Isaac Cohn, Tarnowitz	300			
J. Loewenheim Nachlass	1000			
Dr. E. Brandes, Witzenhausen	200			
Pauline Silberstein, Berlin	300			
Summa	33647	75	37971	65

Bericht des Bibliothekars.

Mit besonderem Danke sei in erster Reihe einer reichhaltigen Collection von Hebraicis und Judaicis erwähnt, welche Herr Maximilian Heymann in Gemeinschaft mit seinen Herren Brüdern aus dem Nachlasse ihres Vaters, des Herrn A. H. Heymann s. A. der Seminar-Bibliothek überwiesen hat.

Die Alliance israélite universelle in Paris hat auch in den zwei Jahren des gegenwärtigen Berichtes verschiedene der von derselben subventionirten Schriften der Bibliothek zugewendet, wofür hiermit unser Dank ausgedrückt wird.

Im Austausch der Jahresberichte steht die Seminar-Bibliothek mit folgenden Instituten, deren Jahresberichte pro 1894 und 1895 ihr zugegangen sind:

Jüdisch-theologisches Seminar in Breslau.
Lehranstalt für die Wissenschaft des Judenthums in Berlin.
Landesrabbinerschule in Budapest.
Israelitisch-theologische Lehranstalt in Wien.
Universitäts-Bibliothek in Heidelberg.

Ferner seien mit Dank folgende Zuwendungen erwähnt:

Von Herrn Dr. H. Adler: The Jewish Historical Society of England. Transactions I.
- - Alapin in Dresden 10 talmudische Schriften ed. Wilna.
- - Dr. S. Apolant: Zwei Reden an der Bahre Lewandowski's.
Derselbe: Lehrbuch für den system. Unterricht in der jüdischen Religion.
Derselbe: Leitfaden für den system. Unterricht in der jüdischen Religion.
- - Dr. S. Bamberger seine Dissertation: Commentar Maimonides zu Challah.
- - Stud. Beermann, dessen Schrift: Das Judenthum und seine Bedeutung.
- - Dr. A. Berliner: verschiedene Schriften.
- - Dr. E. Biberfeld: Tur Orach Chajim ed. Lublin 1599.
Derselbe: Jacob Weils תורת שבת. Karlsruhe 1839.
Derselbe: Getz, הדת והחינך. Wilna 1856.
- - Lehrer Braun in Niedermarsberg 20 Bände.

Von Herrn Dr. H. Brody, seine Schrift: Offener Brief an Prof. M. Hartmann.
Derselbe: Das Werk seines Grossvaters S. Ganzfried, ספר תורת זבח.
- - S. Buber, Agadischer Commentar zum Pentateuch.
- Frau B. Cohn in Berlin zum Andenken an deren sel. Gatten M. Cohn: Hexaglotten-Bibel in 6 Bänden. London 1874.
- dem Deutsch-israelitischen Gemeindebund: Mittheilungen.
- Herrn Dr. A. Ehrlich: Die Entwickelungsgeschichte der israelitischen Gemeindeschule in Riga.
- - A. Epstein in Wien, seine Schrift: Das talmudische Lexicon יחוסי תנאים ואמוראים.
- - Dr. E. Finkel, seine Dissertation: Obadja Sforno als Exeget.
- - Dr. A. Freimann, seine Schrift: Geschichte der Gemeinde Ostrowo.
- - Dr. Goldschmidt in Königshütte: Festpredigten.
- - Dr. H. Goitein in Nachod, dessen Schrift: Ankläger und Vertheidiger des Talmuds.
Derselbe: dessen Schrift: Die Bibel über den Werth des Lebens.
- - J. Gumpel, 10 Bände von Machsorim
- - Dr. J. Hildesheimer, eine grössere Collection von neuen Responsenwerken.
- - Dr. H. Hildesheimer, verschiedene Einzelschriften.
- - Dr. M. Hildesheimer, verschiedene Einzelschriften.
- - Oberrabbiner Hirsch in Hamburg: Jahresbericht der Talmud-Thora-Realschule in Hamburg.
- - Dr. M. Horovitz: Jahresbericht der Religionsschule in Frankfurt a. M.
Derselbe, seine Schrift; Zur Statistik der jüdischen Bevölkerung im alten Frankfurt.
- - Grandrabbin Z. Kahn in Paris: Sermons, III.
- - Dr. Königsberger in Pasewalk, dessen Schrift: Hiobstudien.
- - Dr. L. Lazarus: Ueber einen syrischen Psalmencommentar.
- - Dr. M. Lewin, seine Dissertation: Aramäische Sprichwörter und Volkssprüche.
- - Dr. J. Löw in Szegedin, dessen Schrift: Az Arva.
Derselbe: Millenium, Reden.
- - Dr. A. Löwenthal in Tarnowitz, seine Edition der מוסרי הפילוסופים.
- - H. London: Responsen von Mendel Jaffe. Hamburg 1852.
- - M. Margolis: Commentar Isaacidis Tractatu Erubin.
- - Montefiore, Claude: Jewish Quarterly-Rewiew.
- - R. Mosse durch Dr. G. Karpeles: Allgemeine Zeitung des Judenthums pro 1895.
- - Dr. E. Munk in Königsberg: Dritter Jahresbericht der Religionsschule der Adath Jisroël in Königsberg.

Von Herrn Dr. J. Nacht, seine Dissertationsschrift: Tobia b. Elieser zu Echa.
- - Dr. S. Neumann: Amtlicher stenographischer Bericht über die Sitzung der Stadtverordneten-Versammlung vom 19. März 1896.
- - Dr. Norden, dessen Dissertation: Die Ethik Home's.
- - Dr. E. Plessner, seine Schrift: התמנות כהן גדול.
- - Dr. M. Rawitzki: Ueber die Nützlichkeit des Vorhautschnittes, vom medizinischen Standpunkte aus betrachtet.
- - G. Sacerdoti: I codici ebraici della Casa dei Neofiti.
- - Dr. Salfeld in Mainz: מור ואהלות von J. H. Scharf.
- - J. Schück, in H. Nadudwar: אמרי דוד על חולין.
- - E. Schwarzschild (s. A.) in Frankfurt a. M., dessen Schrift: Die Gründung der israelitischen Religionsgesellschaft.
- - C. Schwarz in Augsburg, eine Anzahl von Ritualien.
- - Oberrabbiner D. Simonsen in Copenhagen: תורה und הפטרות in dänischer Uebersetzung.
- der Société des Etudes juives: Revue.
- Herrn Dr. A. Stern: Bericht der Religionsschule in Kiel.
- - Lazar Weiss in Brünn aus dem Nachlasse des sel. Isac Rudolf. 27 Bände.
- - Dr. M. Wohl: Maimonides Commentar zu Chulin.
- - Marcus Wolff, aus dessen Nachlass: 55 Bände.

Berichtigung.

Im Berichte des Curatoriums Seite 4 muss es statt „dass der Cassabericht mit dem 1. Juli 1897 abschliesst“ heissen, „dass der Cassabericht mit dem 1. Januar 1897 abschliesst, die jedoch bis 1. Juli 1897 pro 1895 und 1896 eingegangenen Beiträge mit aufgeführt sind“.

A. Einnahmen.

			ℳ	₰
1) Jahresbeiträge			37971	65
2) Spenden für den Fonds			15496	
3) Stipendien-Spenden incl. Interessen des Stipendien-Fonds			7671	80
4) Allgemeine Spenden			126	75
5) Legate-Conto			2800	
6) Preisfragen-Conto			5000	
7) Zinsen der Effecten und disponiblen Gelder	Mk. 18125	45		
Zinsgewinn bei Hypotheklöschung	„ 5550	—	23675	45
8) Miethsertrag des Grundstucks			17599	34
			110640	99

B. Ausgaben.

1) Gehälter	Mk. 52725	—		
2) Bibliothek	„ 1159	60		
3) Stipendien	„ 8750	—		
4) Zinsen an den Wittwen- und Waisenfonds	„ 299	90		
5) Zinsen an den Stipendien-Fonds	„ 6471	80		
6) Extraordinarium	„ 670	—		
7) Reparaturen, Steuern, Unkosten und Reisespeesen	„ 16441	53	Mk. 86517	83

C. Abschreibungen.

Immobilien 1¼ %	Mk. 2731	73				
Inventar	„ 314	24	Mk. 3045	97	89563	80
					21077	19

Stand am 1. September 1894.

1) Effecten und Baar			Mk. 239323	60		
2) Einzahlung auf das Haus			„ 209331	73		
3) Inventar			„ 314	24		
			Mk. 448969	57		
ab Guthaben des Stipendienfonds	Mk. 57527	45				
des Witttwen- und Waisenfonds	„ 2665	96	Mk. 60193	41	Mk. 388776	16
Ueberschuss aus 1895/96					„ 21077	19
					Mk. 409853	35

Bilanz

am 1. Januar 1897.

1) Haus-Conto		Mk. 217331 73	
ab Abschreibung		„ 2731 73	Mk. 214600 –
2) Effecten			Mk. 251397 93
3) Baarbestand			„ 13073 73
			Mk. 479071 66
ab dem Stipendienfonds gehörige .		Mk. 57527 45	
hierzu die diesjährige Einnahme .		„ 3700 —	
		Mk. 61227 45	
dem Wittwen- und Waisenfonds gehörige	Mk. 2665 96		
hierzu die Zinsen . .	„ 299 90		
die diesjährige Einnahme	„ 5025	„ 7990 86	
			„ 69218 31
			Mk. 409853 35

Obige Rechnung ist von der Revisions-Commission revidirt und richtig befunden worden.

BERLIN, 15. Tamus 5657.
15. Juli 1897.

Das Curatorium.

Rabbiner Dr. **J. Hildesheimer**, Vorsitzender.
Rabbiner Dr. **S. Auerbach**-Halberstadt. **Herm. Gumpertz**-Hamburg.
Oberrabbiner **M. Hirsch**-Hamburg. **Gustav Hirsch**-Messingwerk.
Carl Knoller-Berlin. **Lazar Mainz**-Frankfurt a. M.
Rabbiner Dr. **Sal. Cohn**-Breslau, Ehrenmitglied.

הערות אל לקוטי מכילתא שהוצאתי לאור בשנת תר״ן.

(כוכב כזה * מראה שעל דבר זה העירני החכם ר״נ ברילל בצענטראלאנצייגער שלו).

* לצד 3 שורה א׳: עיין דברים זוטא הוצאת באבער צד 12 ב. 6. ומאמר ר״ש נמצא בקצור בב״ר ס״פ פ״א.

לצד 5 שורה א׳: ברייתא בירושלמי ריש שקלים: תני ריב״ח.

* לצד 6 הערה כ״ז: ובספרי פי׳ ק״ה דרש להיפך.

לצד 7 שורה י״ט: „בן אטינוס" בתמורה כח. גרס בן אנטיגנס ובתשו׳ הרשב״א דפוס וויען סי׳ של״א הביא הגי׳ בן אבטיטס וגם בן אנטיטס. ועיי״ש סי׳ תרע״ט.

* שם שורה כ׳: הדרשה דכאן היא גם בספרי עיין בית תלמוד ח״א צד 113.

* צד 8 שורה ה׳: למקירה, אולי צ״ל: למאירה.

* צד 12 שורה י״ז: מאמר זה עד גמירא היה כתוב ג״כ בספרי כ״י ר׳ הלל עי׳ רמא״ש במ״ע לפי׳ קכ״ו.

צד 18 שורה ט״ו: „החוטט בגדים" צ״ל: „הקוטט בגדים".

* צד 20 שורה ז׳: „קוב כיסך עליו". אולי צ״ל: „קרב קיסין עליו", עיין שמות רבה פ״ל, י״א.

צד 24: והרי דברים ק״ו וכו׳; כל המאמר תמצא מלה במלה בת״כ פ׳ קדושים פרק י׳ בפי׳ עריות.

צד 25 הערה קל״ד יש להוסיף: ירושלמי ב״ב פ״ח ה״ד.

* שם הערה ר׳ יש להוסיף: ע׳ תוספתא כלאים ה׳ ו׳ וזה שחסר שם ע׳ בילקוט ח״ב רמז קל״ח, ועי׳ תשו׳ הרשב״א דפוס וויען סי׳ תל״א.

צד 30 הערה רמ״ח: ויש להעיר כי ר׳ גמליאל הזקן כתב אגרותיו בלשון ארמי ובנו ר׳ שמעון כתבן בלשון עברי; ואולי אחרי אשר נשנתה המשנה הראשונה בלשון עברי (עי׳ ספרי: דיא „ערזטע משנה") נשתמשו החכמים בלשון עברי תחת לשון ארמי. ועי׳ מ״ש בענין זה הח׳ ביכלער בספרו: דיא פריעזטער אונד דער קולטוס וכו׳ צד 60; ונעלמה מעיניו מכילתא דכאן, כי לא הביאה כלל.

לחלק אשכנזי צד XVI שורה ט״ז. עי׳ ירושלמי סנהדרין פ״א ה״ב. והתנא ר׳ ישמעאל בן אלעזר אי׳ ג״כ בירושלמי ברכות פ״ט ה״ג.

שם שורה כ׳ יש למחוק התיבות „das grosse".

שמות התנאים הנמצאים בלקוטי מכילתא ובלקוטי בתר לקוטי.

(I = לקוטי מכילתא. II = לקוטי בתר לקוטי. המספר VII הוא צד ז׳ של חלק האשכנזי בלקוטי מכילתא. 2 m מורה שהתנא נזכר ב׳ פעמים באותו צד).

ר׳ אחי בירי יאשיה I 26
איסי בן עקביה I 6, 25
ר׳ אליעזר I 7, 15, 16, 25, 28, 31.
II 13 (?), 24, 25, 29, 32, 33
s. אבא חנון
ר׳ אליעזר בן יעקב I 12. II 7, 15
ר׳ אלעאי II 21
ר׳ אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון I 32
ר׳ אלעזר בן שמוע II 12

בית שמאי ובית הלל II 25, 26
בן זומא I 15

רבן גמליאל II 9, 32

חזקיה בן אטינוס I 7
חכמים I VII
אבא (חגין, חנן) חנון (משום ר׳ אליעזר)
I 9, 15, 22, 25, 31, 32. II 12
ר׳ חנינה בן יעקב II 2

ר׳ טרפון I 11

ר׳ יאשיה (יאשיהו) I 14, 16, 20, 22,
24, 26, VII. II 14, 23
ר׳ יהודה I 4 (3 m), 5 (3 m), 19,
29, VII. II 3, 15, 21, 23
ר׳ יהודה בן בתירה I 18. II 33
ר׳ יהושע I 16, 30, 32
ר׳ יהושע בן קרחה I 15
ר׳ יוחנן בן דהבאי I 19
ר׳ יוחנן בן זכאי I 30
ר׳ יוחנן בן נורי I 10
ר׳ יונתן I 6, 22, 28, VII. II 23, 33
ר׳ יונתן בן יוסף II 8

ר׳ יוסי I 4, 18, XIII. II 3, 18
ר׳ יוסי ברבי אסי I 32
ר׳ יוסי בן דורמסקית I 5 (3 m)
ר׳ יוסי בן חנינה I 4
ר׳ יוסי הגלילי I 11
ר׳ יצחק I 22, 26, 28
ר׳ ישמעאל I 3, 7, 8, 14, 17, 25,
28 (2 m), 31, 32, VII, XIII.
II 8 (2 m), 11, 14, 20, 24, 26,
30, 33
ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ אליעזר בנו של
ר׳ יוסי הגלילי I XVI

ר׳ מאיר II 1, 4

ר׳ נחוניא בן הקנה (איש אמהום) I 29
ר׳ נתן I 6, 7, 13, 14. II 19, 34

ר׳ סימאי II 14

עקביה בן מהללאל I 26
ר׳ עקיבה I 8, 9, 10 (2 m), 11, 14,
17, 27, 31 (2 m), 32, VII.
II 15, 17, 18, 20, 22

פלסופוס אחד II 9

רבי I 6, 24, 26. II 7, 8, 12, 18
(2 m), 26, 32, 33

שמאי (הזקן) I 24
ר׳ שמעון I 3, 15, 16 (בן יוחאי 2 m)
22 (ב״י), VII (ב״י). II 3 (ב״י),
7 (ב״י), 27 (ב״י), 32 (ב״י), 33 (ב״י)
ר׳ שמעון בן גמליאל (הזקן) I 30

תלמיד אחד I 29.

כביכול אינו קורא אותן עמי שנ' לך רד כי שחת עמך תקמד) ובזמן שהן עושין רצונו הוא קורא אותן עמי ובֿרך את עמך את ישראל: ר' נתן אומר השקיפה ממעון קדשך מן השמים על הרשעים תקמה) ואבדם מן העולם שלא עשו רצונך בעולם: **וברך את עמך את ישראל** שעשו רצונך בעולם: ד"א השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל עשה בשבילנו **ואת האדמה** עשה בשביל אדמתינו **אשר נתת לנו** עשה בזכות תורתינו **כאשר נשבעת לאבותינו** עשה למען שמך הגדול שנקרא עלינו שנאמר ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא אל תניחנו תקמו):

סוף פי' מ'. תקמד) שמות ל"ב, ז', ועי' ילקוט שם גרס פסיקתא דר"כ נחמו. תקמה) קסבר כל השקפה לרעה, ועי' מע"ש פ"ה מי"ג מה שהביא הר"ש גרס ירושלמי ורש"י לבראשית י"ח, ט"ז. תקמו) ירמי' י"ד, ט'.

(ט) **ויתן לנו את הארץ הזאת** שומע אני הריבה ת"ל **ארץ זבת חלב ודבש** ארץ שפירותיה שמינים כחלב ומתוקים כדבש תקכב): פעם אחת נכנס רבי לבני ברק תקכג) ומצא שם אשכול רובין כעגל בן שלש שנים תקכד): פעם אחת הלך ר' אליעזר לסכנין ומצא עז רבוצה תחת התאינה וחלב שותת ממנה ודבש יוצא מן התאנה ומתערבין זה בזה תקכה): אמרו משום ר' יהודה בן בתירה לעתיד תקכו) דבש יוצא מן התאנה וענבים מן הגפן ופולין נושרות והמה זורחת ונעשין כנדיקין תקכז): אמר ר' יונתן יפה ספסוף תקכח) שאכלנו בנערותינו ספניקרסין תקכט) שאכלנו בזקנותינו תקל):

(י) **אשר נתת לי** לא שבררתי לעצמי להוציא ארץ בני ראובן ובני גד שאין מביאין ממנה בכורים תקלא):

(יב) **בשנה השלישית** בפירות שלישית הכת' מדבר תקלב) אתה אומר כן או אינו אלא בפירות שלש שנים מה אני מקיים ואכלת לפני ה' אלה' מעשר דגנך הנאכל אבל המונח יהא נאכל לשלש שנים תקלג) ת"ל כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית בפירות שלישית תקלד) הכת' מדבר: אין לי אלא פירות השלישית פירות הששית מנין ת"ל מקצה שלש שנים תקלה) מקצה שלש שנים אתה מוצא מעשר עני תקלו): או שמטין ויובלות יעלו מן המנין ת"ל שנת המעשר לא אמרתי אלא שנים שהמעשרות נוהגים בהן יצאו שמטין ויובלות שאין המעשרות נוהגין בהן תקלז):

(יג) **ואמרת לפני ה' אלהיך** זו היא שהיה ר' שמעון בן יוחאי אומר שבחו אדם אומרו בקול נמוך גניו אדם אומרו בקול גבוה תקלח):

(יד) **ולא נתתי ממנו למת** מלמד שאסור להוציאו בשאר צרכיו כגון שיקח בו כלים ובגדים ועבדים וזה שנאמר למת כלומר שלא הוצאתי אותו כדבר שאינו מקיים את הגוף תקלט) לפי שלא ניתן אלא לאכילה ושתיה בלבד תקמ) שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תקמא):

(טו) **השקיפה ממעון קדשך מן השמים** ר' ישמעאל אומר והלא בידוע שקדשו הוא השמים ומה ת"ל ממעון קדשך מן השמים אלא בזמן שאין ישראל עושין רצון המקום הוא נועל את האוצר והן מתים ברעב שנ' וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים תקמב) וכשהן עושין רצון המקום הוא פותח את האוצר שנ' השקיפה ממ' קד' מן השמים תקמג): **וברך את עמך את ישראל** והלא בידוע שעמך הן ישראל ומה ת"ל את עמך את ישראל אלא בזמן שאין ישראל עושין רצון המקום

ל"ג ע"ב. תקכב) וכתרגום יונתן, וע' ספרי סוף פי' ל"ז, וכתובות קי"ב ע"א. תקכג) כתוב' קי"א סוף ע"ב. תקכד) כתובות קי"ב ע"א: קטופי דהוי קיימי כי עיגלי. תקכה) עיין ירושלמי פאה פ"ז ה"ד. תקכו) עי' כתובות קי"א ע"ב. תקכז) נ"ל כנדיטון והוא כמו קונדיטון, ענבים מרוקחין בדבש ובשמים. תקכח) תמרים שמאחרים בישולם. תקכט) לפי ענינו שם מיני מגדים, ובירושלמי פאה פ"ז ה"ד גרס פרסקין (פפירזיכע). תקל) ירושלמי סוטה פ"א ה"א. תקלא) ירושלמי בכורים פ"א הי"ג, וקאמר שם דלפי דרש זה חצי שבט מנשה חייב בבכורים שהם לא נטלו מעצמן אבל לספרי ולריה"ג דמתני' דדרשי מארץ זבת חלב ודבש גם חצי שבט מנשה פטור. תקלב) נ"ל דהאי מדרש שייך לעיל על מקצה שלש שנים (י"ד, כ"ח) ונעתק לכאן. תקלג) לעניים. תקלד) שיתן מעשר עני בשנה השלישית. תקלה) דברים י"ד, כ"ח. תקלו) עי' לקוטי מכילתא נד ט. תקלז) ע' ספרי. תקלח) עיין לעיל הערה תקכא, ועי' ירושלמי סוף מע"ש דעד השקיפה היו אומרים בקול נמוך מכאן ואילך בקול גבוה. תקלט) לשון הרמב"ם פ"ג מה' מע"ש ה"י וע"ש בכסף משנה. תקמ) וסיכה כשתיה רמב"ם שם. תקמא) דברים י"ד, כ"ג. תקמב) דברים י"א, י"ז. תקמג) ע' בספרי

מדבר תקז): **יבמה יבא עליה** מלמד שהיא נקנית בביאה יכול יהא כסף ושטר גומרין בה כדרך שביאה גומרת בה ת"ל **ויבמה** ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרין בה תקח): **יבמה יבא עליה** לא עליה ועל צרתה מיכן אמרו הכונס את יבמתו נאסרו צרותיה עליו ועל שאר האחים תקט):

פרשת כי תבא.

(דברים כו, ב) **מארצך** שומע אני מכל הארצות במשמע תקי) הרי אתה דן נאמר כאן ביאה ונאמר להלן תקיא) ביאה מה ביאה שנאמר להלן להוציא שאר כל הארצות תקיב) אף ביאה שנאמר כאן להוציא שאר כל הארצות תקיג): רבי אומר נאמר כאן ארץ ונאמר להלן תקיא): ארץ מה ארץ שנאמר להלן בארץ של חמשת עממים שהיא משבעה ממקום אחד תקיד) הכת' מדבר אף ארץ שנאמר כאן בארץ של חמשה עממים שהיא משבעה ממקום אחד הכת' מדבר: **אשר ה' אלהיך נתן לך** להוציא את שלהוצה לארץ תקטו):

(ג) **ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם** מיכן אמרו תקטז) כהן שהוא עומד ומקריב על גבי המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן הלוצה כל קרבנות שהקריב לא עלו לבעלים לשם חובה דברי ר' אליעזר: ר' יהושע אומר עלו תקיז) אמר לו ר' אליעזר וכי האיך עלו והתורה אמרה וכפר עליו הכהן תקיח) אמר לו ר' יהושע עלו שנאמר ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם: הכל מודים שאם היה בעל מום כל קרבנות שהקריב על גבי המזבח לא עלו לבעלים לשם חובה תקיז): **ואמרת אליו הגדתי היום** פעם אחת אתה קורא בשנה ואי אתה קורא פעמים בשנה מיכן אמרו המביא בכוריו מאחד מן המינים וקרא וחזר והביא בכורים ממין אחר אינו קורא עליהן תקיט: **לה' אלהיך** מיכן אמרו מחילין שם שמים על היחיד: מעשה ברבן גמליאל שהיה בא בספינה והיו תלמידיו עמו ועמד עליהן סער גדול בים אמרו לו רבי התפלל עלינו אמר אלהינו רחם עלינו אמרו לו רבי כדאי אתה שיחול שם שמים עליך אמר אלהי רחם עלינו תקכ):

(ה) **וענית ואמרת לפני ה' אלהיך** ר' שמעון בן יוחאי אומר שבחו של אדם אמרו בקול נמוך גניו אדם אומרו בקול גבוה תקכא):

שרת וכתב לה קרא (פסחים י"ח ע"ב). תקז) בריש יבמות דריש לה מדרשא אחרינא. ועיי"ש ח' ע"ב. תקח) עי' ירושלמי יבמות ריש פ"ב וריש פ"ט. תקט) רמב"ם פ"א מה' יבום הי"ב, ועיי"ש במ"מ. תקי) גם מעבר הירדן, ע' בכורים פ"א מ"י, וע' ספרי פי' ש"ג. תקיא) שמות י"ג, ה'. תקיב) שהרי נאמר שם ארץ הכנעני והחתי וגו'. תקיג) מכילתא בא פי"ז. ויפה העיר שם במ"ע שהמכילתא עיקר מקומה כאן ונעתקה לשם. תקיד) נ"ל אחר כמכילתא שם ור"ל ששם הוזכר ארץ של חמשה עממין ובמקום אחר (דהיינו דברים ז' א') נזכר שהיא מז' עממים. תקטו) קרא יתירא קדריש. תקטז) דרשת ר' ינאי בקידושין ס"ו ע"ב ובירושלמי תרומות פ"ח ה"ב. תקיז) משנה רפ"ח דתרומות. תקיח) ויקרא ד', כ"ו. תקיט) ע' ירושלמי בכורים פ"א ה"ט ותוספתא שם פ"א ד'. תקכ) לכאורה פליג זה אר"ש בתנחומא תולדות ז', וע' ע"ז י"ח ע"א (אלהא דמאיר) ומהרש"א שם, וע' רש"י לברכות ל"א מ"ב ורא"ש שם י"ב, ב', וע' לעיל הערה שעא. תקכא) מדכתיב כאן וענית ואמרת דהיינו בקול רם ולקמן גבי ודוי מעשר פסוק י"ג אמר סתם ואמרת דמשמע בקול נמוך אמר ר"ש דכאן משום שמתחיל בגנות ארמי אבד אבי וגו' יכול לומר בקול גבוה, וכדתניא בהדיא בסוטה

ולא בממונך: והמעלים עיניו מן הצדקה דכתי' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך וכתי' ביה והיה בך חטא ולא בממונך:

(טז) **לא יומתו אבות על בנים** למה נאמר לפי שהוא אומר פקד עון אבת על בניםתלג) שומע אני אף מחוייבי מיתת בית דין כן ת"ל לא יומתו אבות על בנים: ד"א לא יומתו אבות על בנים וכתי' פוקד עון אבות על בנים ואתה משיב בנים שהן בפרק אבותיהןתלד) פקד עון אבת על בנים שאינן בפרק אבותיהן לא יומתו אבות על בנים כיצד את מוצא שאין בית דין שלמעלה קונס אלא מבן עשרים שנה ומעלהתלה) אבל בית דין שלמטה מבן שלש עשרה שנה ויום אחדתלו) פחות מיכן לא בית דין שלמעלה ולא בית דין שלמטה קונסין אותו אם כך היו לא היו התינוקות צריכין למות ולמה הן מתים הוי אומר בעונות אבותם זה הוא פקד עון אבת על בנים בזמן שהן בפרק אבותיהןתלז):

(דברים כה, ה) **כי ישבו אחים יחדו** למה נאמר לפי שהוא אומר ערות אשת אחיך לא תגלהתלח) שומע אני בין שיש לו בנים בין שאין לו בנים ת"ל **ובן אין לו** בא הכתי' ולימד על אשת אחיו שאם מת בלא בנים שתהא מותרתתלח a) להנשא לו לכך נאמרה הפרשה: **החוצה** למה נאמר לפי שהוא אומר יבמה יבא עליה שומע אני אף הקרובים במשמע ת"ל החוצה להוציא את הקרוביםתלט): ד"א החוצה להביא את הארוסהתק): **יבמה יבא עליה** מצות עשה מצוה בלא העשה מנין ת"ל לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זרתקא): **יבמה יבא עליה** מצוה לפי שהיתה בכלל היתר ונאסרה והזרה והותרה יכול תחזור להתירה הראשון ת"ל יבמה יבא עליה מצוהתקב): כיוצא בו מצות תאכלתקג) מצוה לפי שהיתה בכלל התר ונאסרה והזרה והותרה יכול תחזור להתירה הראשון ת"ל מצות תאכל מצוהתקב): **יבמה יבא עליה** הרי שהיו חמשה יבמים ליבמה אחת קורא אני על כל אחד ואחד ולקחה לו לאשה ת"ל יבמה יבא עליה מגיד הכתי' שכיון שבעל אחד מהן נפטרו כולםתקד): או אפלו היו חמש יבמות ליבם אחד קורא אני על כל אחת ואחת יבמה יבא עליה ת"ל **ולקחה לו לאשה** מגיד הכת' כיון שנבעלה אחת מהן נפטרה כולןתקה) והרי הדברים קל והומר מה אם היבמים שאין באין אלא מכוח היבמות כיון שבעל אחד מהן נפטרו כולן יבמות שאין יבמים באין אלא מכוחן דין הוא כיון שנבעלה אחת מהן שיפטרו כולןתקו): **יבמה יבא עליה** או אפלו היא אחת מכל העריות האמורות בתורה ת"ל ולקחה לו לאשה בראויה לו לאשה הכת'

תכג. תלג) שמות כ' ה'. תלד) בזמן שנענשין בעון אבותיהן כדלקמן. תלה) שבת פ"ט ע"ב, ירושלמי רפ"ב דבכורים ופי"א דסנהדרין ה"ז. תלו) אם הביא שתי שערות, נדה מ"ה ע"ב. תלז) עי' שבת ל"ב ע"ב, ושם כ"ה ע"א תוס' ד"ה כרת ומו"ק כ"ח ע"א תוס' ד"ה מת. תלח) ויקרא י"ח, ט"ז. תלח a) לשון מותרת קשה דהרי היא מצוה. תלט) דריש החוצה כמו החיצונה לא תהיה לאיש זה, אבל הפנימית דהיינו הקרובה מותרת כב"ש ביבמות י"ג ע"ב. תק) דריש נמי החוצה החיצונה אך לא ככותאי דמיבמין את הארוסות ומוציאין הנשואות (קדושין ע"ו ע"א. ירושלמי יבמות פ"א ה"ו) אלא דמרבה גם ארוסות והקרובה אך פשטא דקרא מיירי בנשואה כדכתיב ובן אין לו. (דדוחק לומר דבן אין לו קאי אאשה אחרת הנשואה כמ"ש בירושלמי שם). תקא) ואם נפלת יבמה לשוק עוברת בעשה ולא תעשה. תקב) יבמות ל"ט ע"ב, ירושלמי שם פ"א ה"א, ת"כ צו פרשה ב', ועי' ב"ר פ' פ"ה. תקג) ויקרא ו', ט'. תקד) דרש יבמה אחד ולא ב' יבמין, ועיין יבמות י"א ע"א. תקה) ולקחה דרש ולא אותה ואת צרתה, ועי' יבמות מ"ד ע"א דדרש בית אחד הוא בונה ולא ב' בתים. תקו) אינו מפרש למה צריך קרא כיון דאתיי בק"ו, וצ"ל מלתא דאתיא בק"ו

(ו) **לא יחבול רחים ורכב** למה נאמר לפי שהוא אומר אם חבל תחבל שלמת רעך שומע אני אף הרחים ורכב במשמע ת״ל לא יחבל רחים ורכב: הרי שהיו לו חמש רחיות ואינו צריך לאחת מהן שומע אני שהוא רשאי למשכן אחת מהן ת״ל כי **נפש הוא חובל** לא אמרתי אלא דבר שעושין בו אוכל נפשתפ): כי נפש הוא חובל להגיד מה גרםתפא):

(ז) **כי ימצא איש גנב נפש** למה נאמר לפי שהוא אומר וגנב איש ומכרו ונמצא בידוaתפא) אין לי אלא עדים למכירה לגניבה מנין ת״ל כי ימצא איש גנב נפשתפב) שאין מציאה אלא בעדיםתפג): **גנב נפש** אין לי אלא שגנב את האישתפד) גנב את האשה ואת הקטן אשה שגנבה את חברתה ואת הקטן מנין ת״ל גנב נפש מכל מקוםתפה): **מאחיו** פרט לאחריםתפו): **מאחיו** להביא גר ועבד משוחררתפז) שאלו בכלל אחינו בתורה ובמצות או יכול שאני מרבה את העבד ואת מי שחציו עבד וחציו בן חורין ת״ל מבני ישראלתפח): ד״א מאחיו מבני ישראל ר׳ ישמעאל אומר והלא בידוע שאחיו בן ישראל ומה ת״ל מאחיו מבני ישראל אלא מגיד שאינו חייב עד שיכניסנו לרשותותפט) וישתמש בו שנאמר **והתעמר בו ומכרו** אין עמירה אלא שימוש שנאמר לא תתעמר בהתצ): ד״א מאחיו אינו חייב עד שיבדילנו מאחיו ומקרוביו במכירה מיכן אמרו נשתמש בו ומכרו לאחד מקרוביו של גנב כגון שמכרו לאביו או לאחיו פטור: **ומת הגנב ההוא** בסתם מיתה האמורה בתורה בחנקתפו): עונש שמענו אזהרה לא שמענו ת״ל לא תגנבaתצ) הרי זו אזהרה לגונב נפשות אתה אומר כן או אינה אלא אזהרה לגונב ממון וכשהוא אומר לא תגנבוbתצ) הרי אזהרה לגונב ממון אמורה הא מה ת״ל לא תגנב הרי אזהרה לגונב נפשות או זו אזהרה לגונב ממון והלאcתצ) אזהרה לגונב נפשות אמרת שלש מצות נאמרו כאן בענין שתים מפורשות ואחת סתומה נלמד סתומה מן המפורשות מה מפורשות מצוה שחייבין עליהן מיתת בית דין אף אין לי אלא מצות שחייבין עליהן מיתת בית דין הא אין עליך לומר בלשון אחרון אלא בלשון ראשון זו אזהרה לגונב נפשות והלאcתצ) אזהרה לגונב ממוןdתצ):

(טו) **והיה בך חטא**תצא) שלא תאמר בממון חטאתי וממון מכפר לי ת״ל והיה בך חטא ממך נפרעין אין נפרעין מממונךתצב): בשלשה דברים נפרעין מן האדם מגופו אבל לא מממונו ואלו הן הכובש שכר שכיר והנודר ואינו משלם והמעלים עיניו מן הצדקה: הכובש שכר שכיר דכתיב ביומו תתן שכרו וכתי׳ ביה והיה בך חטא ולא בממונך: והנודר ואינו מקיים דכת׳ כי תדר נדר וכת׳ ביה והיה בך חטא

ע״ב דפסא אחרינא. תפ) תמוה דהוא נגד תוספתא סוף פ״י דב״מ (ופסק כן בש״ע ח״מ סי׳ ל״ז סעיף ע׳). ואפשר דכאן הוא ט״ס ונ״ל שומע אני שאינו רשאי וכו׳ וכן משמע סוף המאמר דהיתרא אתא למידרש ודע דבתוספתא שם הוצאת צוקקערמאנדעל יש ט״ס שתחת רחילות צ״ל רחיות כמו כאן, וכן במיימו פ״ג מה׳ מלוה ולוה. תפא) ספרי. תפאa) שמות כ״א, ט״ז. תפב) עי׳ מכילתא ומשפטים פ״ה ד״ה וגונב איש ומכרו. תפג) ספרי פי׳ קמ״ח. תפד) שייך לפי ומשפטים על הפסוק וגונב איש כדאיתא במכילתא שם. תפה) עי׳ מכילתא שם וכסנהדרין פ״ה ע״ב. תפו) ספרי. תפז) סנהדרין שם. תפח) סנהדרין שם ועי׳ רמב״ם פ״ט מה׳ גניבה ה״ו. תפט) נ״ל דדרים מבני ישראל שיוציאנו מרשות בני ישראל ויכניסנו לרשותו ומוהתעמר בו דרים שישתמש בו; ואמנם במתני׳ דסנהדרין שם פירש״י דילפינן מונמצא בידו דיכניסנו לרשותו, ועי׳ מכילתא שם. תצ) דברים כ״א, י״ד, ועי׳ ספרי שם. תצa) שמות כ׳, י״ד. תצb) ויקרא י״ט, י״א. תצc) כמו והלא, וכן הגי׳ במכילתא. תצd) מכילתא בחדש פ״ח ומשפטים פ״ה, סנהדרין פ״ו ע״א. תצא) לעיל הערה תסד. תצב) לעיל הערה

כאשר נדרת לה׳ נדבה אם כמה שנדרת עשית יהא נדר ואם לאו נדבה מיכן אמרו כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה תסח): **אשר דברת בפיך** למה נאמר והלא כבר נאמר מוצא שפתיך תשמר ועשית מה ת״ל אשר דברת בפיך עד שיהיה פיו ולבו שוין מיכן אמרו המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר ואמר תרומה לנדר בנזיר ונדר בקרבן בקרבן ונדר בנזיר לא אמר כלום עד שיהיה פיו ולבו שוין תסט):

(דברים כד, א) **כי יקח איש אשה ובעלה** למה נאמר לפי שהוא אומר ואיש אשר ינאף את אשת איש תע) לא שמענו אלא בזמן שיש שלום ביניהן כל הבא עליה יהא במיתה אבל אם אין שלום ביניהן לא שמענו ת״ל כי יקח איש אשה ובעלה בא הכת׳ ללמד על אשת איש לעולם כל הבא עליה יהא במיתה עד שתצא ממנו בגט תעא): **והיה אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה** מלמד שאינו מגרש אלא לרצונו אבל האשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה תעב): **ושלחה** לרצונה ושלא לרצונה שהיה בדין הואיל והאיש מקדש בו ובשלוחו והאשה מתקדשת בה ובשלוחה תעג) אם למדתי שאינו מוציא אלא לרצונו אף האשה לא תהא יוצאה אלא לרצונה ת״ל ושלחה לרצונה ושלא לרצונה תעב): **ושלחה מביתו** מה ת״ל והלא משיגיע גט לידה הרי היא מגורשת אע״פ שעדיין היא בביתו ואם כן מה ת״ל ושלחה מביתו אלא שאם גרשה ולא הוציאה מביתו הרי הוא כמי שגירש והחזיר וצריכה ממנו גט לכך נאמר ושלחה מביתו תעד):

(ב) **והלכה והיתה לאיש אחר** שלא תנשא לקרוביו תעה):

(ג) **ויצאה מביתו או כי ימות האיש האחרון** למה נאמר שהיה בדין הואיל והגט מתיר והמיתה מתרת אם למדתי לגט שלא יפה (כחה) [כחו] להכשירה (לכהונה לפיכך לא יפה כוחה להכשירה לראשון תאמר במפותה שיפה כוחה להכשירה) תעו) לראשון אף מיתה לא יפה כוחה להכשירה לראשון לא אם אמרת בגט שלא יפה כוחו להכשירה [לכהונה לפיכך לא יפה כוחו להכשירה לראשון תאמר במיתה שיפה כוחה להכשירה] תעו) לכהונה דין הוא שיפה כוחה להכשירה לראשון ת״ל או כי ימות האיש האחרון לא יוכל בעלה תעז):

(ד) **לא יוכל בעלה הראשון** ר׳ אליעזר אומר העבודה שהוא יכול אלא שאינו רשאי תעח): **בעלה הראשון** אין לי אלא ראשון שני ושלישי עשירי מנין ת״ל **אשר שלחה** מכל מקום תעט):

משום דשואל אמר בפירוש דגם גמר בלבו לא מהני בשבועה, ולכן מחלק בין שבועה לתרומה וקדשים ובתרומה וקדשים שני בגומר בלבו. מ״מ משמע כאן דמהרהר בלב לא מהני אפילו בקדשים. תסח) ריש זבחים. תסט) תרומות פ״ג מ״ח. תע) ויקרא כ׳ י׳. תעא) דהא כאן איירי באין שלום ביניהם דלא תמצא חן בעיניו. תעב) משנה יבמות קי״ב ע״ב רמב״ם פ״א מה׳ גירושין ה״ב. תעג) ריש פ״ב דקידושין. תעד) כ״כ ג״כ הרמב״ם פ״א מה׳ גירושין ה״ה. ול״ע דכנראה מקור דין זה במתני׳ דפ׳ הזורק (פ״א ע״א) ושם פסק הרמב״ם (פי׳ מה׳ גירושין הי״ח) דלא הוי אלא ספק מקודשת. ועי״כ צריך לחלק בין נתיחד עמה ובין לא הוציאה מביתו דאז ודאי נבעלה, ונראה לפי זה דהאי מדרש הוא מכילתא. תעה) שנאסרה עליהן מחמת הקידושין כגון אביו ובנו ואחיו. ואין ניתרין ע״י גירושין. תעו) מאמר זה היה חסר הבנה וע״י העתקת שורה אחת ממקומה אל מקום אחר עם הגהה אחת הכל על מקומו יבוא בשלום. תעז) ואי קשיא ליכתוב רחמנא מיתה דאינו מתרת לראשון ואנא אמינא דכ״ש גט שאינו מתיר. קושי׳ זו מתורץ היטב בספרי עיי״ש ובפי׳ זית רענן. תעח) ירושלמי ב״ב פ״ח ה״ד, ועי׳ לקוטי מכילתא אות קי״א. תעט) עי׳ בספרי ויבמות כ״ב

דבר מלוה וגומר בו תנז) אף אין לי אלא מלוה וגומר בו תנח): **נשך כסף נשך אכל** לפי שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך אין לי אלא נשך בכסף ורבית באוכל נשך באוכל ורבית בכסף מנין ת"ל נשך כסף נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך אין לי אלא נשך שעשה בו שאר כל דבר כאוכל תרבית מנין ת"ל את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך הקיש נשך לתרבית ותרבית לנשך מה נשך עשה בו שאר כל דבר כאוכל אף תרבית נעשה בו שאר כל דבר כאוכל תנט):

(כב) **כי תדר נדר לה' אלהיך** אלו נדרים ונדבות שנדר קודם לרגל שיביאם ברגל אתה אומר כן או אינו אלא נדרים ונדבות שנדר בהן ברגל שיביאם ברגל וכשהוא אומר אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם תנטa) הרי נדרים ונדבות שנדר בהן ברגל שיביאם ברגל אמורין הא מה ת"ל כי תדר נדר לה' אלהיך אלו נדרים ונדבות שנדר בהן קודם לרגל שיביאם ברגל תס) **לא תאחר לשלמו** [הוא] ולא חלופיו תסא) כיצד כגון שהקדיש בהמה למזבח ועברו עליו שני רגלים ונפל בה מום ופדייה על גב בהמה אחרת יכול יהא עובר כשיעבור עליו רגל אחד ת"ל לשלמו הוא ולא חילופיו הא אינו עובר על השנייה עד שיעברו עליו שלשה רגלים תסב): **כי ידרשנו ה' אלהיך מעמך** שלא תאמר כממון הטאתי וכממון יתכפר לי ת"ל **והיה בך האט** תסד) ממך נפרעין אין נפרעין מממונך תסג).

(כג) **וכי תחדל לנדר לא יהיה בך האט** תסד) למה נאמר שהייתי אומר הואיל והוא מקבל עליהן שכר כשיעשם אם ישב לו ולא עשה יהא מקבל עליהן פורענות ת"ל וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חאט תסד) והרי הדברים קל וחומר ומה אם דברים שהוא מקבל עליהם שכר ישב לו ולא יעשם אינו מקבל עליהן פורענות דברים שהוא מקבל עליהן פורענות אם ישב לו ולא יעשם דין הוא שיקבל עליהן שכר ועוד תסה):

(כד) **מוצא שפתיך** אין לי אלא שהוציא בשפתיו גמר בלבו מנין ת"ל כל נדיב לב תסו): ד"א **מוצא שפתיך תשמר ועשית** זה המהרהר בלב וגומר בפה אתה אומר כך או אינו אלא הגומר בלב וכשהוא אומר כל נדיב לב הרי הגומר בלב אמור הא מה ת"ל מוצא שפתיך תשמר ועשית זה המהרהר בלב וגומר בפה תסז):

ועי' רמב"ם פ"ד מה' מלוה ה"ב. תנז) אולי פירושו שגומר הדבר שיקבל רבית בלי ספק, לאפוקי צד אחד ברבית ואתי כר"י (ב"מ ס"ב ע"א). עוד יש לפרש גומר היינו גומר בפה (עי' לקמן לפסוק כ"ד) כמו קוצץ לאפוקי שאינו גומר בפה בשעת הלואה כגון רבית מוקדמת או מאוחרת. תנח) עי' תוס' ב"מ ס"א ע"א ד"ה אם דדריש מכלל ופרט ומידי אחרינא. תנט) עי' ב"מ ס' ע"ב וס"א ע"א ובמפרשים דשם. וע"ב בירושלמי שם דמנ"א ג"כ ההיקש דנשך לתרבית. תנטa) במדבר כ"ט, ל"ט. תס) ספרי במדבר פי' קנ"ב לפי הגהת זרע אברהם. תסא) ספרי. תסב) כמו שמפרש הש"ם ר"ה ה' ע"ב. תסג) בספרי ובר"ה ה' ע"ב דריש בך חטא ולא בקרבנך (והובא זה גם במה"ג) ובר"ה במסקנא דריש בך ולא באשתך, ועיין לעיל הערה קנ. תסד) במה"ג כתוב ברוב מקומות האט במקום חטא. תסה) עיין משנה מכות כ"ג ע"ב, קידושין ל"ט ע"ב וירושלמי שם ס"א ע"ד, ספרי לקמן סוף פי' רס"ו, וק"ו דכאן קשה ליישב. תסו) בדברי הימים ב', כ"ט, ל"א כתיב וכל נדיב לב גבי קדשים, ובשמות ל"ה, ה' כל נדיב לבו גבי תרומת ומלאכת המשכן. ע' שבועות כ"ו ע"ב וחגיגה י' ע"א ותוס' שם. ועיין ירושלמי נזיר פ"ה ה"א, ותרומות פ"ג ה"ח. וספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה ט'. תסז) לפי פשוטו דברייתא דכאן ודספרא הנ"ל יש חילוק בין מהרהר בלב וגומר בלב דמהרהר בלב לחודא לא מהני עד שיגמור או בפה או בלב. ויש לפרש ג"כ מהרהר בלב כמו שמפרש רב ששת לפ"ד בשבועות כ"ו ע"ב מלת בלב דהיינו גמר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא. אמנם הש"ם שם במסקנא לא מחלק בין מהרהר לגומר בלבו

(יח) **לא תהיה קדשה מבנות ישראל** הרי זו אזהרה למופנה תמ) שנאמר לא היתה בזה קדשה תמא) וכל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה תמב): ולא יהיה קדש מבני ישראל זה משכב זכור והוא שנאמר להלן ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תמג) וכן הוא אומר וגם קדש היה בארץ תמד):

(יט) **לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב** אתנן זונה ומחיר כלב אסורין אתנן כלב ומחיר זונה מותרין שהיה בדין מה אם אתנן שהוא מותר בכלב אסור בזונה מחיר שהוא אסור בכלב דין הוא שיהא אסור בזונה או הילוף מה אם המחיר שהוא מותר בזונה הרי הוא אסור בכלב אתנן שהוא [אסור] בזונה דין הוא שיהא אסור בכלב ת"ל לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב אתנן זונה ומחיר כלב אסורין אתנן כלב ומחיר זונה מותרין תמה). **בית ה' אלהיך** אינו חייב על הבאתו עד שיביא לשם זבח אבל לבדק הבית מותרין שהרי הן משתנין תמו): **לכל נדר** להוציא את הנדור מיכן אמרו נתן לה דבר שהוא מוקדש כגון חטאת ואשם ושאר כל הקדשים הרי אלו מותרין תמז) מנין להביא את העופות שיהא אתנן חל עליהן אע"פ שהן מוקדשין תמח) אמרת מה בעל מום החמור שהוא נוהג בכל הקדשים אינו נוהג בעוף אתנן שאינו נוהג בכל הקדשים דין הוא שלא ינהג בעוף ת"ל לכל נדר להביא את העוף: **לכל נדר** לרבות את הרקיעים שלא יעשה גופו של אתנן רקועין לבית תמט): **כי תועבת ה'** מפני מה טעמו של דבר מגיד כי תועבת ה' אלהיך ר' שמעון בן יוחאי אומר נאמר כאן תועבה ונאמר להלן תנ) תועבה מה תועבה שנאמר להלן בבהמה טהורה הכת' מדבר אף תועבה שנ' כאן בבהמה טהורה הכתוב מדבר תנא) מיכן אמרו אין אתנן חל אלא על דבר הראוי ליקרב על גבי המזבח כגון בהמה טהורה ותורים ובני יונה ויינות ושמנים וסלתות תנב): **גם שניהם** שנים ולא ארבעה תנג) [הם] ולא ולדותיהן תנד) **גם** שניהם להביא את תערובתם תנה) כשאמר לא תביא שומע אני לא יביא ואם הביא עבר על המצוה ויהא כשר ת"ל כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם:

(כ) **לא תשיך לאחיך** לא תנשך לאחיך הרי זו אזהרה ללוה שלא ילוה ברבית תנו): לא תשיך לאחיך כלל נשך כסף נשך אבל פרט נשך כל דבר אשר ישך חזר וכלל כלל ופרט וכלל ואין אתה דן אלא כעין הפרט לומר מה פרט מפורש

תמ) עי' ספרי פי' ר"ס במ"ע אות ד' שפי' ר' הלל דהיינו פנוייה. תמא) בראשית ל"ח, כ"א. תמב) לשון הרמב"ם פ"א מה' אישות ה"ד ועי"ש בראב"ד ובמ"מ. תמג) ויקרא י"ח, כ"ב. וכתוב במדרש הגדול: וילף תועבה מאת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה מה להלן זכור אף תועבה דהא זכור. תמד) מלכים א', י"ד, כ"ד, ועי' סנהדרין נ"ד ע"ב. תמה) משנה תמורה ל' ע"א ושם דריש מקרא דבניהם. עכ"פ נראה מכאן למה איצטרך קרא ומיושב קוש' התוס' יבמות נ"ט ע"ב ד"ה שנים. תמו) רמב"ם פ"ד מה' אסורי מזבח ה"ח. תמז) משנה תמורה ל' ע"ב. תמח) כשיטת הרמב"ם שם הט"ו ודלא כראב"ד ועיי"ש בלחם משנה, ומה דאיתא בש"ס דילן בפסחים ל' ע"א הגי' עופות דחולין הוא ט"ס כמוכח ע' דקדוקי סופרים שם. תמט) וכן יליף לה הרמב"ם שם ה"ח ומלכל נדר ומקורו הוא ממכילתא דילן, ועיי"ש בלחם משנה. תנ) דברים י"ז, א'. תנא) לכאורה היה מקום לומר דלדעת ר"ש בהמה טהורה דוקא ולא עופות ויונות ופליג על הנ"ל, והאי מיכן אמרו וכו' הוא דעת המס"ג דס"ל דבהמה טהורה לאו דוקא אלא כל דבר הראוי למזבח. ואמנם בספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשה ז' ה"ד מייתי בשם ר"ש דעופות אתנן חל עליהן. ואולי הספרא לא מייתי לה בשם ר"ש אלא משום דסתם ספרי ר"ש, ור"ש תני לה בספרי בשם חכם וליה לא ס"ל. תנב) לשון הרמב"ם פ"ד מה' איסורי מזבח ה"ד. תנג) עי' משנה תמורה ל' ע"א וספרי סוף פי' רס"א. תנד) ספרי ותמורה שם. תנה) עי' ב"ק ס"ו ע"א דאמר גם לב"ה קשיא, והנך ראיה דהמכילתא מרבה מגם התערובת ועי' ר"פ ח' דזבחים. תנו) ב"מ ע"ה ע"ב.

להם ציצית שומע אני יעשה חוט אחד בפני עצמו ת"ל גדלים תעשה לך כמה גדילה נעשית אין פחות משלשה חוטין כדברי בית הלל בית שמאי אומרים ארבעה תכד) כמה תהא משלשת בית שמאי אומ' ארבע ובית הלל אומ' שלשה ושליש שבית הלל אומ' אחת מארבע לטפח של כל אדם תכה) והלכה כבית שמאי תכו) בד"א בתחלתה אבל בשייריה ובגרדומיה כל שהוא תכז): **גדלים תעשה לך** זה לבן מנין לרבות את התכלת ת"ל ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת תכח): **תעשה לך** ולא מן העשוי שלא יוציא נימין מן הטלית ויעשה תכט): **תעשה לך** לשם חובה מלמד שצריכה טויה לשמה תל): **על ארבע כנפות כסותך** לפי שהוא אומר על כנפי בגדיהם בעלי שלש ובעלי חמש ובעלי שש ובעלי שבע ובעלי שמונה במשמע ת"ל על ארבע יצאו אלו משמע מוציא את אלו ומביא כרים וכסתות ת"ל אשר תכסה בה יצאו כרים וכסתות תלא): **אשר תכסה בה** לרבות כסות סומא תלב) **אשר תכסה בה** פרט למקופלת ומונחת בקפסה תלג): על ארבע כנפות כסותך בעלת ארבע ולא בעלת שלש או יכול בעלת ארבע ולא בעלת חמש ת"ל אשר תכסה בה אפילו בעלת חמש או יתר ולמה אני מחייב בעלת חמש ופוטר בעלת שלש לפי שיש בכלל חמש ארבע תלד). יכול יטיל (שלש) [חמש] ציציות לבעלת חמש ושש ציציות לבעלת שש ת"ל על ארבע תלה) הא כיצד מטיל ארבע הציציות לארבע הכנפות המרוחקות זו מזו תלו): על ארבע כנפות כסותך שומע אני אע"פ שאינה מכסה ראשו ורובו ת"ל אשר תכסה בה כסות שהוא מכסה ראשו ורובו אמרתי תלז) מיכן [אמרו] מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המהלך בשוק לבדו ואינו צריך אחר לשמרו ולילך עמו תלח):

(דברים כג, טו) **ולא יראה בך ערות דבר** ר' ישמעאל אומר נאמר כאן ערות דבר ונאמר להלן ערות דבר מה ערות דבר שנאמר להלן בהרהור וע"ז הכת' מדבר אף ערות דבר שנאמר כאן בהרהור וע"ז הכת' מדבר: ר' אומר נאמר כאן ערות דבר ונאמר להלן ערות דבר מה ערות דבר שנא' להלן משום בזיון אף ערות דבר שנאמר כאן משום בזיון תלט).

הל"ת בקרא ודרש איפכא סמוכין לאומרא דכלאים אסור אפילו במקום גדילים כיון שפירש הרמב"ן במלחמות פ"ב דשבת. ונראה מכאן דלב"ש סדין בלילה אסור ומדאורייתא דלא כתוס' שבת כ"ה ד"ה סדין ומנחות שם. תכד) ספרי כאן ובמדבר. תכה) מנחות מ"א ע"ב. תכו) בספרי נאמר על פלוגתא דאחרונה. תכז) ספרי ומנחות ל"ט ע"א. תכח) במדבר ט"ו ל"ח, ועי' ספרי כאן. תכט) ספרי ומנחות מ"ב ע"ב. תל) סוכה ט' ע"א. תלא) ספרי במדבר פי' קט"ו. תלב) מנחות מ"ג ע"א. תלג) עי' מנחות מ"א ע"א. תלד) פליג אספרי דלעיל הערה תלא (אמנם להרא"ש לא פליגי אהדדי עי' הל' קטנות), והיא ברייתא זבחים י"ח ע"ב. תלה) במנחות מ"ז ע"ב לחד תירוצא פליג ר' ישמעאל על זה לפי פירש"י, אמנם בהגה"מ פ"ג מה' ציצית מביא פי' אחר בשם רבינו שמחה. תלו) רמב"ם פ"ג מה' ציצית ה"ג וכ' הכ"מ דמסברא אמר כן ומכאן נראה שהיא מכילתא. ויש ג"כ מכאן סתירה למ"ש המרדכי בשם תוס' הר"ץ דבעלת שש פטורה וכבר דחאו הב"י בסי' י' עיי"ש. תלז) מנחות מ' ע"ב. תלח) רמב"ם פ"ג מה' ציצית ה"א. תלט) נ"ל דהאי מכילתא נעתקה ממקומה הראוי לה ונכתבה כאן, כי עיקר מקומה היא גבי גט דכתיב בו כי מצא בה ערות דבר ופליגי תנאי דילן מאי היא ערות דבר ותרוייהו ילפי מערות דבר דכאן אלא דר' ישמעאל סבר דערות דבר כאן מיירי בהרהור עבירה וע"ז (עי' ספרי פי' רנ"ד ורנ"ה) וע"כ סובר דלא יגרש את אשתו אלא א"כ מצא בה דבר ערוה או ע"ז ורבי סובר דעיקר קרא דכאן מזהיר על דבר בזיון וא"כ גבי גירושין נמי יכול לגרש משום כל דבר בזיון, ועי' גיטין צ' ע"א.

שלא עשה בו את שאינו מזומן כמזומן דין הוא שלא נעשה בו את הזכרים כנקיבות תיב) לא אם אמרת באותו ואת בנו שלא עשה בו את הקריבין כמקריבין תיג) לפי כך לא עשה בו את הזכרים כנקיבות תאמר כאן שעשה הקריבין כמקריבין תיד) לפיכך נעשה את הזכרים כנקיבות ת״ל שלח תשלח את האם מיכן אמרו קורא זכר ר׳ אליעזר מחייב תטו) והכמים פוטרין:

(שם ט) **לא תזרע כרמך כלאים** אף הכרם בכלל היה שנאמר שדך לא תזרע כלאים והרי הכתוב מוציאו מכללו להחמיר עליו שלא בא אלא לאסרו בהנייה לכך נאמרה הפרשה: **כלאים** בשני מינין הכת׳ מדבר תטז) אתה אומר בשני מינין הכת׳ מדבר או אינו מדבר אלא במין אחד תיז) הרי אתה דן נאמר כאן כלאים ונאמר להלן כלאים תיח) מה כלאים שנאמר להלן בשני מינין הכת׳ מדבר אף כלאים שנאמר כאן בשני מינין הכת׳ מדבר: **פן תקדש המלאה** פן תוקד אש תיט) מלמד שהכל אסור בהנייה אפילו הקש של תבואה והעצים של גפנים הכל שורפין אותן ולא יסיק בהן תנור וכירים ולא יבשל בהן בשעת שריפתן תכ):

(שם יא - יב) **לא תלבש שעטנז גדלים תעשה לך** מיכן אמרו סדין בציצית בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין תכא) אמ׳ בית הלל לבית שמאי תרחה מצוה בלא תעשה למצות עשה אמרו להם בית שמאי מצינו בכל המצות שבתורה שקדמה מצות עשה למצוה בלא תעשה תכב) אבל כאן תקדום מצות לא תעשה למצות עשה תכג): **גדלים תעשה לך** למה נאמר לפי שהוא אומר ועשו

ושלא וממעטינן שם אינו מזומן כמו במועט מזומן בשילוח הקן. תיא) ס״ל להאי תנא דאין חוששין לזרע האב ולא כחנניה. תיב) עי׳ חולין ע״ח ע״ב דיליף איפכא אותו ואת בנו משילוח הקן, אומנם לפי המסקנא ניחא דיליף באותו ואת בנו למעט זכרים מקרא. תיג) ע׳ בכורות מ״ה ע״ב וספרא אמור פרק ב׳ ה״ה ופרשה ח׳ ה״א דאע״ג דמומין פוסלין במקריבין כמו בקריבין מ״מ בפסול דאותו ואת בנו הקילה התורה במקריבין והתירה שיקריבו אב ובנו כאחד, וא״כ הוי האי פסול קלא כסותר מכללו. וקשה דבבכורות מ״ה ע״ב אמר הש״ס דדינא דאותו ואת בנו אינו נוהג באדם המקריב לא שייך אלא אליבא דחנניה דס״ל חוששין לזרע האב וא״כ תנא דילן דס״ל כרבנן דחנניה דאותו ואת בנו אינו נוהג בזכרים איך אמר דאינו נוהג במקריבין ויש ליישב בדוחק דדינא דספרא אמור פרק ב׳ ה״ה שייך אף לרבנן דחנניה דשם אמר דיש ללמוד דבאדם המקריב פוסל אותו ואת בנו בק״ו מבהמה. וכי תימא נאמר דיו כבהמה שאינו פסול אלא בנקבות. א״כ איפרוך ק״ו דהא במקריבין ל״ש נקבות, וס״ל כר׳ טרפון (ב״ק כ״ה ע״ב) דהיכא דמיפרך ק״ו לא אמרינן דיו, הלכך איצטריך קרא דאסר ומום בו להתיר אותו ואת בנו באדם, ולפ״ז אתי שפיר דלא פליגי תרי סתם ספרא אהדדי דבפי׳ אמור פרשה ח׳ ה״א איתא סתם ספרא כרבנן דחנניה, ואתי שפיר מכילתא דילן. אמנם הש״ס בבכורות מ״ה רצה לתרץ מתניתין למאן דסבר דיו גם היכא דמיפרך ק״ו לכך מוקי לה כחנניה. תיד) דאם על הבנים אינו פסול בקרבנות וא״כ אין חילוק בין קריבין למקריבין ולא שייך לומר להותר מכללו אלא מקריבין. תטו) לכאורה נראה דמכילתא דילן פליגא על הש״ס דחולין ק״ת ע״ב וס״ל דלר׳ אליעזר לאו דוקא קורא אלא אפילו זכר דעלמא מחייב. אך יש לומר דכיון דר׳ אליעזר סבר דמן הדין יש ללמוד דבכל זכר מחייב רק דגלי קרא דשלח תשלח את האם דפטור, א״כ אהני דינא לכל הפחות דחייב בקורא דאתיא דגירה עיי״ש בש״ס כן נראה לי פירוש מאמר זה, אף שנמצא בו דוחק קצת. ומי שדעתו רחבה מדעתנו יפרש פירוש מרווח יותר ואנא מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא. תטז) כלומר בב׳ מינין בהדי כרם דהיינו חטה ושעורה וחרצן עי׳ ברכות כ״ב ע״א. תיז) אם זרע מין אחד כגון חטה בהדי כרם. תיח) ובגד כלאים שעטנז (ויקרא י״ט, י״ט). תיט) מימרא דחזקי׳ קידושין נ״ו ע״ב ועי׳ ירושלמי רפ״ח דכלאים. תכ) לשון הרמב״ם פ״ה מה׳ כלאים ה״ז. תכא) מנחות מ׳ ע״א. תכב) ויליף לה מנזיר דלב״ש דס״ל נזירות ליתא בשאלה ל״ק פירכת הש״ס ביבמות ה׳ ע״א מה לנזיר שכן ישנו בשאלה. תכג) כיון שקדם

השמיטו הוא יוכיח לאבדתו שאע"פ שאין את מוזהר על מכתו ועל קללתו את מוזהר על אבדתו לא אם אמרת בהשמיטו שהוא שלו[שנז]) האמר באבידתו שאינה שלו[שנח]) הואיל ואינה שלו לא תהא מוזהר עליה ת"ל וכן תעשה לכל אבדת אחיך להביא את המשומד:

(שם ה) **לא יהיה כלי גבר על אשה** ר' ישמעאל אומר בא הכת' ללמדך הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור[שנט]) שלא יחשדוך אחרים בעבירה הא כאיזה צד האיש לבוש בגדי אשה והאשה סכורה לאיש שהוא אשה ונמצאו באין לידי עבירה לפי כך לא יתקשט האיש כתכשיטי אשה ולא אשה כתכשיטי איש[ת]) ולא ילבש חלוק של צורות ולא טלית של שלטים[תא]):

(שם ז) **שלח תשלח את האם** בנקיבות הכת' מדבר[תב]) או אחד זכרים ואחד נקיבות אמרת קל והומר הוא אם במקום שעשה את שאינו מזומן כמזומן[תג]) עשה את הזכרים כנקיבות[תד]) כאן שלא עשה את שאינו מזומן כמזומן[תה]) דין הוא שעשה את הזכרים כנקיבות דברי ר' אליעזר אמרו לו תלמידיו וכי דנין אפשר למי שאי אפשר[תו]) משיבין לאדם דבר שאינו שלו[תז]) אם לדין הרי הוא אמור[תח]) ואם מן הדין יש תשובה[תט]) והרי אותו ואת בנו יוכיח שלא עשה בו את שאינו מזומן כמזומן[תי]) ולא עשה בו את הזכרים כנקיבות[תיא]) הוא יוכיח לשילוח הקן שאע"פ

ואת אביו או את אחיך דגבי שמעת כספים לרבות את המומר לתיאבון. [שנז]) דכיון שהוא עתה ברשותו שלו מיקרי וחייב אתה לשומו. [שנח]) כיון דיצא מרשותו אינו שלו מיקרי. [שנט]) חולין מ"ד ע"ב ועי' אבות דר"נ פ"ב. [ת]) ספרי, נזיר נ"ט ע"א. [תא]) טלית שהוא מנומר בצורות נאות ונכר מגבירותיו (ירוש' י"ג כ"ג) ת"י ומגלא שלטי דקומתיה. [תב]) ספרי ועי' חולין ע"ח ע"ב תוס' ד"ה ומה כשחייב. [תג]) בהשקפה הראשונה היה נראה דמדבר כאן מכסוי הדם (עי' ר"פ כסוי הדם, ור"פ שילוח הקן) אך לא עלה בידי לפרש המאמר באופן זה מפני הקושיות והדוחקים אשר אני יכול לפורטם כי רבים הם. ואחר עיון רב ומצאתי בס"ד פירוש נכון במאמר הקשה הזה. -- נלענ"ד דמיירי כאן מחיוב ארבעה וחמשה דגנב טבח ומכר. ומצאתי במכילתא דר' שמעון בן יוחאי (במה"ג כ"י) שרוצה לילף חיוב ארבעה וחמשה מאם על הבנים וז"ל בפ' משפטים: שה ולא עופות שהיה בדין ומה בהמה שאינה באם על הבן הרי היא בתשלומי ארבעה וחמשה עוף שהוא באם על הבן אינו דין שיהא בתשלומי ארבעה וחמשה ת"ל שה ולא עופות עכ"ל. וכאן יליף ר' אליעזר אם על הבנים מק"ו מתשלומי ארבעה וחמשה ואמר ומה בגנב טבח ומכר שיש בו קולא שאם גנב וטבח ומכר שאינו מזומן דהיינו בהמה שנולדה בבעליה והלכה לה (עי' חולין קל"ט ע"א תוס' ד"ה כיון) הרי הגנב פטור כמזומן פי' כאלו שחט בהמה שלו שיש לו מזומנת בביתו. [תד]) ואעפ"י כן יש בו חומרא דחייב בתשלומי ד' וה' בזכרים כבנקבות. [תה]) דכתיב כי יקרא פרט למזומן, והחמירה התורה ואסרה ליקח אם על הבנים בשאינו מזומן ולא עשתה שאינו מזומן כמזומן, וא"כ ק"ו שתחמיר בזכרים כבנקבות. [תו]) יותר טוב לגרוס: אפשר משאי אפשר, עיין סוכה ל' ע"ב. [תז]) בתמיה, דגבי ד' וה' אי אפשר לומר שישלם הגנב באינו מזומן דכיון דנולדה הבהמה הוי לה הפקר כמ"ש התוס' (חולין קל"ט ע"א ד"ה כיון) ואיך ישיב לו דבר שאינו שלו. [תח]) אם דין זה הוא נכון ומלך עלמו דהיינו שהוא קבלה בידך הרי הוא אומר ונקבל אותו. [תט]) אף לשיטתך דדנין אפשר משאי אפשר (עי' מנחות פ"ב ע"א ונדה כ"ז ע"ב), מ"מ יש תשובה לק"ו שלך. [תי]) לכאורה תמוה דהרי היא הלכה פסוקה דאותו ואת בנו נוהג במזומן ושאינו מזומן (עי' חולין ע"ח ע"ב) אך למעיין לא קשה מידי כי הכא עיקר כוונתו לומר דאותו ואת בנו לכל הפחות לא קיל משילוח הקן, דגם באותו ואת בנו אסרה תורה שאינו מזומן ולא עשאו כמזומן דשילוח הקן דמותר, וה"ה דהוי מצי למימר דאותו ואת בנו חמיר משילוח הקן דאפילו מזומן אסור בו. אלא כיון דא"צ לזה דלענין שיוכיח די שהוא כשילוח הקן לא הזכיר אלא איסורא דשאינו מזומן. בשגם דאותו ואת בנו דאינו נוהג אלא בשור ושה, דמבהמות מזומנים הם, עיקר הרבותא דחייב אף בשאינו מזומן

שיזקקנו לתשלומין ת"ל לכל עון ולכל חטאת לכל עון ולכל חטאת אינו קם קם הוא לשבועה(ספד) :

(דברים יט, כ) **והנשארים ישמעו ויראו** מיכן אמרו מזומימיהם(ספה) ומזומימי מזומימיהם הרי אלו נהרגין(ספו) : ר' יהודה אומר כת הראשונה נהרגת והשניה פטורה שאין זו אלא אסטסים(ספז) :

פרשת כי תצא.

(דברים כא, י) **כי תצא למלחמה** במלחמת הרשות הכת' מדבר(ספח) ולמה נאמר לפי שהוא אומר רק הנשים והטף והבהמה תבז לך(ספט) אבל לא שמענו שאת רשאי לקיים מהן אישות ת"ל כי תצא למלחמה וראית בשביה בא הכת' ללמדך כיצד אתה עושה ואת רשאי לקיים מהן אישות : **ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביו** משימסרו בידך את רשאי לשבותן ואם לאו אין את רשאי לשבותן(סצ) :

(שם יד) **לא תתעמר בה תחת אשר עניתה** לא תתעמר בה אחר כל המעשים הכת' מדבר אתה אומר אחר כל המעשים הכת' מדבר או אינו מדבר אלא לאחר בעילה אלא אם אמרת כן הרי היא אשתו לכל דבר הא [מה] ת"ל לא תתעמר בה תחת אשר עניתה אחר כל המעשים הכת' מדבר(סצא) דברי ר' יאשיה: ר' יונתן אומר אחר הבעילה הכת' מדבר או אינו מדבר אלא לאחר כל המעשים ת"ל ויקח אותה וישכב אתה ויענה הרי אתה דן נאמר כאן ענוי ונאמר להלן ענוי מה ענוי שנאמר להלן אחר הבעילה הכת' מדבר אף ענוי שנאמר כאן אחר בעילה הכת' מדבר(סצב) :

(שם כג) **כי קבור תקברנו** אף כהן ונזיר במשמע או שאר כל אדם חוץ מכהן ונזיר ת"ל כי קללת אלהים תלוי אמרת כל המוזהר על קללת השם מוזהר על קבורת מצוה(סצג) :

(דברים כב ג') **וכן תעשה לכל אבדת אחיך** להביא את המשומד(סצד) או בשם שאין את מוזהר על מכתו ועל קללתו(סצה) לא תהא מוזהר על אבדתו הרי השמיטו יוכיח(סצו) שאין את מוזהר על מכתו ועל קללתו והרי את מוזהר על

ספ"ח ס"ד. ספד) ומדאיצטריך קרא לחייבו בשבועה ש"מ דאינו זוקק לתשלומין. ספה) אם הוזמו המזומינין, וכן אם הוזמו מזומיני מזומינין. ספו) ויליף לה מוהנשארים וסובר דקאי אמזומינין. ספז) מכות ה' ע"א. ומכאן ג"כ ראיה לפירוש דקמאי בינתיי שדחה הרי"ף ז"ל. אמנם הרמב"ן ז"ל במלחמות כתב שפירוש דקמאי עיקר וכן הוא מפורש בתוספתא פ"ק דמכות. ולענין פי' מלת אסטסים עיין ערוך ור"מ בפירושו למשנה מכות שם. ספח) ספרי. ספט) דברים כ' י"ד. סצ) דגזל גוי אסור. עי' לקוטי מכילתא צד 22 לדברים כ' י"ד. סצא) ונראה דר' יאשי' מפרש תחת אשר עניתה כמו שתרגם התרגום ירושלמי די יהבת לסוחך עלה ודומה לו ותעניה שרה (בראשית כ"ז מ') שהיתה משעבדת בה כאדון עם עבדו. סצב) ר' יונתן מפרש כתרגום יונתן בתר דשמשת עמה, ועל כן סובר ג"כ דושלחתה לנפשה היינו בגט (כדאיתא בספרי). ומאמר זה בלתי ספק הוא ממכילתא דר' ישמעאל. סצג) דקבורת מת מצוה דוחה עשה ול"ת דכהן ונזיר, ועי' ספרי במדבר פי' כ"ו ונזיר מ"ח ע"ב דיליף לה ממקרא אחרינא. סצד) ע"ז כ"ו ע"ב ומשמע שם דהיינו דוקא במומר אוכל נבלות לתיאבון. סצה) דעל קללתו אינו מוזהר דאינו עושה מעשה עמך ועל הכאתו נמי לא דאיתקש הכאה לקללה כדאיתא בסנהדרין פ"ה ע"א. סצו) נ"ל דהאי תנא היה דורש

לשם זובח לשם שם לשם אשים לשם ריח לשם ניחח; חטאת ואשם לשם חטא סעב): ד"א ושרת בשם ה' איזה הוא שירות שהוא בשם ה' הוי אומר זו שירה מיכן שהיו הלוים אומרים שירה על הקרבנות סעג): **וישרת בכל אחיו העמדים** זה הוא שאמרנו שאם שירת מיושב פסול): וישרת בשם ה' אלהיו שומע אני אף כהן גדול במשמע ת"ל **חלק כחלק יאכלו** לא אמרתי אלא מי שהוא עובד כחלק ואוכל כחלק יצא כהן גדול שהוא עובד שלא בחלק ואוכל שלא כחלק סעד):

(ח) **חלק כחלק [יאכלו]** אין לי אלא קרבנות הרגלים ושתי הלחם וחלוק להם הפנים שכן שוין בהן אי יכול יהו כל המשמרות שוות בקרבנות הרגל הבאים שלא מחמת הרגל כגון נדרים ונדבות ותמידין ת"ל **לבד ממכריו על האבות** חוץ ממה שהתקינו אבות מה מכרו אבות זה לזה את בשבתך ואני בשבתי סעה): ד"א לבד ממכריו על האבות לפי שהיו ששה עשר לאלעזר ושמנה לאיתמר שנאמר וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה ויחלקום בגורלות אלה עם אלה ויכתבם שמעיה בן נתנאל הסופר מן הלוי לפני המלך והשרים סעו) יכול אם רצו לשנות ישנו ת"ל לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שהתקינו אבות:

(דברים יט, טו) **לא יקום עד אחד באיש** למה נאמר לפי שהוא אומר כי יקום עד חמס באיש בשני עדים הכת' מדבר אתה אומר בשני עדים הכת' מדבר או אינו מדבר אלא בעד אחד ת"ל לא יקום עד אחד באיש ממשמע שנאמר לא יקום עד איני יודע שהוא אחד ומה ת"ל אחד אלא זה בנין אב כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד סעז): לא יקום עד אחד באיש אין לי אלא לדיני נפשות לדיני ממונות מנין ת"ל **לכל עון**: לקרבנות מנין ת"ל **ולכל חטאת**: למכות מנין ת"ל **בכל חטא אשר יחטא**: להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה מנין [ת"ל **לכל עון ולכל חטאת**] סעח): לכל עון ולכל חטאת אינו קם קם הוא באשה לזכות סעט) מיכן אמר ר' עקיבה משיאין את האשה על פי עד אחד ספ): לכל עון ולכל חטאת אינו קם קם הוא לשבועה ספא) והדין נותן מה אם פיו שהוא זוקקו לתשלומין אינו זוקקו לשבועה ספב) עד אחד שאינו זוקקו לתשלומין דין הוא שלא יזקקו לשבועה ספג) לא אם אמרת בפיו שאינו מצטרף עם אחר להייבו מיתה לפי כך אינו זוקקו לשבועה תאמר בעד אחד שהוא מצטרף עם אחר להייבו מיתה לפי כך יזקקנו לשבועה: ויזקקנו לתשלומין והדין נותן מה אם פיו שאינו זוקקו לשבועה הרי הוא זוקקו לתשלומין עד אחד שהוא זוקקו לשבועה דין הוא

אלהיך ויכקך. סעב) משנה זבחים מ"ו ע"ב. סעג) ערכין י"א ע"א, ועי' ספרי במדבר פי' קט"ז. סעד) יומא פ"א מ"ב (י"ד ע"א) ועי' ת"כ אמור סוף פרק י"ח ולו פרשה ב' ה"ב ובראב"ד שם. סעה) ספרי. סעו) ד"ה א' כ"ד, ד' – ו' ועיין תענית כ"ז ע"א. סעז) סוטה ב' ע"א וספרי במדבר פי' ז' וקס"א. סעח) ספרי, ועי' כתובות כ"ג ע"ב. סעט) כלומר אע"ג דבאיש לאו דוקא דה"ה באשה אינו קם כדדרשינן בספרי וה"נ דוקא לעון אינו קם אבל קם לזכות דהיינו באשה להשיאה, ועי' ספרי במדבר פי' קס"א וסנהדרין ל"ג ע"ב. ספ) יבמות קכ"ב ע"א. ספא) שבועות מ' ע"א. ספב) צ"ל לפרש דר"ל דפיו אינו זוקקו לשבועה במודה במקצת אם אין אדם תובעו בטענת ברי, עיין ח"מ סי' ע"ה ס"ג. ספג) אם אין אדם תובעו בברי. ובלוה חייב בע"א אפילו בטענת ספק עפ"י הטע', עי' קצוה"ח סע"ה סכ"ג ולהפוסקים דס"ל דגם בע"א פטור בטענת ספק צריך לפרש כאן במוחזק דעיילי בגוונא אחרינא דמנה"נ פטור ובע"א חייב כגון אם אין הכפירה שתי כסף, עי' ח"מ

ויש לו בעלים שנאמר דגנך אף כל כיוצא בהן חייב בתרומה ומעשרות שנח): **וראשית גז צאנך תתן לו** בשל רחלים הכת׳ מדבר אתה אומר בשל רחלים הכת׳ מדבר או אינו מדבר אלא בשל עזים אם תאמר שאין להם גז יש לך שטף על כרחך אמרה תורה וראשית גז צאנך בשל רחלים הכת׳ מדבר שנט): ד״א מה הוא אינו משתמש אלא בצמר אף אתה לא תהא נותן לו אלא צמר שס): **צאנך** מיכן אמרו ראשית הגז נוהג בארץ ובחוצה לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית ר׳ יהודה ביר׳ אלעאי אומר כל מקום שמעשר דגן נוהג שם ראשית הגז נוהג שסא): ד״א צאנך למעוטי שותפות הגוי אבל בהמת השותפין חייבת שסב): ר׳ אלעאי אומר שסג) ראשית הגז אין נוהג אלא בארץ שסד):

(ה) **תתן לו כי בו בחר ה׳ אלהיך** בזמן שהוא מקבל עליו כל עסקי כהונה את נותן לו ואם אינו מקבל עליו כל עסקי כהונה אין את נותן לו מיכן אמרו כהן שהוא מקבל עליו כל עסקי כהונה חוץ מדבר אחד אין לו חלק בכהונה שסה): **לעמוד לשרת בשם ה׳** מצוה יכול אם שירת מיושב עבר על המצוה ויהא כשר ת״ל ככל אחיו הלוים העומדים שם לפני ה׳ שנה עליו הכתוב לפסול שסו): **הוא ובניו** להוציא את הנושא נשים בעבירה מיכן אמרו כהן שהוא נושא נשים בעבירה אסור להקריב עד שידור הנייה על דעת רבים כדי שלא תהיה לו הפרה ומותר שסז): היה מיטמא למתים אסור להקריב עד שיקבל עליו בבית דין שלא יטמא ומותר כיצד אומ׳ לו דור הנייה והוא נודר, עולה ומקריב יורד ומגרש שסז):

(ו) **וכי יבא הלוי** בכהן הכת׳ מדבר או אינו אלא וכי יבא הלוי כשמועו ת״ל חלק כחלק יאכלו לא אמרתי אלא מי שהוא עובד בחלק ואוכל בחלק יצא הלוי שאינו עובד בחלק ולא אוכל בחלק שסח): **וכי יבא הלוי** ברגל הכתוב מדבר אתה אומר ברגל הכת׳ מדבר אינו אלא וכי יבא הלוי בכל זמן ת״ל **מאחד שעריך מכל ישראל** לא אמרתי אלא בשעה שכל ישראל מכונסין בשער אחד בשלשה רגלים שסט) (וזו מצות עשה שיהיו כל המשמרות שוות ברגלים וכל שיבא מן הכהנים ברגל ורצה לעבוד עובד וחולק עמהן ואין אומרין לו לך עד שיגיע משמרך): **ובא בכל אות נפשו** (זה כהן שיש לו קרבן שיהא בא למקדש ומקריבו בכל יום שירצה שנאמר ובא בכל אות נפשו ושרת ואפלו חטאתו ואשמו הוא מקריב ומכפר על ידי עצמו והעור של קרבנו שלו ואם רצה ליתן קרבנו לכל כהן שירצה להקריבו נותן ועור הקרבן ועבודתו לאותו כהן בלבד שנתן לו)שע):

(ז) **ושרת בשם ה׳ אלהיו** מיכן אמרו אין מחללין שם שמים על היחיד שעא): ושרת בשם ה׳ אלהיו מיכן אמרו לשם ששה דברים הזבח נזבח לשם זבח

תרומות ה״א, ועיין בכורות י״א ע״ב ותוס׳ שם. שנח) עי׳ משנה ריש מעשרות ור״ש שם. שנט) חולין קל״ז ע״א ועי׳ תוי״ט ר״פ ראשית הגז ד״ה אלא רחלות. שס) דבר הראוי לשירות, חולין שם. שסא) סבר כר׳ אלעאי אביו לקמן, ונ״ל דדריש סמוכין במ״ת (עי׳ יבמות ד׳ ע״א). שסב) כרבנן חולין קל״ה ע״א שסג) חולק ג״כ שם אבהמת השותפין ואולי נשמטו כאן המלות: בהמת השותפין פטורה. שסד) חולין קל״ו ע״א. שסה) בכורות ל׳ ע״ב. שסו) זבחים כ״ג ע״ב ועי׳ ספרי, ולשון שנה עליו הכתוב לפסול מצינו הרבה פעמים במדרשי דבי ר׳ ישמעאל, עי׳ מכילתא בא פ״ג ופי״א וספרי במדבר פי׳ ס״א. שסז) בכורות מ״ה ע״ב. שסח) דבמעשר ראשון הטובת הנאה לבעלים, ועי׳ ספרי. שסט) ע״כ ספרי (ועי׳ סוכה נ״ה ע״ב) ומכאן ואילך הוא לשון הרמב״ם פ״ד מה׳ כלי המקדש ה״ד. שע) לשון הרמב״ם פ״ד מה׳ כלי המקדש ה״ז. שעא) אולי צ״ל ומחללין ש״ש על היחיד כלקמן פ׳ כי תבא (וע״ש הערה תקכ) וגירסא דאין מחללין יש לפרש בדוחק דר״ל דאין זה חילול השם אי מחללין שמו על היחיד, ועי׳ ספרי פי׳ ל״ג שכבודו של מקום חל על בעל ייסורין שני ק׳

הזה מפי הקודש: **כאשר דבר לו** להגיד מה גרם שלז) ואיכן דבר לו אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל שלח):

(ג) **וזה יהיה משפט הכהנים** למה נאמר לפי שהוא אומר וזבחת מבקרך ומצאנך ואכלת שלט) שומע אני אף הזרוע והלחיים והקבה במשמע ת"ל וזה יהיה משפט הכהנים: **מאת העם** מאת המותר לעם להוציא את השוחט ונמצא טרפה שמ) והשוחט לע"ז והנוחר והמעקר שמא): ד"א מאת העם להוציא כהנים ולוים שמב): **מאת זבחי הזבח** אין לי אלא מאת זבחי הזבה זבה לעצמו למשתה בנו מנין ת"ל מאת זבחי הזבה מכל מקום: או ישעבדנו הכהן לזבוה ת"ל מאת זבחי הזבה כשזבה: ד"א מאת זבחי הזבה לרבות כהמת השותפין שתהא חייב במתנות שמג): **אם שור אם שה** אין חייב במתנות אלא בהמה טהורה בלבד שמד): אם שור אם שה להייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו: ד"א מכלל שור זכר ונקבה ומכלל שה גדי וטלה: ד"א שור מה ת"ל אם שור לרבות את הכלאים הבא מכבש ועז שיהא חייב במתנות שמה): אם שה לרבות את הכוי שמה): **ונתן לכהן** ואפלו כהנת שמו): ונתן ולא שיטול מעצמו שמז): **הזרוע** בשל ימין הכת' מדבר אתה אומר בשל ימין הכת' מדבר או אינו מדבר אלא בשל שמאל הרי אתה דן נאמר כאן זרוע ונאמר להלן שמח) זרוע מה זרוע שנאמר להלן בשל ימין הכת' מדבר שמט) אף זרוע שנאמר כאן בשל ימין הכת' מדבר: עד שלא יאמר יש לי בדין הואיל והשוק מתנה לכהן והזרוע מתנה לכהן אם למרתי לשוק שאינו אלא בשל ימין אף הזרוע לא ינהוג אלא בשל ימין שנ) לא אם אמרת בשוק שהוא נוהג במוקדשין לפי כך הוא נוהג בשל ימין תאמר בזרוע שאינו נוהג במוקדשין שנא) לפי כך לא ינהוג בשל ימין ת"ל הזרוע בשל ימין הכת' מדבר שנב): **ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה** שומע אני שלשתן כאחת ת"ל ראשית דגנך תירשך ויצהרך תתן לו מה אלו אם רצה ליתן לו כולן כאחת רשאי כל אחר ואחד בפני עצמו רשאי אף אלו אם רצה ליתן לו כולן כאחת רשאי כל אחד ואחד בפני עצמו רשאי שנג):

(ד) **ראשית דגנך תירשך ויצהרך** בתרומה גדולה הכת' מדבר מלמד שאין תורמין אותה אלא מן המובחר שנאמר ראשית שנד) ר' ישמעאל אומר מנין אתה אומר למקדיש ערימתו עד שלא מירח פטור מן המעשרות או יכול משמירח ת"ל ראשית דגנך תירשך ויצהרך תתן לו שנה): ר' עקיבה אומר מנין אתה אומר שאם רצה אדם לעשות כל גרנו תרומה וכל עיסתו חלה שהוא רשאי ובלבד שישייר מקצת [ת"ל ראשית] שנו): **דגנך** ולא דגן גוי מיכן אמרו פירות הגוי שגדלו בקרקע שקנה בארץ ישראל אם נגמרה מלאכתן ביד הגוי ומירחן הגוי פטורין מכלום שנז) **דגנך תירשך ויצהרך** כעין דגן תירוש ויצהר מה דגן תירוש ויצהר מאכל אדם וגידוליו מן הארץ

אחר כגון אם בעל יורש אשתו. ועי' ספרי ובבלי וירושלמי שם ומ"ש בלקוטי מכילתא חלק אשכנזי לד XV. שלז) ספרי. שלח) במדבר י"ח כ. שלט) דברים י"ב כ"א. שמ) בספרי יליף לה מקרא אחרינא. שמא) תוספתא חולין פ"ט. שמב) ע' ספרי וע' חולין קל"א ע"א דרב ספוקי מספקא ליה אי לוים אקרו עם או לא. שמג) חולין קל"ו ע"א. שמד) רמב"ם פ"ט מה' בכורים ה"ה. שמה) חולין קל"ב ע"א ועי' ספרי. שמו) כתנא דבי ראב"י חולין קל"ב ע"א. שמז) חולין קל"ב ע"א. שמח) במדבר ו' י"ט. שמט) דפס ודאי מדבר בשל ימין כפסוק התרומה. שנ) בתוספתא חולין פ"ט יליף באונת מדין זה. שנא) חולין ק"ל ע"א. שנב) ע' חולין קל"ד ע"ב. שנג) ע' חולין קל"ב ע"ב. שנד) ספרי. ועי' ספרי במדבר ריש פי' קכ"ג. שנה) ע' פיאה פ"א מ"ו ופ"ד מ"ח דמוכח דדוקא מירוח הקדש פוטר, ועיין מנחות ס"ו ע"ב. שנו) חלה פ"א מ"ט וחולין קל"ו ע"ב. שנז) לשון הרמב"ם פ"א מה'

שגגתו חטאת ריח) : **וקמת ועלית** מגיד שסנהדרין בגבהה של עיר ריט) : ד״א **וקמת ועלית** למה נאמר לפי שהוא אומר כי יפלא ממך דבר למשפט שאם נכסה דבר מאחד מהם שומע אני יהו כולן זקוקין לעלות ת״ל וקמת ועלית לא אמרתי אלא במי שנכסה ממנו דבר בלבד רכ) : אל המקום אשר יבחר ה׳ אלהיך בו ע״י נביא רכא) וכן הוא אומר עלה הקם מזבח לה׳ בגרן ארונה היבוסי רכב) : מיכן אמרו מצאן בבית פגי והמרה עליהן כגון שיצאו לדבר מצוה להוסיף על העיר ועל העזרות יכול תהא המראתו המראה ת״ל וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה׳ מלמד שהמקום גורם רכג) :

(ט) **ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט** בזמן שיש כהן יש משפט ובזמן שאין כהן אין משפט רכד) מיכן אמרו אין דנין דיני נפשות אלא בפני הבית רכה) **ודרשת והגידו לך את דבר המשפט** ממך לתבוע ומהן להורות:

(י) **ועשית על פי הדבר** שומע אני יהא שומע ואינו עושה ת״ל ועשית: **מן המקום ההוא** שמשם תורה יוצאה לכל ישראל רכו) : **ושמרת לעשות ככל אשר יורוך** מנין שאם יאמרו לך על שמאל שהיא ימין ועל ימין שהיא שמאל שמע לדבריהם ת״ל ככל אשר יורוך רכז) :

(דברים יח. א) **לא יהיה לכהנים הלוים** בכהנים ולוים הכת׳ מדבר אתה אומר בכהנים ולוים הכת׳ מדבר או אינו מדבר אלא בכהנים שהן בני לוי ת״ל **כל שבט לוי** לא אמרתי אלא מי שאין לו חלק ונחלה בארץ רכח) : **אשי ה׳** אלו קדשי מקדש : **ונחלתו** אלו קדשי גבול רכח) : ר׳ נתן אומר אשי ה׳ אלו מתנות כהונה שנאמר חלקם נתתי אותה מאשי רכט) : **ונחלתו** אלו מתנות לויה שנאמר ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה רל) :

(ב) **ונחלה לא יהיה לו** זו נחלת שלישה : **בקרב אחיו** זו נחלת חמשה רלא) : ד״א ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו למה נאמר לפי שהוא אומר לאלה תחלק הארץ בנחלה אין לי אלא בשעת חילוק הארץ אבל משחילקו שומע אני יקצה לו כל שבט ושבט לפי מה שהוא ת״ל ונחלה לא יהיה לו רלב) : או לא יירש את אבי אמו ישראל ת״ל בקרב אחיו הא יורש הוא את אבי אמו ישראל וכן הוא אומר ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים עיר בארץ הגלעד רלג) וכי מנין היה לשגוב ערים בארץ הגלעד אלא מלמד שנשא חצרון אשה מבנות מכיר רלד) ומתה וירשה וכן הוא אומר ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פנחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים רלה) וכי מנין היה לפנחס בהר אפרים אלא מלמד שנשא פנחס אשה מבנות אפרים ומתה וירשה רלו) : **ה׳ הוא נחלתו** אשרי אונים ששמעו את הדבר

פ״ז ע״א ומביא דין זה בשם ר׳ מאיר ומליף לה מגז״ש. ריט) סנהדרין שם וירושלמי פי״א ה״ג. רכ) במשנה בסנהדרין משמע שכולן עולין לב״ד הגדול (וע׳ רמב״ם פ״ג מה׳ ממרים ה״ח) דרכים כי יפלא במופלא שבב״ד שחולק עם חבריו עיי״ש בגמ׳. רכא) ספרי לעיל פי׳ ס״ב. רכב) שמואל ב׳ כ״ד, י״ח. רכג) ברייתא סנהדרין י״ד ע״ב. רכד) ברייתא סנהדרין כ״ב ע״ב. רכה) רמב״ם פי״ד מה׳ סנהדרין הי״א. רכו) משנה סנהדרין פ״ו ע״ב. רכז) ע׳ ספרי וע׳ מ״ש ע״ד ומאמר זה בלקוטי מכילתא חלק הספרי לד VI. רכח) ספרי. רכט) ויקרא ו׳ י׳. רל) במדבר י״ח כ״א. רלא) ספרי, וע׳ רש״י ורמב״ן וספר הישר לר״ת תקל״ט. רלב) ספרי במדבר סוף פי׳ קי״ט. רלג) דברי הימים א׳ ב׳ כ״ב ושם כתוב עשרים ושלש עיר. רלד) כדכתיב בד״ה א׳ ב׳ כ״א, ומוכח מכאן שירש שגוב אבי אמו ועי׳ ספרי במדבר פי׳ קל״ד ופי׳ ר׳ הלל שהובא שם במאיר עין אות פי״ג. ובבבלי ב״ב קי״ב ע״א ובירושלמי שם פ״ח ה״ה (ט״ז ע״ב) נראה שפירשו הספרי באופן אחר ושלא היתה לפניהם מכילתא שלנו. רלה) יהושע כ״ד, ל״ג. רלו) ומכאן מוכח ג״כ שיש כהן יורש נחלה בשבט

איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך מיכן אמרו אין עושין עיר הנדחת אלא בית [דין] של שבעים ואחד רלט): **את האיש או את האשה** למה נאמר והלא כבר נאמר בישראל מכל מקום אין לי אלא ישראל גרים מנין ת"ל את האיש או את האשה לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו ס): **וסקלתם באבנים** אם לא מת באבן אחת ימות בשנייה סא): **וסקלתם באבנים ומתו** שתהא סקילה מיתתן סא):

(ו) **על פי שנים עדים או שלשה עדים** אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט הכתי' שלשה אמר ר' עקיבה לא בא השלישי אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו: אם כך ענש הכתי' לניטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר לניטפל לעושי מצוה כעושי מצוה ולומר לך מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומני' שאפילו הן מאה תלמוד לומר עדים אמר ר' יוסי בד"א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות התקיים עדות בשאר: רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות אימתי בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהן אם כן מה יעשו שני אחים שראו באחד שהרג את הנפש סב): ד"א **על פי שנים עדים** על פי עדים אתה ממיתו אין אתה ממיתו מאומד מיכאן אמרו מאיימין על עידי נפשות ואומ' להן שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד מפי אדם נאמן שמענו סג): כיצד (מאיימין) [מאומד] אומ' להם שמא כך ראיתם שרץ אחר חברו לחרבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודם מטפטף והרוג מפרפר אם כן ראיתם אין בדבריכם כלום סד): **יומת המת** עד שיתיר עצמו למיתה סה) ד"א יומת המת וכי המת מת אלא אלו הרשעים שנקראו בחייהם מתים סו): כיוצא בו אתה אומר כי לא אחפוץ במות המת סז), הי חי הוא יודך כמוני היום סח) וכן דוד הוא אומר לא המתים יהללו יה ואנחנו נברך יה סט): **לא יומת על פי עד אחד** אפילו שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין לא יומת סי):

(ז) **ויד כל העם באחרונה** מגיד שהכל חייבין ליטפל בו סיא): **ובערת הרע** בכל המיתות סיב): **מקרבך** אין אתה מצווה לצאת אחריו להוצה לארץ סיג):

(ח) **כי יפלא ממך דבר למשפט** בא הכתי' לעשות בית דין הגדול על כל בתי דינין כשם שבית דינו של משה על כל בתי דינין סיד) כך בית דין הגדול שבירושלים על כל בתי דינין: כי יפלא אין פליאה אלא כסייה שנאמר כי יפלא בעיני שארית העם סטו) ואומר הממני יפלא כל דבר סטז): רבי אומר כי יפלא ממך דבר למשפט כלל **בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע** פרט **דברי ריבות** חזר וכלל כלל ופרט וכלל ואין אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת סיז) אף כל דבר שחייבין על זדונו כרת ועל

נמצא פירוש זה. רלט) סנהדרין ב' ע"א. ס) עי' ספרי, והלשון דכאן קשה. סא) ספרי. סב) ומהני' דמכות ה' ע"ב. סג) סנהדרין ל"ז ע"א. סד) שם ע"ב. סה) סנהדרין מ"א ע"א. סו) ברכות י"ח ע"ב. סז) יחזקאל י"ח, ל"ב ועי' ירושלמי ברכות פ"ג ה"ג (ד' ע"ד). סח) ישעי' ל"ח י"ט. סט) תהלים קט"ו, י"ז י"ח. סי) במשנה ספ"ק דסנהדרין ובמכילתא משפטים פ"כ יליף לה מקרא אחרינא. סיא) עי' ספרי. סיב) עי' ב"מ ל"א ע"ב, סנהדרין מה ע"ב. סיג) עי' לעיל הערה רלה. סיד) כדכתיב (שמות י"ח כ"ב) כל הדבר הגדול יביאו אליך, ועי' סנהדרין כ"ז ע"א. סטו) זכרי' ח' ו'. סטז) ירמי' ל"ב כ"ז ועי' סנהדרין פ"ז ע"א. סיז) דדם הוא דם נדה ולידה וזיבה דחייבין עליו כרת, ודין יש במשמעו ג"כ דיני נפשות שיש בהן כרת בלא התראה ודיני מכות השייכין לחייבי כריתות (עיין ריש פ"ג דמכות) ובנגע יש כרת אם נכנס בטומאה למקדש, ועי' סנהדרין דף פ"ז ופ"ח. סיח) בסנהדרין

אחרים וישתחו להם לחייב על העשייה בפני עצמה ועל ההשתחויה בפני עצמה אתה אומר לחייב על העשייה בפני עצמה ועל ההשתחויה בפני עצמה או לא יהא חייב עד שיעבור וישתחוה ת"ל לא תשתחוה להם ולא תעבדם רעט) לחייב על העשייה בפני עצמה ועל ההשתחויה בפני עצמה רפ): **ויעבד** שומע אני כל עבודה במשמע ת"ל זבח לאלהים יחרם רפא) וזביחה היתה בכלל ויצאת ללמד מה זביחה מיוחדת שביוצא בה עובדין לשמים חייבין עליה בין שתהא (עובדתו) [עבודתו] בין שאינה עבודתו וכל שאין כיוצא בה עובדין לשמים עבודתו חייב שלא לשם עבודתו פטור רפב):

אלהים אחרים שומע אני עד שיעבוד כל ע"ז במשמע ת"ל **ולשמש או לירח** והיו בכלל ויצאו אלו מן הכלל ללמד מה אלו אחד אחד בפני עצמו אף כשנאמר אלהים אחרים חייב על כל אחד ואחד בפני עצמו או אינו אלא כלל ופרט רפג) וכי נאמר לשמש לירח לצבא השמים לא נאמר אלא ולשמש או לירח או לכל צבא השמים בא ללמדך שאינן כלל ופרט אלא רבויין רפד): אני אקרא לכל צבא השמים ומה ת"ל ולשמש או לירח אלא הוא הדין והוא התשובה רפה): **אשר לא צויתי** (לאומ) [לאומות] לעבדן זה אחד מן הדברים שכתבו לתלמי המלך רפו):

(ד) **והגד לך ושמעת** וכי אפשר לבשר ודם לשמוע אלא מפי הגדה אלא הרי אתה דן נאמר כאן והגד ונאמר להלן רפז) הגדה מה להלן בבית דין רפח) אף כאן בבית דין: **ושמעת** ולא מאליך רצ): **ודרשת** מן התורה: **היטב** נאמר כאן היטב ונאמר להלן רצא) היטב מה להלן בשבע חקירות אף כאן בשבע חקירות מה כאן בשני עדים הכת' מדבר רצב) אף להלן בשני עדים הכת' מדבר: **והנה אמת** להוציא את הספק רצג): **נכון הדבר** שתהא עדותן מכוונת פרט לשהכחישו זה את זה אפילו בבדיקות שאין זה נכון רצד): **נעשתה התועבה הזאת בישראל** להוציא את העובד ע"ז וברח שנאמר בישראל רצה):

(ה) **והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא** לפי שמצינו שהנידחין בסיף יכול אף המדיחין ת"ל את האיש ההוא או את האשה ההיא **וסקלתם** רצו): **האיש ההוא** זה מזיד דברי ר' עקיבה רצז) **או את האשה ההיא** לא אנוסה ולא שוגגת ולא מוטעת: **אשר עשו את הדבר הזה אל שעריך** אלו בתי דינין רצח)

שם ס"ה ע"א. רעט) שמות כ' ה'. רפ) עיין מכילתא בחדש פ"ו. ירושלמי סנהדרין שם ובבלי ס"ג ע"א. רפא) שמות כ"ב י"ט. רפ"ב) מכילתא משפטים פי"ז. ועי' סנהדרין ס' ע"ב. וירושלמי שם. רפג) ואין בכלל אלא מה שבפרט, אשמש וירח וצבא השמים הוא דחייב אמידי אחרינא לא. רפד) דברי מכילתא אלו מובאין בירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ט ומר' זעירה בקילור. ומכאן תראה שאין הפירוש שם כמו שמפרש הפני משה. ועיין גם ב"ק ס"ד ע"ב ועיין מ"ש על מאמר זה בלקוטי מכילתא שלי בחלק האשכנזי לד XIV. רפה) אילו כת' לכל צבא השמים שומע אני עד שיעבוד כל צבא השמים ת"ל ולשמש או לירח וכו' כ־לעיל. רפו) עיין מגילה ט' ע"ב ובירושלמי שם פ"א ה"ט ומכילתא בא פי"ד. רפז) ויקרא ה' א'. רפח) עי' ת"כ דיבורא דחובה פרק י"א ומייתו אביי בשבועות ל"ג ע"א. רצ) דאין עד נעשה דיין בדיני נפשות וכר' עקיבא מכות י"ב ע"א ולאש השנה כ"ו ע"א. רצא) דברים י"ג ט"ו. רצב) דהא כתיב על פי שנים עדים. רצג) אפשר דאתא לאשמעינן שאין דנין כלל מספק אם אין עדים, עיין ירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ח. רצד) סנהדרין מ"א ע"א. רצה) עיין לעיל הערה רע ול"ע כי לפי פשוטו משמע דברא פטור ופליג אש"ס דילן ואירושלמי ואפשר דאיכו ר"ל אלא דאין אנו מצווין לצאת אחריו לחו"ל כדלקמן הערה ש"ג. רצו) אלו בסקילה ואין מדיחין בסקילה אלא בחנק וכר' שמעון סנהדרין פ"ט ע"ב. והגר"א הגיה מאמר זה בספרי פי' קמ"ח עיי"ש. רצז) בספרי עיין לקוטי מכילתא חלק אשכנזי לד XIV. רצח) כתרגומים ודלא כספרי וש"ס כתובות מ"ה ע"ב שמביא גם המלבים הגדול בשם דבר אחר. ועיין לעיל הערה רעב דפירש גם שם באחד בתי דינין, ול"ע דשם גם בתרגומים לא

ששנואה לאבות אינו דין ששנואה לבנים: ד"א **ולא תקים לך מצבה** שומע אני אף לא על קבר אביו ואמו ת"ל **אשר שנא ה' אלהיך** נאמר כאן שנא ונאמר להלן[רס] שנא מה להלן בע"ז הכת' מדבר אף כאן בע"ז הכת' מדבר (כלומר שכן היה דרך עובדי ע"ז לעשות ולפיכך אסרה תורה המצבה אפילו היו מתקבצין אצלה לעבוד את ה' כדי שלא להידמות בחקותיהם)[רסא].

(יז, א) **לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום** בבעלי מומין עוברין הכת' מדבר[רסב]: **כל דבר רע** להוציא רובע ונרבע ומוקצה ונעבד וכלאים וטרפה ויוצא דופן: **רע** להוציא זקן וחולה דברי ר' עקיבה[רסג]: יכול אם זבח עבר על מצוה ושומע אני יהא כשר ת"ל **כי תועבת ה' אלהיך הוא**: **הוא** ר' יהודה אומר היא תועבה ואין בניה תועבין[רסד]:

(ב) **כי ימצא** בא הכתוב ללמד על עובדי ע"ז שתהא מיתתו בסקילה לכך נאמרה הפרשה: ד"א למה נאמרה לפי שנאמר כי דבר ה' בזה הכרת תכרת[רסה] לא שמענו אלא על העובד ע"ז במזיד ואין לו עדים במזיד ויש לו עדים לא שמענו באיזו מיתה ימות ת"ל כי דבר ה' בזה בא הכת' לומר במזיד ויש לו עדים שתהא מיתתו בסקילה (אם אמרת כן ענשת מן הדין ת"ל כי ימצא ללמדך שאין עונשין מן הדין) והרי דברים קל וחומר העובר על דברי בשר ודם[רסו] מיתתו בסקילה על דברי מי שאמר והיה העולם על אחת כמה וכמה שתהא מיתתו בסקלה[רסז] [אם אמרת כן ענשת מן הדין ת"ל כי ימצא ללמדך שאין עונשין מן הדין][רסח] **בקרבך** להוציא את העובד ע"ז בארץ[רסט] ובא לו חוץ לארץ[רע] ומביא את העובד ע"ז חוץ לארץ ובא לו לארץ[רעא]: ד"א **בקרבך** לרבות את הגרים[רעב]: **באחד שעריך** באחד בתי דינין[רעג]: **איש או אשה** פטר בה את הקטן והרי דברים קל וחומר ומה אם ערות המורה פטר בה את הקטן[רעד] קל וחומר שאר מצות שבתורה[רעה] **אשר יעשה את הרע** מגיד שאין רע אלא ע"ז שכל העובד ע"ז פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה[רעו] שנאמר **לעבור בריתו** ואין ברית אלא תורה שנאמר אלה דברי הברית[רעז].

(ג) **וילך ויעבוד** בא הכת' ללמד על המקבל עליו לעבוד ע"ז שהוא כעובד ע"ז שינה הכת' מצוה זו מכל מצות שבתורה שכל מצות שבתורה אינו חייב עד שיאמר ויעשה כאן **עשה** את האומר בפיו כעושה מעשה[רעח]: **וילך ויעבד אלהים**

אינו ממכילתא אלא פירוש מבעל המדרש הגדול ולקוח מרמב"ם ה' ע"ז פ"ו ה"ו. רסב) ע' רמב"ם ה' איסורי מזבח פ"א ה"ה, ועי"ש בכסף משנה מה שהביא בשם ספר המצות ובשם הרמב"ן, ועיין לקוטי מכילתא הערה ע"ח. רסג) לקוח מספרי, ועיי"ש ובנסמן בת"ע. רסד) עיין הלשון בספרי. אמנם מאמר ר' יהודה לקוח ממדרשו לקמן כ"ד ד' ועיין יבמות י"א ע"ב. רסה) במדבר ט"ו, ל"א. רסו) היינו בן סורר ומורה. רסז) וא"כ לא איצטרך קרא דכאן. רסח) מאמר מוסגר זה מחקתי לעיל והכנסתיו כאן, ועי"ז הכל על מקומו יבא בשלום. רסט) ונגמר דינו באכן. רע) שזה אין צריך לדונו בדרישה וחקירה ומפני שאין פותחין את דינו. רעא) שפותחין את דינו וצריכין לדונו בתחלה, עיין סוף פ"ק דמכות בבלי וירושלמי, ועיין לקמן הערה רנה. רעב) בכמה מקומות איצטריך קרא לרבות את הגרים עיין נקודות הכסף לט"ז י"ד סי' א' ס"ק ג'. רעג) עיין לקמן הערה רנח. רעד) עיין קידושין י"ט ע"א תוס' ד"ה איש. רעה) נ"ל דמאמר זה נעתק לכאן מפ' קדושים דיליף גבי עריות מאיש פרט לקטן (ע' ת"כ שם פרק ט') ויליף שאר מצות שבתורה בק"ו מעריות אבל ע"ז ליכא למילף מעריות דע"ז חמורה יותר לכך איצטריך קרא. רעו) ע' ספרי במדבר פי' קי"א ופי' קי"ב על הפ' והנפש אשר תעשה ביד רמה. רעז) דברים כ"ח, ס"ט, ועיין מכילתא בא פי"ה. רעח) ע' ספרי פי' נ"א וירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ט (כ"ה ע"ג) ובבלי

כמים לבך נכח פני ה׳רמד) וה״א משד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה׳רמה) בשעה שהדיין רוצה לקלקל את הדין הקב״ה אומר לו המתן עד שאעמוד מאצלך שנאמר משד עניים מאנקת אביונים כו׳ ומטיל ערבוביא בין הבריות שנאמר ותהי האמת נעדרתרמו): וכל דיין שדן את ישראל והוציא את הדין לאמתו אפילו שעה אחת מעלין עליו כאלו דן את ישראל והוציא את הדין לאמתו [כל ימי חייו שנ׳ וישפוט] שמואל את ישראל כל ימי חייורמז) והלא כל ימיו אינן אלא חמשים ושתים צא מהן ארבעים שנה שהיה עלי קיים נשתיירו שתים עשרה אלא כל המוציא את הדין לאמתו כאלו דן את ישראל כל ימי חייו וכל המטה את הדין סופו שאינו ירא מן הקב״ה שנאמר ומטי גר ולא יראוני רמח): ולא תקח שחד שמא יאמר הריני נוטל שחד ואיני מטה את הדין ת״ל כי השחד יעור עיני חכמים והרי דברים קל והומר ומה הנוטל על מנת שלא להטות אמרה תורה כי השחד יעור קל והומר הנוטל על מנת להטותרמט:) משל של שחד למה הוא דומה לאדם שהוא עומד על שפת הים נטל שלשלרנ) ונתנו בחכה והשליכו לים בא דג ובלעו ונתפש אוי לו לדג זה שנתפש בלא כלום: כי השחד יעור עיני חכמים עיני חכמים בתורה אתה אומר עיני חכמים בתורה או אינו אלא עיני חכמים כשמועו ת״ל כי השחד יעור פקחים אלו פקחי הדעת שהן מטמאין ומטהרין ומדעת עצמן מיכן אמרו כל הנוטל ממון ומטה את הדין אינו נפטר מן העולם עד שיחסר מאור עינו רנא) או עד שיצטרך לבריות ואינו יוצא ידי עולמו ויודע מה שמדבררנב) וכל מי שאינו נוטל שחד זוכה ומקביל פני שכינה שנאמר מואס בבצע מעשקות נוער כפיו מתמך בשחדרנג) מה כת׳ אחריו מלך ביפיו תחזינה עיניךרנד: ויסלף דברי צדיקים ישנה דברים המצורקים שנאמרו מסיני רנה):

(כ) צדק צדק תרדף יכול שאם יצא מבית דין זכאי מחזירין אותו לחובה ת״ל צדק צדק תרדוף יצא חייב מנין שמחזירין אותו לזכות ת״ל צדק צדק תרדףרנו):

ד״א צדק צדק תרדף יכול לא יתן אדם צדקה אלא אם יבואו ויאמרו לו תן ומנין שאם לא יבואו ויאמרו לו [תן] צדקה מנין שילך אחריהם ויתן ת״ל צדק צדק תרדף מה כת׳ אחריו למען תחיה וירשת את הארץ: הרי שלא בא לידו לעשות צדקה אלא שתבעוהו לילך ולבקש על אחרים לעשות צדקה והלך עמהן מעלין עליו כאלו נתן משלו שנאמר צדק צדק תרדף רדוף אחר צדקה ואחר גמילות חסדים מה שכר נוטל על כך רודף צדק וחסד ימצא חיים צדקה וכבודרנז):

(כא) לא תטע לך אשרה מלמדרנח) שכל הנוטע אשרה עובר בלא תעשה ומנין לנוטע אילן בהר הבית שעובר בלא תעשה ת״ל כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך:

ר׳ אליעזר בן יעקברנט) אומר מנין שאין עושין אכסדרה בעזרה ת״ל כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך כשהוא אומר תעשה לך לרבות במה: ולא תקים לך מצבה אין לי אלא מצבה ע״ז מנין דין הוא ומה מצבה שאהובה לאבות שנואה לבנים ע״ז

רמד) איכה ב׳ י״ט. רמה) תהלים י״ב ו׳ ועי׳ סנהדרין ז׳ ע״א. רמו) ישעי׳ נ״ט, ט״ו. רמז) שמואל א׳ ז׳ ט״ו, ועי׳ המדרש שהביא הרד״ק שם. רמח) מלאכי ג׳ ה׳. רמט) מכילתא משפטים פ״כ. רנ) אולי צ״ל שלשול והוא תולעת. רנא) הכל במכילתא משפטים פ״כ וכאן עיקר מקומו דהא כתיב קרא דיעור עיני חכמים. רנב) עיין ספרי כאן. רנג) ישעי׳ ל״ג ט״ו. רנד) שם י״ז. רנה) מכילתא שם. רנו) ספרי. רנז) משלי כ״א, כ״א. רנח) כל המאמרים עד שסנואה לבנים נמצאים במעט שינויים בספרי והעתקתים כאן משום ד״א שבתחלם. רנט) בספרי לא גרי׳ בן יעקב. רס) דברים י״ב כ״א. רסא) המאמר שהסגרתי

הקים ומשפטים ומצות טובים לכך נאמר בהם אשר יעשה אתם האדם וחי בהם רכז): **בכל שעריך** הרי זו מצות עשה להושיב דיינין בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך או יכול אפילו בחוצה לארץ יהו חייבין להעמיד בכל פלך ופלך ת"ל אשר ה' אלהיך נותן לך לא בחוצה לארץ רכח). ר' יאשיה אומר אם אמרה תורה בכל שעריך מה ת"ל לשבטיך ואם אמרה תורה לשבטיך למה נאמר בכל שעריך אלא בא הכתוב להקיש סנהדרי גדולה לסנהדרי קטנה מה גדולה דנה והורגת אף קטנה תהא דנה והורגת רכט): **ושפטו את העם** למה נאמר לפי שהוא אומר שפטים ושטרים תתן לך שומע אני אע"פ שאינן בקיאין בדין ת"ל ושפטו את העם בזמן שהן בקיאין בדין רל): ד"א ושפטו את העם אמר ר' ישמעאל כל זמן שישראל נשמעין לדיניהן הקב"ה עושה להן דין בשונאיהן ה רל) שנאמר ושפט את ישראל את כל המקומות האלה רלא) ומה כת' אחריו רלב) ותהי יד ה' בפלשתים כל ימי שמואל רלג) **משפט צדק** אמר הקב"ה לדיינין אם עושים אתם משפט אמת בארץ אני עושה עמכם צדקה מן השמים שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף רלד) ואם מטין אתם את הדינין אתם מטין עצמכם לגיהנם לכך נאמר **לא תטה משפט**: ד"א ושפטו את העם משפט צדק שיהיו מכריעין לזכות לא לחובה רלה):

(יט) **לא תטה משפט** שלא תאמר איש פלוני נאה איש פלוני קרובי רלו): **לא תכיר פנים** שלא תאמר איש פלוני עני איש פלוני עשיר רלו): ד"א לא תטה משפט בממון לא תכיר פנים בדין שלא תושיב את הראוי למעלן למטן ואת הראוי למטן למעלן ושלא יהיה העני עומד והעשיר יושב רלו): ד"א לא תכיר פנים והלא כבר נאמר לא תכירו פנים במשפט רלז) אלא זו אזהרה לחכמים כשהתלמידים יושבין לפניהם לא יהיו מלמדין לאחד ומניחין לאחד ואם עשו כן כאלו עבדו ע"ז שכך כת' אחריו צדק צדק תרדף לא תטע לך אשרה: ד"א לא תטה משפט ר' סימאי אומר המטה את המשפט נראה כאלו אוהב שלום ואין לך רחוק מן השלום כמותו ה רלז) שנאמר דרך שלום לא ידעו (אין נשפט בצדק) [ואין משפט] רלח) ולא עוד אלא שהוא מפיל את שונאי ישראל בחרב שנאמר והסג אחור משפט רלט) וכן הוא אומר תשיבנו אחור מני צר רמ) ומגלה את שונאי ישראל מארצם שנאמר וצדקה מרחוק תעמוד רמא) וכן הוא אומר פלטים מחרב הלכו אל תעמדו רמב) ומהלל שם שמים שנאמר כי כשלה ברחוב אמת רמא) וכן הוא אומר וה' אלהים אמת רמג): ומסלק את השכינה שנאמר ונכחה לא תוכל לבוא רמא) וה"א שפכי

של מקום, גם על גוים לאמר, ועיין ידי משה ומהרז"ו בשמות רבה שם ועיין בבאור מהרי"פ שם שפי' הקרא כיון שהם מאסו בחקותי ומסרתי אותם ביד אויביהם שישימו עליהם חקים לא טובים והיינו שהעכו"ם ישפטו דיני ישראל וידונום בדינים שלהם שהם חקים לא טובים.

רכז) ויקרא י"ח, ה'. רכח) מכות ז' ע"א. רכט) נמצא בקצור בספרי. רל) כלומר דהאי ושפטו קאי אתתן לך, מנה דיינין בקיאין לשפוט צדק, עי' רש"י. ה רל) עי' תנחומא שופטים ע"ו. רלא) שמואל א' ז' ט"ז. רלב) נ"ל לפניו. רלג) שם י"ג. רלד) תהלים פ"ה, י"ב ועי' תנחומא הוצאת באבער ה'. רלה) עי' שבועות ל' ע"א. רלו) עי' ספרי. רלז) דברים א', י"ז. ה רלז) זה לשון מכילתא דר"ש בן יוחאי (בכ"י מדרש הגדול) בפי' יתרו על הפסוק וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום: ר' סימאי אומר הדן דין האמת לאמתו נראה כמטיל קנאה בין הבריות ואינו אלא נותן שלום ביניהם שנאמר אלה הדברים אשר תעשו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם וכו' ע"כ. והנה עיניך הרואות שזה המאמר דר' סימאי מתאים עם המאמר שאומר כאן. רלח) ישעי' נ"ט ח'. רלט) שם י"ד. רמ) תהלים מ"ד, י"א ויליף אחור אחור. רמא) ישעי' נ"ט, י"ד. רמב) ירמי' כ"א כ' ויליף עמידה עמידה. רמג) ירמי' י', י'.

אמר ר' אליעזר aריד) אלמלא מקלורטו) של יואב לא היה דוד יכול לעשות את הדין רטז). תתן לך שיהו (בודקין) [בדוקין] לך ריז) כענין שנאמר ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון ריח) או יכול עד שיהיו כיהושע ואם לאו לא יהיו כשרים ת"ל תתן לך שיהיו בדוקין לך ריט): תתן לך נקראו דינין לשם משה רכ): שלשה דברים נתן משה נפשו עליהן ונקראו על שמו נתן נפשו על התורה ונקראת על שמו שנ' זכרו תורת משה עבדי aרכ) וכי תורת משה היא והלא תור' ה' היא שנ' תורת ה' תמימה b) אלא שנתן נפשו על התורה ונקראת על שמו והיכן מצינו שנתן נפשו על התורה שנ' ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה c) ואשב בהר ארבעים יום וארב' לי' d) הא לפי שנתן נפשו על התורה נקראת על שמו; נתן נפשו על ישראל ונקראו על שמו שנ' לך רד כי שחת עמך e) וכי עם של משה הן והלא עם ה' הן שנ' עם ה' אלה ומארצו יצאו f) אלא לפי שנתן נפשו עליהן נקראו על שמו והיכן מצינו שנתן נפשו על ישראל שנ' ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחי' וירא בס' ויפן כה וכה g) הא לפי שנתן נפשו על ישראל נקראו על שמו: נתן נפשו על הדינין [ונקראו] על שמו שנ' שפטים ושטי' תתן לך וכי של משה הן והלא כבר נאמר כי המשפט לאלהים הוא h) אלא לפי שמסר נפשו עליהן נקראו על שמו והיכן מצינו שמסר נפשו על הדינין שני' ויאמר לרשע למה תכה רעך ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט על' וישמע פרעה את הד' הז' ויב' לה' את משה i) ולכהן מדין שבע בנות ויבואו הרועים ויג' ויקם משה ויושיען k) מדינין ברח ולדינין חזר l) ואומ' צדקת ה' עשה ומשי' עם ישראל m) הא לפי שנתן נפשו על הדינין נקראו על שמו: ד"א תתן לך מלמד שלא ניתנו הדינין אלא לישראל וללמדך שכל ההולך לדין אצל אומות העולם רכא) כאלו עובד ע"ז שכך הוא אומר שפטים ושטרים תתן לך וכת' אחריו לא תטה משפט צדק צדק תרדף לא תטע לך אשרה ולא עוד אלא שכל המניח דיני ישראל והולך לפני אומות העולם כפר בהקב"ה תחלה רכב) שנאמר כי לא כצורנו צורם ואיבינו פלילים רכג) למה שאין חקותיהם טובים: משל למה הדבר דומה רכד) לחולה שנכנס הרופא לבקרו אמר לבני ביתו האכילוהו והשקוהו כל מה שרוצה אל תמנעו ממנו כלום נכנס אל אחר אמר להן אל יאכל דבר פלוני ואל ישתה דבר פלוני אמרו לו מפני מה לזה אמרת לאכול כל מה שהוא רוצה ולזה אתה אומר אל יאכל דבר פלוני ואל ישתה דבר פלוני אמר להן הראשון אינו של חיים לפיכך אמרתי אל תמנעו ממנו כלום בין לא אכל בין אכל ימות אבל זה של חיים לפיכך לא יאכל דבר פלוני ולא ישתה דבר פלוני וכן חקות הגוים אינן של חיים שנאמר כי חקות הגוים הבל רכה) ואומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים רכו) אבל ישראל נתן להם

מ', ט"ו, ד"ה א', י"א, י"ד. aריד) בתנחומא איתא ר' אלעזר בן פדת, אי' פס"ר כ"פ ל"ג. רטו) בתנחומא איתא: סיעתו של יואב, וילקוט הגי': שטרה, לשון שוטר. רטז) ע' סנהדרין מ"ט, ע"א. ריז) ע' ספרי במדבר ריש פי' ק"מ. ריח) במדבר כ"ז, י"ח. ריט) עיין ר"ה כ"ה ע"ב. רכ) מכילתא בשלח שירתא פ"א וע' תנחומא כאן ה'. aרכ) מלאכי ג', כ"ב. b) תהלים י"ט, ח. c) שמות ל"ד, כ"ח. d) דברים ט', ט'. e) שמות ל"ב, ז'. f) יחזקאל ל"ו, כ'. g) שמות ב', י"א. h) דברים א', י"ז. i) שמות ה', י"ג—ט"ו. k) שם ט"ז—י"ז.

l) שאעפ"י שהולך לברוח מחמת שעשה דין ומשפט לא נמנע לחזור ולעשות דין ומשפט. m) דברים ל"ג, כ"א. רכא) עי' גיטין פ"ח ע"ב. רכב) ע' רש"י ריש משפטים ורמב"ם סוף הי' סנהדרין. רכג) דברים ל"ב, ל"א. רכד) כמעט מלה במלה בשמות רבה פ"ל, כ"ב, ועי' רש"י ויקרא י"א, ב'. רכה) ירמי' י' ג' ושם כתיב חקות העמים הבל. רכו) יחזקאל כ' כ"ה, ול"ע דהאי פסוק בישראל נאמר ועי' ברכות כ"ד ע"ב ומגילה ל"ב ע"א וירושלמי עירובין סוף פ"ג. ואפשר דכיון דמיירי בישראל שאין עושין רצונו

(יח) **לא יקשה בעיניך בשלחך** כנגד יצר הרע הכת' מדבר: **וברכך ה' אלהיך בכל אשר תעשה** אבא חנן אומר משום ר' אליעזר כל מקום שהכתוב עונש הפסד ממון וחסרון כיס הרי הוא קובע ברכה לכך נאמר וברכך ה' אלהיך בכל אשר תעשה ר):

פרשת שופטים.

(טז, יח) **שפטים ושטרים** למה נאמרה הפרשה לפי שהוא אומר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל רא) כשם לשעבר לא הוכשרו עד שהיה בהם שבע מדות רב) כרצון הבורר רג) כך לעתיד לבוא לא יוכשרו עד שיהא בהן שבע מדות כרצון הבורר ת"ל תתן לך הכל לפי דעתך: רבי אומר הרי הוא אומר ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה וידעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך רד) והרי דברים קל והומר ומה אם הברורים לשמש [טיפה] סרוחה לא הוכשרו עד שהיה בהן כל המדות הללו הנבררין לשמש דעת עליונה על אחת כמה וכמה, גלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שסוף דורות עתידין לקלקל אמר המקום למשה כל בית דין ובית דין שיעמוד ימנה לו דיינין לפי דעתו רה): שפטים (ושטרים) אלו דיינין, ושטרים אלו הונים רו): ד"א שפטים אלו דיינין ושטרים אלו פרענין רז) ד"א שפטים ושטרים הקיש שפטים לשטרים מה שפטים בני ברית רח) אף שטרים בני ברית רט) מה שטרים בחול רי) אף שופטים בחול ריא): ר' אלעזר בן שמוע אומר אם יש שוטר יש שופט אם אין שוטר אין שופט ריב) הא כיצד ריג) באו שנים אצל השופט וזכה את הזכאי וחייב את החייב ויצאו להוין אם לא רצו לקבל מה יכול הדיין לעשות לפיכך אמר הקב"ה שפטים ושטרים תתן לך מי שאינו שומע לשפטים ישמע לשטרים וכן הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ריד) וסמיך ליה ויואב בן צרויה על הצבא וכי מה עסקו של יואב אצל הדיין

כ"א ו'. קצט) פי' כנזכר בב"ד, עי' מכילתא שם פ' ב'. ר) עי' לקוטי מכילתא אות ס"ד. רא) שמות י"ח, כ"א. רב) ספרי פי' ט"ו ודברים רבה פ"א. רג) אמר כרצון הבורר לפי שלא מצא אלא שלשה ועי' דברים רבה שם. רד) דניאל א' ב'—ג'. ועי' ספרי פי' קמ"ד מה שהביא שם במאיר עין אות ד'. רה) וכ"מ בין רבי לת"ק דלרבי אם ימצאו צריכין לברור גם לדורות אותן שיש בהן ז' מדות וכן פסק הרמב"ם פ"ב מה' סנהדרין ה"ז, ועיי"ש איזו הן ז' המדות. רו) שמשים של ב"ד שלוקין המחוייב מלקות, עיין מכות פרק ג' מי"ב. רז) כתרגומו, ועי' רש"י. רח) כדדרשינן לפניהם ולא לפני נכרים, עי' גיטין פ"ח ע"ב. רט) עי' יבמות פ"ו ע"ב, ובקידושין ע"ו ע"ב משמע דדרשינן זאת מקרא דמקרב אחיך תשים כל משימות וכו'. רי) דהא השוטרים ודאי לא ענשו ורדו בקדש דאין סברא שיהיו עונשין או רודין בקדש. ריא) אף דסנהדרין יהא אצל המזבח (מכילתא סוף יתרו) מ"מ לשכת הגזית חציה בחול היתה, ושם דנו סנהדרין, דאין ישיבה בעזרה, ועיין יומא כ"ה ע"א ומדות פרק ה' משנה ד' ופי' הרמב"ם שם. עוד אפשר לפרש דתנא דידן יש לו שום דרשא דכל עונשין אין עונשין בשבת (ועיין סנהדרין ל"ה ע"א לענין מיתה) אפילו עונש מלקות ולכך אמר מה שוטרים בחול ולא בשבת אף שופטים בחול ומביא מכאן אסמכתא דאין דנין בשבת (ביצה ל"ו ע"ב) כמו שמצינו שהמדרשים מביאים אסמכתות לשאר איסורי שבות עיין רמב"ן לויקרא כ"ג, כ"ד. ועי' ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז, ונזיר פ"ו ה"א דיליף מקרא דבתי דינין לא יהו יושבין בשבת ונראה דמיירי שם בדיני נפשות. ריב) ספרי. ריג) עי' תנחומא. ריד) שמואל ב',

כי ימכר לך אחיך העברי וכי תשלחנו חפשי העניק תעניק לו בא הכתי' ללמר בו דברים המחוסרין בוקעו). **ועבדך** שומע אני כל עבודה במשמע ת"ל לא תעבד בו עבודת עבדקעז) מיכן אמרוקעח) לא ירהיץ רגליו ולא ינעיל לו סנדליו ולא יטול לפניו כלים לבית המרחץ ולא יסמוך לו במתניו כשהוא עולה למעלןקעט) ולא יטלנו לא באפריוןקפ) ולא בכסא ולא בגלונדקאקפא) כדרך שעבדים עושין שנאמר ובאחיכם בני ישראל איש באחיו [וגו']קפב) אבל בבנו ובתלמידו רשאיקפג): ד"א **ועבדך** שומע אניקפד) בין עבודה שיש בה בזיון בין עבודה שאין בה בזיון ת"ל לא תעבד בו עבודת עבדקפה) מיכן אמרו לא יושיבנו רבו בייךקפו) בלן ספר טבח נהתום ר' יוסי אומר אם היתה מלאכתו כן מקודם מותרקפז): **ובשנה השביעית** שביעית למכירהקפח) אתה אומר שביעית למכירה או שביעית לשמטהקפט) ת"ל שש שנים הוי אומר זו שביעית למכירה: **תשלחנו חפשי מעמך** למה נאמרקצ) לפי שהוא אומר וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם שומע אני יכתוב לו גט שחרורקצא) ת"ל תשלחנו חפשי מעמך אינו צריך גט שהרורקצב):

(יג) **וכי תשלחנו [חפשי מעמך] לא תשלחנו ריקם** למה נאמר לפי שהוא אומר העניק תעניק לו מצוה עשה מצות בלא תעשה מנין ת"ל לא תשלחנו ריקםקצג):

(יד) **העניק תעניק לו** הרי שברח ופגע בו יובל כשהוא בורח ויצא להרות יכול יהא מעניק לו ת"ל וכי תשלחנו פרט לזה שלא שילחוקצד): ר' ישמעאל אומר בוא וראה רהמים של מי שאמר והיה העולם על בשר ודם עבד עברי עובד עמך כל שש אמר המקום אם יצא הוא ריקן מאצלך עכשיו הוא מסבב על הפתחים ונמכר פעם שנייה אלא תן לו כדי שתשרה בו ברכה שנאמר העניק תעניק לו: **לו** שלא יטלם אחר בחובוקצה)

(טו) **וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים** וכי מה ענין יציאת מצרים כאן אלא אמר המקום הוצאתי אתכם ממצרים אף את הוי מוציא את אחיך מעבדות להירות העניקתי לכם כסף וזהב ואבנים טובים ומרגליותקצו) אף אתה הוי מעניק את אחיך כדי שתשלחנו חפשי מעמךקצז): **ויפדך ה' אלהיך** על מנת כן פדיתיך על מנת שאהיה גוזר ואתם מקיימיןaקצז):

(יז) **ולקחת את המרצע** שומע אני ירצענו בינו לבין עצמו ת"ל והגישו אדניו אל האלהיםקצח) אצל הדייניםקצט):

קעו) כלומר נשנה בשביל דבר שנתחדש בו, כמאמר תנא דבי ר' ישמעאל סוטה ג' ע"א, ועי' ספרי נשא פי' ב' דאיתא ג"כ הלשון לא שנאה אלא על שחיסר בה דבר אחד. קעז) ויקרא כ"ה ל"ט. קעח) מכילתא מס' דנזיקין פ' א'. קעט) במכ' ג': במעלה. קפ) במכ': בפוריון, והוא לשון יונית *φορεῖον* בל"א טראגזעססעל. קפא) במכ': בלקטיקא והוא לשון רומי lectica בל"א זאַנפטע. קפב) ויקרא כ"ה מ"ו, ועיין ת"כ בהר פרק ז'. קפג) עי' ת"כ שם וסוף פרשה ו', וכתובות נ"ו ע"א. קפד) מכילתא שם. קפה) במכ' ומביא הפסוק כשכיר כתושב עיי"ש. קפו) עיין פ"א דשביעית מ"ה, ונראה מכאן כפי' הרמב"ם בייר הוא משקה המים לבני אדם מן הבור ויקבל שכרו עליו. ובמכ' ג' חייט. קפז) ע' כל זה בת"כ בהר פרק ז' ה"ג. קפח) מכילתא שם. קפט) עי' תרגום יונתן שמות כ"א, ז' וכ"ב, ב', ובמכ' בי' לשנים. קצ) עי' המאמר במכ' שם. קצא) דהוי אמינא ריקם היינו בלא גט שחרור והעניק תעניק הוא מצוה באפי נפשה. קצב) במכ' דריש ליה מפסוק ילא לחפשי קצג) כיון דלא דרשינן ריקם לגט שחרור ע"כ אינו בא אלא ללא תעשה. קצד) בברייתא קידושין ט"ז, ע"ב, וכאוקימתא דרב ששת. קצה) קידושין ט"ו ע"א. קצו) עי' ספרי. קצז) כמאמר ר' ישמעאל לעיל. aקצז) עי' לקוטי מכילתא אות קל"ו. קצח) שמות

לו לא אם הביא לך את המשכון מלוהו את אמר לו הין אם הביא לך ערב שאינו כדאי מלוהו את אמר לו לאו אם הביא לך ערב ראש המדינה מלוהו את אמר לו הין אמר לו והלא הדברים קל וחומר אם כשערבו בשר ודם מלוהו את קל וחומר כשערבו מי שאמר והיה העולם וכן הוא אומר מלוה ה׳ חונן דל וגמולו ישלם לו קסג) : כי בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ אלהיך הרי הוא אומר במועל נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה׳ aקסג) כמה מעל בקדש בשוה פרוטה וכמה היא פרוטה אחד משמונה באיסר האיטלקי קסד) והוא מביא תחתיה איל בשתי סלעים שהן אלף וחמש מאות שלשים ושש פרוטות קסה) והלא דברים קל וחומר ומה אם מועל בקדש בשוה פרוטה בלא יודע משלם אלף וחמש מאות שלשים וששה במה שמעל המתכוין למעול על אחת כמה וכמה: הרי אדם שלא היה בידו לעשות צדקה אלא שאבד סלעו מתוך ידו ומצאה עני ונתפרנס בה מעלין עליו כאלו נתנה בידו אמרת מה זה המועל בשוה פרוטה בלא יודע משלם אלף וחמש מאות שלשים וששה במה שמעל המתכוין למעול על אחת כמה ובמה הזוכה בלא יודע מעלין עליו כאלו זכה המתכוין לזכות על אחת כמה וכמה קסו): ד״א כי בגלל הדבר הזה יברכך בגלל שייטב לך קסז) אתה אומר בגלל שייטב לך או בגלל שלא ירע לך אמרת אם כשאת נותן לו ברוע פנים את מקבל שכר קסח) קל וחומר כשאת נותן לו בטוב פנים אם כשאת נותן לו מעט את מקבל שכר קסט) קל וחומר כשאת נותן לו הרבה. ד״א כי בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ אלהיך בגלל שדברת עליו לאחרים וכן הוא אומר והיה מעשה הצדקה שלום קע) מושלו משל למה הדבר דומה לסרסור שהסרסרות ישלו מאה מנה אם הסרסור מאה מנה קל וחומר לדמי השדה קעא). בכל מעשיך ובכל משלח ידך מה מעשך שאינן לא במדה ולא במשקל ולא במנין אף משלח ידך שאינו לא במדה ולא במשקל ולא במנין מיכן אמרו המתפלל על המדוד ועל השקול ועל המנוי קעב) בשביל שיתברכו הרי זו תפלת שוא אעפ״י שאין ראיה לדבר זכר לדבר ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים קעג) כו׳.

(יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ברית כרתי עם אברהם שאצטער את בניו בעולם הזה כדי שיבואו וזכאין לעולם הבא שנאמר הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני קעד). פתח תפתח את ידך הוי זהיר שלא תמנע רחמים שבדרך שאתה מונע רחמים כך מונעין ממך רחמים קעה).

(יב) כי ימכר לך אחיך העברי למה נאמר לפי שהוא אומר כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא להפשי חנם aקעה) אבל הענק לא שמענו ת״ל

קסג) משלי י״ט, י״ז. aקסג) ויקרא ה׳ י״ד. קסד) ריש קידושין. קסה) שהסלע ד׳ דינרין, והדינר ו׳ מעה, והמעה ב׳ פונדיון, והפונדיון ב׳ איסרים, והאיסר ח׳ פרוטות. קסו) עיין לקמן כ״ד, י״ט גבי שכחה, ועיין ת״כ דיבורא דחובה סוף פרשה י״ג, תוספתא פיאה פ״ג ח׳. קסז) הקב״ה יברכך שייטב לך. קסח) עיין רמב״ם פ״י מה׳ מתנות עניים ה״ז עד י״ד שמנה מעלות בצדקה. קסט) עיין לעיל הערה קסג. קע) ישעי׳ ל״ב י״ז, ועי׳ ב״ב ט׳ ע״א. קעא) לכאורה ר״ל דאם הסרסור דהיינו המעשה מקבל שכר גדול כש״כ לנותן צדקה, ופליג על ר׳ אלעזר (ב״ב ט׳ ע״א) דאמר גדול המעשה יותר מן העושה. ואפשר דהכא איירי במדבר דבר בעלמא כדכתיב כי בגלל הדבר, ובב״ב איירי בכופה אחרים ליתן צדקה ומעשה אותן, עי׳ רמב״ם פ״י מה׳ מתנות עניים ה״ו. קעב) תענית ח׳ ע״ב. קעג) בראשית כ״ו, י״ב. — נ״ל דדייק מדכתיב ויברכהו ה׳ אחר מאה שערים ומכלל דקרא אתא לאשמעינן רבותא דאע״ג דשיערו כלומר מדדו אעפ״כ ויברכהו ה׳ דשרה בו ברכה משום דמדדו בשביל מעשרות כדאיתא שם בב״ר ובפסיקתא דעשר תעשר. וממילא יש כאן זכר לדבר דאין ברכה שורה בדבר המדוד. קעד) ישעי׳ מ״ח י׳, ועיין חגיגה ט׳ ע״ב. קעה) עי׳ שבת קנ״א ע״ב. aקעה) שמות כ״א, ב׳.

לו שמא ארד מנכסי ואהיה מיטלטל ממקום למקום בשביל המזונות ונמצאתי גורם לעצמי מיתה ת"ל והיה מעשה הצדקה שלוםקמח) לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ונזק נגרר בשביל הצדקהקמט): **והיה בך חטא** שלא תאמר בממון חטאתי בממון נפרעין ממני ת"ל והיה בך חטא ממך נפרעין אין נפרעין מממונךקנ). הא למדת שהמונע מן הצדקה נקרא חוטא שנאמר והיה בך חטא ונקרא רשע שנאמר ורחמי רשעים אכזריקנא). ומפסיד ארבעים ושמנה דברים מרחיק עצמו מעשרים וארבע ברכות ומידבק בעשרים וארבע קללות ועליו מפורש בקבלהקנב) הפקד עליו רשעקנג): בהשפטו יצא רשע: יהיו ימיו מעטים: יהיו בניו יתומים: ונוע ינועו בניו ושאלו: ינקש נושה לכל אשר לו: אל יהי לו מושך חסד: יהי אחריתו להכרית: יזכר עון אבותיו אל ה': יהיו נגד ה' תמיד: מפני מה יען אשר לא זכר עשות חסד: ויאהב קללה ותבואהו: וילבש קללה כמדו: ולא עוד אלא שגורם להרב לבוא לעולם שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון: אם ענה תענה אותו וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב דיין שלמונעי צדקה שגורמין להרב לבוא לעולם: וכל העושה צדקה משתכר בארבעים ושמונה דברים מרחיק עצמו מעשרים וארבע קללות ומידבק בעשרים וארבע ברכותקנד) ועליו מפורש בקבלהקנב) הלא פרס לרעב להמךקנה): אז יבקע כשהר אורך, וארכתך מהרה תצמח: והלך לפניך צדקך: כבוד ה' יאספך: אז תקרא וה' יענה: תשוע ויאמר הנני: וזרח בחשך אורך, ואפלתך כצהרים: ונהך ה' תמיד, והשביע בצחצחות נפשך, ועצמתך יחליץ, והיית כגן רוה, וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו: ובנו ממך חרבות עולם, מוסדי דור ודור תקומם, וקרא לך גדר פרץ, משובב נתיבות לשבת: אז תתענג על ה', והרכבתיך על במתי ארץ, והאכלתיך נהלת יעקב אביך כי פי ה' דבר: הוא מה שברכו יצחק אביו ויתן לך האלהים מטל השמיםקנו) וכל זמן שישראל עושין צדקה אומות העולם מתברכין בשבילן שנאמר והתברכו בזרעך כל גויי הארץקנז) וכך אמר הקב"ה לישראל בני כל זמן שאתם מפרנסין את העניים מעלה אני עליכם כאלו לי אתם מפרנסין שנאמר את קרבני לחמי לאשיקנח) וכי יש לפניו אכילה ושתייה אלא כל זמן שאתם מפרנסין את העניים מעלה אני עליכם כאלו לי אתם מפרנסין שנאמר אחותי רעיתיקנט) ואין רעיתי אלא זיינתיקס):

(י) **נתן תתן** מנין אם נתת פעם אחת תן לו אפילו מאה פעמים ת"ל נתן תתןקסא):

ד"א נתן תתן אין לי אלא מתנה מרובה מתנה מעוטה מנין ת"ל נתן תתן מכל מקוםקסב): **ולא ירע לבבך בתתך לו** שלא תאמר הריני מבזבז נכסי לאחרים ומחר אני נצרך לבריות ת"ל כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך עשה את שלך והמקום עושה את שלו: שאל פלסופוס אחד את רבן גמליאל אמר לו כתוב בתורתכם נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו וכי יש לך אדם שהוא מבזבז נכסיו לאחרים ואין לבו רע עליו שמא יצטרך לבריות אמר לו אם בא אדם ללוות ממך מלוהו את אמר

לה' שמטה ויובל ע' ושם פ"ט ה"ל. קמח) ישעיה ל"ב, י"ז. קמט) רמב"ם פ"י מה' מתנות עניים ה"ב. קנ) ע' לקמן הערה תסב. קנא) ומשלי י"ב, י', וע' רמב"ם פ"י מה' מ"ע ה"ג. קנב) ע' תענית לפ"ב ורש"י ב"ק ב' ע"ב. קנג) כאן מביא י"ב פסוקים (תהלים ק"ט, ו' עד ט"ו, י"ז, י"ח) ובכל פסוק ב' קללות, סך הכל כ"ד קללות. קנד) ויקרא רבה פל"ד י"א, ועיין בסוף הפרשה בפי' מהרז"ו שמונה כל כ"ד ברכות, דהיינו י"ד כתובים בישעי' נ"ח וי' ברכות שבירך אביו יצחק ליעקב המרומזין בפסוק והאכלתיך נחלת יעקב, וע' ב"ב ט' ע"ב. קנה) ישעיה נ"ח, ז' עד גמירא. קנו) בראשית כ"ז, כ"ח. קנז) שם כ"ב, י"ח, וע' יבמות ס"ג, ע"א. קנח) במדבר כ"ח, ב'. קנט) שה"ש ה' ב'. קס) שיינה אותי. קסא) ספרי. קסב) ב"מ ל"א ע"ב.

(ח) **כי פתח תפתח** היה ר' יונתן בן יוסף קלא) אומר הנותן מתוך הדוחק סופו ליתן מתוך העושר והחושך מתוך העושר סופו לחשוך מתוך הדוחק שתי ידים הן אחת עליונה ואחת תחתונה העליונה פתוחה ליתן והתחתונה פתוחה ליטול והנותן צריך ליתן הוראה לפני המקום שנותן ואינו נוטל שנאמר כי פתח תפתח [פתח] עד שלא תפתח, פתח ידך ליתן עד שלא תפתח ידך ליטול כדרך שאתה פתח כך פותחין (לו) [לך] יפתח ה' לך את אוצרו הטוב קלב) נמצא כל העושה צדקה מרויח לעניים ומרויח לכל העולם כולו: אמר רבי כל מי שהוא עושה צדקה מעוני הקב"ה מכפיל לו פרנסתו ואינו מחסרו דכתיב נותן לרש אין מחסור קלג) אבל מי שיש לו ממון ומעלים עיניו הקב"ה נותן מארה כאותו הממון דכתיב ומעלים עיניו רב מארות קלד): וכל מי שהוא נותן צדקה לפועלי תורה הקב"ה שומרו לאלף דור דכתיב וידעת כי ה' אלה' הוא האלהים האל הנאמן שמר הברית והחסד לא' ולשומרי מצותיו לאלף דור קלה) ועל נותני צדקה הוא אומר קלו) רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה' קלז): ואם אינו נותן לו עליהם הכתוב אומר עשיר ורש נפגשו עשה כולם ה' קלח) מי שעשה לזה עשיר יכול לעשותו עני ומי שעשה לזה עני יכול לעשותו עשיר: כיוצא בו תלמיד ששימש את הרב והרב רוצה להשנותו מאיר עיני שניהם ה' קלז) אבל תלמיד ששימש את הרב ואין הרב רוצה להשנותו עושה כולם ה' קלח) מי שעשה לזה חכם סופו לעשותו טפש ומי שעשה לזה טפש סופו לעשותו חכם: ד"א **כי פתח תפתח** ר' ישמעאל אומר אם היה בן טובים ובוש פתח לו בדברים ואמר לו בני שמא צריך אתה ללוות מיכן אמרו צדקה ניתנת כמלוה קלט): ד"א שאם אין בידך ליתן לו פתח לו בדברים ואמור לו בני תצא נפשי עליך שאין בידי ליתן לך וכן הוא אומר ותפק לרעב נפשך קמ): ד"א שאם אין בידך ליתן לו תן לו את המשכון וילך ויתפרנס בו כדי שיהא מתפרנס בשלו: **והעבט תעביטנו** ר' ישמעאל אומר למה נאמר לפי שהוא אומר אם כסף תלוה את עמי חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות ת"ל והעבט תעביטנו חובה ולא רשות קמא): **די מחסורו** הרי שפגע בעני חייב להשלים לו חסרונו קמב) שנאמר די מחסורו לא היתה יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמיש קמג) נכסיו מצוה מן המובחר ואחד מעשרה בנכסיו בינוני פחות מיכן עין רעה קמד): ד"א די מחסורו יכול אפילו שעה קמה) ת"ל **אשר יחסר לו** פרנסת יום יום מיכן אמרו אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה שבת נותנין לו מזון שלש סעודות קמו):

(ט) **קרבה שנת השבע שנת השמטה** שלא ימנע מלהלוות בשביל שלא ישמט ממונו קמז): **ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו** שלא תאמר אם נותן אני

ס"ד ע"ב דרבנן דרשי מאפס ולראב"ש דרש בן בעלמא. וא"כ האי ברייתא אתיי כראב"ש.
קלא) דוגמא לזה אמר ר' יונתן באבות פ"ד מ"ט. ומשמע מאבות דר"נ פ"ל דהוא ר' יונתן בן יוסף. קלב) דברים כ"ח, י"ב. קלג) משלי כ"ח, כ"ז. קלד) בקיצור בילקוט משלי שם בשם ר' עקיבא.
קלה) דברים ז' ט'. פי' החסד שעושין לאוהביו ולשומרי מצותיו דהיינו לפועלי תורה הקב"ה שומר לאלף דור. קלו) עיין ומאמר זה עד ד"א במכילתא יתרו וגם דעמלק פ"ב, וע' תמורה ט"ז, ע"א, ויקרא רבה פל"ד, ד', ושמות רבה פל"א, י"ד. קלז) משלי כ"ט, י"ג. קלח) משלי כ"ב, ב'.
קלט) עיין כתובות ס"ז ע"ב. קמ) ישעיה נ"ח, י', ויקרא רבה פל"ד, ט"ו, וע' ב"ב ט' ע"ב מאמר ר' יצחק. קמא) מכילתא משפטים פי"ט. קמב) כלומר ואינו מחוייב להעשירו, רמב"ם פ"ז מה' מתנות עניים ה"ג. קמג) חמישית, כמו שליש היינו שלישית. קמד) רמב"ם שם ה"ה. קמה) די מה שצריך לפרנסת שעה. קמו) פיאה פ"ח, מ"ז. קמז) ע' מנין המצות

אתה אומר ולו נתכנו עלילות[קטז] ואין אנו יודעין אם נתכנו עלילות אם עלילות לא היו מכוונות[קיז] ת״ל יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו[קיח] אף כאן אמר להיות לו לעם סגלה ואין אנו יודעין אם ישראל עושין למקום סגלה ואם המקום עושה להן סגלה לישראל ת״ל (ישראל לסגולתו) [להיות לו לעם סגלה]:

(ג) לא תאכל כל תועבה[קיט] בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר נאמר כאן תועבה ונאמר להלן[קכ] תועבה מה תועבה האמורה [להלן] בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר אף תועבה האמורה כאן בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר[קכא] ר׳ אליעזר בן יעקב[קכב] אומר מנין לצורם באוזן הבכור ואכל ממנו שעובר בלא תעשה ת״ל לא תאכל כל תועבת: רבי אומר לא תאכל כל תועבה כל שאחרים מתעבין[קכג].

(ז) טמאים הם לכם והשובין לאחרים מיכן היה ר׳ שמעון בן יוחי אומר הגמל והארנבת והשפן והחזיר צריכן מחשבה בכל מקום[קכד]:

(דברים טו, א) מקץ שבע שנים תעשה שמטה למה נאמר לפי שהוא אומר שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך[קכה] אין לי אלא שהן עושין שמטת הפירות ומנין שהן עושין שמטת הכספים ת״ל מקץ שבע שנים תעשה שמטה מגיד הכתוב שכשם שהן עושין שמטה לפירות כך הן עושין שמטה לכספים: יכול יעשו שני שמטין אחת שמטת הפירות ואחת שמטת הכספים[קכו] ת״ל קרבה שנת השבע שנת השמטה[קכז] והלא בידוע ששנת השבע היא שנת השמטה ושנת השמטה היא שנת השבע ומה ת״ל קרבה שנת השבע שנת השמטה אלא שנת השמטת הפירות היא שנת השמטת הכספים:

(ב) לא יגש את רעהו זה הגר: ואת אחיו זה ישראל: ד״א[קכח] לא יגש את רעהו פרט לאחרים: ואת אחיו פרט לגר תושב:

(ה) רק אם שמע תשמע בקול ה׳ אלהיך אין לי אלא מה שפירט הכתוב שאר דקדוקי פרשה מנין ת״ל לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום[קכט]:

(ז) כי יהיה בך אביון למה נאמר לפי שהוא אומר כי פתח תפתח את ידך לו שאם (לו) [לא] היתה בידו אלא פרנסת שעה שומע אני יתננה לעני וילך ויתפרנס בה ת״ל כי יהיה בך אביון את קודם לאחרים[קל]:

[קטז] שמואל א׳, ב׳, ג׳. [קיז] משום דולא כתיב ולו קרי. [קיח] תהלים ק״ג, ז׳. — ועיין מאמר זה במדרש שמואל פי ה׳. [קיט] ומאמר זה עד רבי אומר נמצא ג״כ בספרי ולא נעתק כאן אלא משום דעת רבי שנתקדש במדרש שלנו. [קכ] דברים י״ז, א׳. [קכא] בספרי הובא מאמר זה בשם אחרים. [קכב] בספרי גי׳ ר׳ אליעזר סתם. ועי׳ תוס׳ בכורות ל״ד ע״א ד״ה ומי קנים. [קכג] נראה לי לפרש על פי מה דאיתא במסכת כותים סוף פרק א׳: אף על פי שישראל אוכלין כוסכום (מסוכנת) ושליל אין מוכרין להם (לכותים) מפני ממכר טעות (שהכותים חושבין אותו לאיסור) וכשם שאין מוכרין להם כך אין לוקחין מהם (כוסכום ושליל) שנאמר כי עם קדוש אתה לה׳ אלהיך כשאתה קדוש לא תעשה עם אחר קדוש למעלה ממך, ע״כ. ומעתה הפי׳ מה שאחרים מתעבין היינו מה שהכותים מתעבין כגון כוסכים ושליל אסור ליקח מהם או אפילו לאכול בפניהם ואחרים היינו כותים, כמו שמפרש רב חסדא בפסחים כ״א ע״א דאחרים היינו כותאי. ועיין נדרים פ״א ע״ב. ועי׳ בענין זה פלפול ארוך בשו״ת שואל ומשיב מהדורא רביעאה חלק ג׳ סי׳ י׳. [קכד] עיין עוקצין פ״ג משנה ג׳ ובכורות י׳ ע״א, ושם איתא ר׳ שמעון, וכאן ר״ש בן יוחי כדרך המכילתא כמו שהראתי במקום אחר. [קכה] ויקרא כ״ה, ג׳. [קכו] שמיטת פירות בשנה אחת ושמיטת כספים בשנה אחרת, או שנאמר שמטת כספים יהא ז׳ שנים לכל מלוה ומלוה. עי׳ ספרי. [קכז] דברים ט״ו ט׳. [קכח] האי ד״א הוא בספרי. [קכט] וכן לעיל הערה סה. [קל] עי׳ ב״מ ל״ג ע״א, ועי׳ סנהדרין

בבבת עינו כאדם שאין לו אלא עין אחת בלבד והיא חביבא עליו ביותר וכל הנוגע בה מיצר לו עד נפשו כך אמר הקב"ה כל המצר לישראל כאלו הוא מצר לפני שנאמר עמו אנכי בצרה פז) ואומר בכל צרתם לא צר פח). **להיות לו לעם סגלה** אם יכנס אדם לגנו של מלך ליטול סגולתו אין הורגין אותו? והם גנו של מקום שנאמר אל גנת אגוז ירדתי פט) או אם יכנס אדם לביתו של מלך ליטול סגולתו אין הורגין אותו? כך ישראל הן סגולתו של הקב"ה שנאמר להיות לו לעם סגלה: ד"א **בך בחר ה' אלהיך** למה נאמר לפי שהוא אומר כי יעקב בחר לו יה צ) (ישראל) ואין אנו יודעין אם יה בחר ביעקב ואם יעקב בחר ביה ת"ל בך בחר ה' ומנין שאבינו יעקב בחר במקום שנאמר לא כאלה חלק יעקב צא): **להיות לו לעם סגלה** למה נאמר לפי שהוא אומר ישראל לסגולתו ואין אנו יודעין אם ישראל עושין למקום סגולה ואם המקום עושה להן סגולה לישראל ת"ל (ישראל לסגולתו) [להיות לו לעם סגלה]: כיוצא בו אתה אומר ואת רסן בין נינוה ובין כלח היא העיר הגדלה צב) ואין אנו יודעין אם רסן היה הגדולה ואם נינוה היא הגדולה צג) ת"ל ונינוה [היתה] עיר גדולה לאלהים צד): כיוצא בו אתה אומר ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול צה) ואין אנו יודעין אם שם הוא הגדול ואם יפת הוא הגדול צו) ת"ל אלה תולדות שם שם בן מאת שנה צז). כיוצא בו אתה אומר אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך צח) ואין אנו יודעין אם לשילוה צט) אם למעשה ק) ת"ל כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה צח): כיוצא בו אתה אומר ויאמרו לו מצאנו מים קא) ואין אנו יודעין אם מצאו ואם לא מצאו קב) ת"ל ויקרא אותה שבעה קג) מכל מקום קד): כיוצא בו אתה אומר וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו קה) ואין אנו יודעין אם יעקב בכה למלאך ואם המלאך בכה ליעקב קו) ת"ל ויאמר שלחני כי עלה השחר קז): כיוצא בו אתה אומר אבנים שחקו מים קח) ואין אנו יודעין אם מים שחקו אבנים ואם אבנים שחקו מים ת"ל תשטף ספיחיה עפר ארץ קט): כיוצא בו אתה אומר הן יקטלני לו איחל קי) ואין אנו יודעין אם איחל אם לא איחל קיא) שאם אין אני מיחל לו היאך אני מצוה קיב) לו ת"ל עד אגוע לא אסיר תמתי ממני קיג) כיוצא בו אתה אומר בשנת מות המלך עזיהו וארא את ה' יושב על כסא רם ונשא קיד) ואין אנו יודעין אם הכסא רם ונשא ואם המקום ת"ל כי כה אמר רם ונשא קטו): כיוצא בו

פט) שה"ש ו', י"א. צ) תהלים קל"ה, ד'. צא) ירמי' י', ט"ז. צב) בראשית י', י"ב. צג) יומא י' ע"א, ב"ר פל"ז. צד) יונה ג', ג'. צה) בראשית י', כ"א עי' רש"י שם. צו) ב"ר פל"ז, עיי"ש. צז) בראשית י"א, י'. צח) בראשית כ"א, י"ב. צט) אם הקב"ה אומר לו שיגרש את האמה ואת בנה. ק) או מפני שהרע הדבר בעיני אברהם שיצא בנו לתרבות רעה (עיין רש"י) אומר לו הקב"ה שיעשה מעשה ויחזיר את בנו למוטב. קא) בראשית כ"ו, ל"ב. קב) ב"ר סוף פ' ס"ד והמפרשים פירשו בדוחק גדול. והרש"ש כתב דיש לו שהוא משום במקום לא עיי"ש ראיותיו, ועי' ברטנורא סוטה פ"ה מ"ה. אומנם אפשר דהמדרש פליג כאן על המסורה כמו שמצינו הרבה פעמים, עיין תשו' ריב"ש סי' רפ"ד ותשו' המיוחסות להרמב"ן סי' רל"ב ותשו' מהר"י מינץ סי' ח' וחידושי ר"ן לסנהדרין דף ד' ע"א ד"ה קרנת קרנת קרנת והפלאה שבערכין ערך מלא והגהות ר"ע איגר לשבת נ"ה ע"ב. וכן תרגמו השבעים כאילו כתיב לא מצאנו מים. קג) בראשית כ"ו, ל"ג. קד) אפשר דצ"ל ומצאו מים והכותב כי בראשי תיבות מ"מ (מצאו מים) והמעתיק טעה וקרא: מכל מקום. קה) הושע י"ב, ה'. קו) חולין צ"ב ע"א קז) בראשית ל"ב כ"ז. קח) איוב י"ד, י"ט קט) שם. ולשון שטיפה נופל אמים, א"כ המים שחקו אבנים, ועי' קידושין ל' ע"ב. קי) איוב י"ג, ט"ו. קיא) משום דלא כתיב ולו קרי. קיב) אולי צ"ל מצפה, ופי' יחל כמו ייחול לבבנו (ברכות ט"ז ע"ב) שהוא תאות לבבנו ואומר אם אין אני מיחל לו, שאין אני מתאוה לו, האיך אני מצפה לו. קיג) איוב כ"ז, ה' ועיין סוטה פ"ה, מ"ה. קיד) ישעי' ו', א'. קטו) שם נ"ז, ט'.

וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ויאמר אסתירה פני מהם סז) אלא שהפרש בין עושין רצונו של מקום ובין שאין עושין רצונו שכשהן עושין רצונו של מקום הרי הוא מיחד שמו עליהן וקורא אותן בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם:

ולא תשימו קרחה בין עיניכם מנין לעשות הראש כבין העינים הרי הוא אומר בכהנים לא יקרחה קרחה בראשם aסז) הכהנים בכלל היו סח) ולמה יצאו מן הכלל ללמד מה הכהנים עשה בהן את הראש כבין העינים בקרחה אף ישראל דין הוא שנעשה בהן את הראש כבין העינים סט): או מה כאן בין עיניכם אף להלן בין עיניכם ע) אמור לא בא כאן בין עיניכם ונאמר להלן בין עיניכם אלא ללמד על התפלין שנאמר בהן והיו לטטפת בין עיניכם עא) נאמר כאן בין עיניכם ונאמר להלן עב) בין עיניכם מה בין עיניכם האמור להלן על גבוה שבראש אף בין עיניכם האמור כאן על גבוה שבראש עג) והרי הדברים קל וחומר מה אם כתובין המתלמדין עד) הרי הן למדין זה מזה עה) קל וחומר ללמידין עו) שילמדו זה מזה עז):

(ב) בך בחר ה' אלהיך אין לך אומה ששלחה ידה בישראל אלא והקב"ה פורע ממנה מצרים אמרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו עח) כת' בהן וניער פרעה וחילו בים סוף עט): סנחריב חירף וגידף שנאמר מי בכל אלהי הארצות פ) אמר לו הקב"ה את מי חרפת וגדפת פא) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור פב) היאך הכם כאדם שהוא שותה כוס וזו היא גבורתו של הקב"ה: נבוכדנצר כתיב ביה אכלני הממני נבוכדנצר מלך בבל פג) וכתב בו ופקדתי על בל בבבל פד): אדום שהיא בוזזת את ישראל כת' בה ולא יהיה שריד לבית עשו פה) אמר הקב"ה לאומות העולם שוטים שבעולם אם נגע אדם בבנו של מלך כלום יש לו חיים בעולם וישראל הלא נקראו בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם נוגעים אתם בהם ואני מניח אתכם והלא כת' כי הנוגע בכם נוגע בבבת פו) עינו לא נאמר אלא

כאן. סז) דברים ל"ב, י"ט—כ'. aסז) ויקרא כ"א, ה'. סח) תחלת מאמר זה כבר הבאתי בחלק האשכנזי של ספרי לקוטי המכילתא צד VI ולא נשנה כאן אלא מפני סופו. סט) בספרי יליף זאת מגז"ש דקרחה קרחה וכן בת"כ פ' אמור ובקידושין ל"ו ע"א. אמנם תנא דידן דריש לה מדבר שהיה בכלל וכו' ואפשר דלא ס"ל הגז"ש משום דאינו מופנה כמ"ש באריכות בספרי „צור איינלייטונג אין דיא האלאכישען מדרשים" צד 6 עיי"ש. ע) דבראשם דכתיב גבי כהנים היינו בין העינים, וע"כ צריך לומר כן דאל"ה למה כתיב כאן לשון בין עיניכם. ואי קשיא א"כ למה יצאו הכהנים מן הכלל י"ל דהא בלא"ה קשה ליכתוב רחמנא כאן ולא תשימו קרחה בראשיכם ולא בעינן קרא דגבי כהנים אלא ע"כ קרא דכהנים איצטריך משום טעמא אחרינא (עיין מ"ש הכתב והקבלה והרל"ד ש"ר הירש בפירושיהם שם). עא) דברים ו' ח'. עב) גבי קרחה. עג) וכן הוא במכילתא מס' דפסחא פי"ז ובמנחות ל"ז ע"ב. אמנם בספרי פי' ל"ה שם כר' יהודה דיליף של ראש משל יד. — ומעתה כיון דיש לנו טעם נכון למה כתיב כאן בין עיניכם דהיינו ללמד על התפלין צריך לפרש קרא דבראשם דכתיב גבי כהנים כפשטא דהיינו כל הראש וילפינן ישראלים מכהנים דכל הראש כבין העינים. עד) היינו כתובין דתפלין המתלמדין בגז"ש מקרחה דבין עיניכם בגובה של ראש. עה) דילפינן של יד משל ראש במה מצינו דגם בשל יד מניחין על גובה של יד כדאיתא במכילתא ובמנחות שם. עו) אפשר דצריך להגיה למלמדין דהיינו דברים שנאמרו בקרחה המלמדין על התפלין. אך אפשר לקיים הגירסא דילן ופי' ללמידין היינו כתובים דקרחה שהכל נאמר בהן בפירוש וראויין ללמוד זה מזה משום דאינו למד מן הלמד. עז) שילמד ישראל מכהנים לעשות כל הראש כבין העינים וכהנים מישראל דאין חייבין אלא על המת. עח) שמות א', כ"ב. עט) תהלים קל"ו, ט"ו. פ) מלכים ב', י"ח, ל"ה. פא) שם י"ט, כ"ב. פב) שם ל"ה. פג) ירמיה נ"א, ל"ד ושם כתיב נבוכדראצר. פד) שם מ"ד. פה) עובדי' א', י"ח. פו) תהלים ל"א, ט"ו. פז) זכריה ב' י"ב. פח) ישעי' ס"ג, ט'.

ונעבוד, אזבח אלך ואזבח נלך ונזבח, אקטר אלך ואקטר נלך ונקטר, אנסך אלך ואנסך נלך וננסך, אשתחוה אלך ואשתחוה נלך ונשתחוה(ס):

(יד) **נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם** מיכן אתה למד שאינה נעשית עיר הנדחת עד שידיחוה מדיחיה בלשון רבים ויאמרו להן נלך ונעבוד או נלך ונזבח או נלך ונקטר או נלך וננסך או נלך ונשתחוה או נלך ונקבל באלוה והן שומעין ועבדו וקיבלו באלוה(סא):

(טז) **ואת בהמתה לפי חרב** למה נאמר לפי שהוא אומר ושרפת באש את העיר ואת כל שללה שומע אני בין דבר שיש בו רוח חיים ובין דבר שאין בו רוח חיים הכל בשריפה ת״ל ואת בהמתה לפי חרב בהמה היתה בכלל ויצאת ללמד מה בהמה מיוחדת שיש בה רוח חיים ואינה נידונית אלא בסייף אף כל דבר שיש בו רוח חיים לא יהא נידון אלא בסייף(סב):

(יז) **ואת כל שללה תקבוץ** למה נאמר לפי שהוא אומר ושרפת באש את העיר ואת כל שללה שומע אני בין שלל שדרכו לקבין ובין שלל שאין דרכו לקבין ת״ל (ושרפת באש) ואת כל שללה תקבוץ ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושרפה יצא שלל שמחוסר תלישה קביצה ושרפה מיכן אמרו אילנות מחוברין שבתוכה מותרין ותלושין אסורין בורות שיחין ומערות מותרות(סג):

(יח) **ולא ידבק בידך מאומה מן החרם** להביא שכר [נכסין] ע״ז שיהו אסורין בהנייה והרי הדברים קל והומר ומה אם שכר נכסי ע״ז אסורין בהנייה קל והומר לע״ז עצמה:(סד)

(יט) **כי תשמע בקול ה׳ אלהיך** אין לי אלא מה שפירט הכתוב שאר דקדוקי הפרשה מנין ת״ל לשמור את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום(סה):

(יד, א) **בנים אתם לה׳ אלהיכם** ר׳ מאיר אומר חביבין ישראל בין שעושין רצונו של מקום ובין שאין עושין רצונו של מקום הרי הן קרואין בנים(סו) שנאמר

דחייב אף בלשון רבים. ס) רמב״ם ה׳ ע״ז פ״ה ה״ב, ועיין סנהדרין פ״ז סוף משנה י׳ ובפירושי שם שהבאתי ראיה מספרי פי׳ ל״א ומירושלמי דמתני׳ בניסת מיירי וכן פירש התפארת ישראל אמנם ממכילתא שלנו נראה דפירש דאמסית קאי, ואחריה נמשך הרמב״ם, ומה שהקשה הכ״מ היאך יתחייב המסית אם אומר אעבוד כבר יישב הגי׳ מו״ה וואלף באסקאוויטץ בטוב טעם בספרו סדר משנה. סא) רמב״ם ה׳ ע״ז פ״ד ה״ה. ודע דעל מה שפסק הרמב״ם פ״ה מה׳ ע״ז ה״ב המסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח ואינו נקרא מסית כתב המגדול עוז וז״ל: במכילתא ובספרי ע״כ. ומכאן נראה שהיה לבעל מגדול עוז מכילתא לדברים. וכן משמע ממגדול עוז לה׳ סנהדרין פ״ב ה״ח אמנם כתבתי במקום אחר כי מה׳ סנהדרין אין ראיה שהיה לבעל מ״ע מכילתא משום דבספר המצות מצוה רפ״ד מביא הרמב״ם אותו המאמר בשם ספרי ואפשר דהמ״ע אגב ריהטא כתב מכילתא תחת ספרי, ועכשיו שראיתי שהמ״ע מביא כאן מכילתא וספרי יחד ע״כ נ״ל דהיה לו להמ״ע מכילתא לדברים. סב) הרמב״ם פ״ד מה׳ ע״ז ה״ו פסק והורגין כל נפש חיה אשר בה וכתב הכ״מ מקרא מלא הוא ואת כל בהמתה וה״ה לשאר נפש חיה ואפשר דמכלל נפקא ותמוה דאגב ריהטי לא דק דלא כתיב כל גבי בהמתה. ועכשיו שזכינו למכילתא שלנו אנו רואין דילפינן זה מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד. סג) סנהדרין קי״ג ע״א, ועיין רמב״ם ה׳ ע״ז פ״ד הי״ג, ומיושב בזה קושי׳ הכ״מ דלמה בשלל שהוזכר בגמ׳ תקבוץ ושרפת לא הזכירו רבינו וגבי אילנות שלא הוזכר בגמ׳ הזכירו רבינו, דפשוט דהרמב״ם נמשך אחר מכילתא שלנו. סד) ע׳ רמב״ם פ״ד מה׳ ע״ז ה״ב. סה) וכן דרש לקמן הערה קכט. סו) עיין ספרי

ושמה לא תבוא[מד] אמר לפניו רבני נגזרה גזרה שלא אכנס לה לא מלך ולא הדיוט ולא במחילה של קסרין שתחת פומיוס אם אמות יעברו עצמתי אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה [ר׳ שמעון בן יוחי אומר[מה] אינו צריך והלא כבר נאמר כי אנכי מת בארץ הזאת ואינני עובר את הירדן][מו] וכי מת יכול לעבור אלא כך אמר לו אף עצמותיך לא יעברו את הירדן:

פרשת ראה.

(יב, כז) ועשית עלתיך הבשר והדם על מזבח ה׳ אלהיך למה נאמר לפי שנאמר מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו[מז] יכול שתהא זביחה בראש המזבח ת״ל ועשית עלתיך הבשר והדם על מזבח ה׳ אלהיך בשר ודם על מזבח ה׳ אלהיך ואין זביחה על מזבח ה׳ אלהיך אם כן למה נאמר עליו בסמוך לו[מח] כענין שנאמר ועליו מטה מנשה[מט] מנין לא יכולתה להקטיר על גבי המזבח תקטיר על גבי אדמה[נ] ת״ל מזבח אדמה תעשה לי: ר׳ יוסי אומר[נא] ארי הוא אומר ביום ההוא קדש הַמֶּלֶךְ אֶת תוך הֶחָצֵר כִּי מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳ קָטֹן מֵהָכִיל[נב] וכי מיכן אנו למדין שהוא קטן[נג] והלא כבר נאמר אֶלֶף עולות יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ[נד] ההוא[נה] כשאתה בא לחשבון אמות ולמנין עולות הרי הוא גדול מזה אם כן למה נאמר קטן נפסל כאדם שאומר כהן קטן הוא: ר׳ יהודה אומר מזבח שעשה שלמה קטן היה ודאי[נו] ומקטיר בעזרה היה שכל עזרה כשרה להקטיר: ומנין שאם היו אימורים מרובים וקמצים מרובים ונסכים מרובים עושה להן הבערה אחת שתחזיק את כולן ת״ל וזבחת עליו[נז] מיכן הוסיפו עליו שש אמות על שש כשעלו מן הגולה[נח]:

(יג, ז) נלכה ונעבדה אלהים אחרים מיכן אמרו[נט] המסית שהסית בין בלשון רבים בין בלשון יחיד הרי זה נסקל כיצד האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך

מד) נ״ל ושמה לא תעבר. דברים ל״ד, ד׳. מה) הוספתי זאת עפ״י המכי׳. מו) דברים ד׳, כ״ב. מז) שמות כ׳, כ״ד. מח) עי׳ לקוטי מכילתא הערה ק׳, מנחות נ״ו ע״א, פסחים ס״ג ע״ב. מט) במדבר ב׳ כ׳. ומאמר זה נמצא כמעט מלה במלה במכילתא דר׳ שמעון בן יוחי שנעתקה במדרש הגדול לפסוק זה בס׳ שמות. (ועי׳ מכילתא בחדש פי״א) ופליג אמתני׳ דריש פ״ו דזבחים עיי״ש ובגמרא. ועי׳ ספרא לויקרא א׳ י״א. נ) סתמא כר׳ יהודה דאמר כל העזרה מקודשת להקטר חלבים (זבחים ס׳ ע״א). נא) עי׳ מאמר זה בזבחים נ״ט ע״א, ובמכילתא בחדש פי״א הוא קטוע. נב) מלכים א׳, ח׳, ס״ד. נג) כלומר האיך אפשר לומר שהיה קטן ממש. נד) כך נקוד בכתב יד. נה) מלכים א׳, ג׳, ד׳. נו) כלומר קטן ממש ובש״ס שם: דברים ככתבן דברי ר׳ יהודה. נז) עי׳ ספרא צו פרק ב׳: מנין שיעשה את המערכה גדולה כדי שתקבל את כל העולות ת״ל עליה וכו׳ כל הקטרות יהיו עליה. נח) לע״ג דבמתני׳ דמדות פ״ג מ״א איתא בהדי׳ כשעלו מן הגולה הוסיפו עליו ד׳ אמות מן הצפון וד׳ אמות מן המערב. והנה כאן משמע דהוסיפו משום דלא ספק ובש״ס זבחים ס״א ע״ב נאמר טעם זה מרב יוסף מתחילה ואח״כ חזר בו. נט) לא נתפרש מהיכן מוכח דגם בלשון יחיד חייב דהא כאן לשון רבים כתיב נלכה ונעבדה וצ״ל דכיון דגלי קרא לקמן גבי מדיח את הרבים דאינו חייב אלא במדיח בלשון רבים, א״כ כאן גבי מסית את היחיד מצד הסברא הייתי אומר דאינו חייב אלא בלשון יחיד, וע״כ לא יליף מקרא דנלכה ונעבדה אלא

על כנו שלא יכנס לפתח פלטורין שלו נכנס פתח ראשון שתקו לו שני ושתקו לו שלישי ועפו בו אמר לו דייך עד כאן כך בשעה שבא משה וכיבש [שני] עממים סיחון ועוג ונתנם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי אמר דומה שלא ננזרה גזירה אלא על תנאי ואין אנו מנודין(כג) אלא על תנאי לכך היה עומד ומבקש כל אותן ההנות ובקשות עד שאמר לו רב לך: **את גדלך** אמר לפניו רבונו של עולם אימתי אתה מתגדל בעולמך בשעה שאתה כובש על מדת הדין(כד) שנאמר מי אל כמוך נושא עון(כה).

(כה) **ואראה את הארץ הטובה** ארץ ששיבחתי אותה לישראל ואמרתי להן כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה(כו) אמר לו הקב"ה הלא מן הים אתה צפית שאין אתה נכנס לתוכה שנאמר תביאמו ותטעמו(כז).

(כו) **רב לך** אמר לו הרבה ממה שבקשת נתון לך אלו היית נכנס לארץ ישראל היית נכנס להוך בני אדם מתים(כח) ובני אדם מתים קוברין אותך ועכשו את נכנס להוך מלאכי שרת ומלאכי שרת קוברין אותך שנאמר וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'(כט): ד"א רב לך אמר לו הרבה ממה שבקשת נתון לך אלו היית נכנס לארץ ישראל לא היית מספיק לראותה כל ימיך ועכשו הריני מראה אותך כלו באצבע שנאמר ויראהו ה' את כל הארץ ואת נפתלי ואת הנגב(ל) מלמד שאמר לו זה חלקו של יהודה וזה חלקו של בנימין וזו ארץ אפרים וזו ארץ מנשה: ד"א רב לך אמר לו הרבה ממה שבקשת נתון לך אלו היית נכנס לארץ היית נקבר בקבר מעשה אדם ובארון מעשה אדם ועכשו את נקבר בקבר מעשה שמים ובארון מעשה שמים שנאמר וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון(לא) אין ספון אלא מצויר שנאמר וספון בארז ומשוח בששר(לב): ד"א רב לך אמר לו הרבה נסים ונפלאות עשיתי על ירדן עכשו ארכי(לג) של יהושע דוחקת לפני(לד) שבשעה שבראתי את עולמי בראתי אותו אורכיות אורכיות(לה): ד"א רב לך דייך שלא שלט בך יצר הרע ולא עוד אלא שאין אני מוסרך ביד מלאך המות אלא אני בעצמי מיטפל בך:

(כז) **וראה בעיניך** אמר לו הקב"ה אברהם אמרתי לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה(לו) אבל אתה וראה בעיניך: ר' חנינה בן יעקב(לז) אומר חביבה ראייתו של אברהם אבינו יתר מראייתו של משה שאברהם לא ליבטוהו(לח) ומשה ליבטוהו באברהם נאמר שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם(לט) ובמשה הוא אומר עלה ראש הפסגה ושא עיניך עלה הכט וראה: **כי לא תעבר את הירדן הזה** כיון שביקש כל אותן בקשות ותחנות אמר רבון העולמים גזרת גזירה עלי שלא אכנס לה מלך(מ) שנאמר לכן לא תביא את הקהל הזה(מא) אכנס לה הדיוט אמר לו אין המלך נכנס בהדיוט אמר לפניו רבונו של עולם כלום ננזרה גזירה אלא שלא אכנס לה מלך ולא הדיוט אכנס לה במחילה של קסריון(מב) שתחת פומיוס(מג) אמר לו

המשל במכילתא בשלח מס' דעמלק פ"ב, וכאן הוא עיקר מקומו. כג) במכי' גרי' נידונין. כד) עי' יומא פ"ט ע"ב. כה) מיכה ז', י"ח. כו) דברים ח', ז'. כז) שמות ט"ו, ט"ז, ועי' רש"י ומכילתא שם, ועי' פסיקת' רבתי פי' ט"ו (פ"ע, ע"ב). כח) העתידין למות. כט) דברים ל"ד, ה'. ל) שם א' ב' ג'. לא) דברים ל"ג, כ"א. לב) ירמיה כ"ב, י"ד. לג) ל"י ἀρχή ממשלה. לד) עי' דברים רבה פ"ב פי' ה'. לה) עי' רבה לרות א' ג'. לו) בראשית י"ג, ט"ז. לז) זה המאמר איתא במכילתא בשלח מס' דעמלק פ"ב ושם גרי' ר' חנניא בן עקביא, וחסר שם דעת הת"ק. לח) לא עיינוהו. לט) בראשית י"ג, י"ד. מ) כל זה המאמר במכילתא שם. מא) במדבר כ', י"ב. מב) היא Caesarea Philippi. מג) במכי' גרי' פמיס ובמ"א פניים והיא Paneas.

פרשת ואתחנן.

(דברים ג, כג) ואתחנן אל ה׳ אמר ר׳ מאיר כיון שידעו ישראל שאמר הקב״ה למשה הגיע זמנך ליפטר מן העולם נתקבצו אליו כל ישראל ואמרו לו רבינו משה כשהותא) בינינו היינו כולנו מתעננין ומשליכין יהבינוaא) עליך עכשיו מי יעמד לנו אחריך ומי יגדור פרצותינוב) ועל מי אתה מניחנו השיבם ואמר להם אל תבטחו בנדיבים ג) עד שאדם נותן בטחונו על בשר ודם ומבקש ממנו שיושיעו יושיע עצמו מן המיתה תחלהד) אל יהי לכם בטחון אלא במי שאמר והיה העולםה) ב״ה שהוא חי וקיים לנצח שנאמר בטחו בה׳ עדי עדו) ואומר בטחו בו בכל עת עםז) בין שאתם חוטאין ובין שאתם זכיןח) שפכו לפניו לבבכםז) בתשובה מיד השיבו ישראל ואמרו אלהים מחסה לנו סלהז): ד״א אמר משה לישראל עד עכשיו הייתי מתפלל עליכם ומבקש בעדכם רחמים מיכן ואילך כל אחד ואחד זכותו תעמוד לו והרי אני מבקש על עצמי לכך נאמר ואתחנן אל ה׳: ד״א ואתחנן אל ה׳ אעפ״י שאמר הקב״ה וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעברט) לא נתיאש מן הרחמים אלא עמד והתחיל מבקש על עצמו מושלו משל למה הדבר דומה לחולה שהוטל על המטה וישב וכתב דיאתיקיי) לבניו והעמיד להן אפוטרפוסיא) ואע״פ כן היה מבקש על עצמו שמא יתרפא מחליויב) לכך נאמר ואתחנן אל ה׳: ד״א ואתחנן אל ה׳ מלמד שהסדיר משה חמש מאות וחמש עשרה תפלות מנין ואתחנןיג) והיא מנין טלפי החיות שנאמר ורגליהם רגל ישרהיד) מנין ישרה חמש מאות וחמש עשרה כנגד ואתחנן עד שעלת תפלתו למרום ונתקבל ואמר לו עלה ראש הפסגהטו) ושנים הן שעסקו בתפלה והועילו משה רבינו והוקיהו ויש אומרים אף חנה שנאמר ויתפלל יונה אל ה׳ אלהיוטז) ואומר ותבוא אליך תפלתייז).

(כד) ה׳ אלהים אמר לפניו רבונו של עולם עשה עמי במדת רחמים ואם בא אתה עלי במדת הדיןיח) יש לי דין שהרי הכתבת בתורתך על ידי ביומו תתן שכרויט) ואני נצטערתי ארבעים שנה במדבר עם ישראל ולא נתת לי שכריכ) ועכשיו אתה אומר לי לא תעבור את הירדן הזהכא): אתה החלת להראות אמר לפניו רבונו של עולם הואיל והתחלת להראני מקצתה הראיני כולה משל למלךכב) שגזר

יעיר בבקר.

א) כמו כשהיית. aא) יהבינו, משאנו. עיין ראש השנה כ״ו ע״ב וב״ר ס״פ ע״ט. ב) יגדור פרצותינו, ע׳ ב״ב ל״א ע״ב. ג) תהלים קמ״ו ג׳. ד) כמ״ש אח״כ תצא רוחו ישוב לאדמתו. ה) הוא פירוש של שם הויה, מהוה העולם. ו) ישעיה כ״ו, ד׳. ז) תהלים ס״ב, ט׳. ח) בכל עת קדרים. ט) דברים ג׳ כ״ח. י) לשון יוני διαθήκη צוואה. יא) ל״י ἐπίτροπος ממונה על נכסי יתומים (פֿאָרמונד). יב) ע׳ תנחומא פי׳ ד׳. יג) וכן בדברים רבה פי״א פי׳ י׳. יד) יחזקאל א׳ ז׳. טו) דברים ג׳ כ״ז. טז) יונה ב׳ ב׳. יז) שם ח׳. יח) ע׳ ספרי ר״פ כ״ז. יט) דברים כ״ד, ט״ו. כ) ע׳ דברים רבה פי״א פי׳ י׳. כא) דברים ג׳, כ״ד. כב) כל זה

וזאת לדעת כי נספחו כמה מאמרים אל לקוטי אשר העתיק בעל מה״ג מן הש״ס בבלי או מיד החזקה של הרמב״ם ז״ל, כאשר יראה הרואה בהערותי, כי שם ציינתי בכל מקום מקורי המאמרים. ובהשקפה הראשונה אך למותר יחשב לספח מאמרים כאלו אל לקוטים ממכילתא; אך דרכו ותהלוכותיו של בעל המדרש הגדול הסבוני לחבר פעמים מספר עם לקוטי דברים אשר לא ממכילתא לוקחו. — כי הנה בעל מה״ג אף שדרכו ברוב מקומות לצרף אל הכתוב המדרש של התנאים, מ״מ באיזה מקומן של כתובים עזב לשון המדרש ותפס לשון תלמוד בבלי או לשון הרמב״ם בספר היד שלו, או מפני שרוצה להכריע ההלכה כדברי התלמוד או הרמב״ם שחולקין על המדרש, או מפני שתפס לשון קצרה וברורה של הרמב״ם שעולה כאחד עם דברי המדרש. ומעתה ברוב מקומות שנמצא בלקוטי מאמר מן התלמוד או מן הרמב״ם כנראה השמיט שם בעל מה״ג מאמר המכילתא ויבא תמורתו מאמר זה, ועל כן אמרתי טוב לאחוז גם אני מאמר התמורה מלהניח במקום הזה פרצה, שיהיו קצת דברי הכתוב בלא מדרש כלל. וכמה פעמים אחז בעל מה״ג בתהילה לשון המדרש ולבסוף לשון הרמב״ם, וכנראה שם לפי הענין דברי הרמב״ם והמדרש עולים כאחד. הויך מזה ימצא הקורא קצת תועלת במה שהצינ בעל מה״ג כמה פעמים מאמר הש״ס ומאמר המדרש זה לעומת זה, ועל כן חשבתי לתת גם אני למאמר הש״ס המובא במה״ג מקום בלקוטי, ובאשר כי הוספות כאלה הלא מצער הנה, לא לגרעון תחשבנה לי. —

ולענין ההערות אשר העירותי שמרתי דרכי מקדם בלקוטי מכילתא שלי, כי כל משכיל יודע, אשר פעמים רבות מראה מקום לעיין שם ושם מבאר יותר מביאור רחב, ואין צורך לביאור אם המאמר מבואר היטב במקום אחר; אך במקום אשר צריך ביאור לא נמנעתי מלחוות פירושי כפי הצורך לענ״ד. גם הגהתי המאמרים הצריכין תקון לפי דעתי הקלושה, אך לא שלחתי את ידי בגוף הלשון של הכ״י, כי אם מה שמחקתי הסגרתי בשני חצאי עגול (כזה) ומה שהוספתי הצגתי בשני חצאי מרובע [כזה]. ושמרתי ג״כ דרכי הכתיבה שבכ״י כגון „חאט״ במקום „חטא״ „כוחי״ במקום „כח״. ודע דבכ״י ברוב המקומות הביא הכתובים מנוקדים והנקוד הוא שלא כדרך נקוד שלנו (וכמה פעמים בנקוד בבלי). אך לא רציתי להעתיק הנקוד של הכ״י בכל המקומות, כי דבר זה לא הקימותי לי למטרה בהוצאת לקוטי, ורק במקום אחד (בצד 3) הדפסתי נקוד הכ״י לדוגמא, אולי יראה הרואה ויחקור אחר הנקודה הזאת בפנים בכ״י מה״ג וימצא דברי חפץ. ויהי נועם וגו׳ ומעשה ידינו כוננהו.

הק׳ דוד צבי האפפמאנן.

הקדמה.

אמר המלקט והמעיר: הלקוטים אשר אנכי משים לפניכם היום הם המשך מלקוטי מכילתא שלי אשר יצאו לאור בשנת תר"ן לפ"ק בספר „שי למורה" אשר הובל שי לרבנו הגאון מהור"ר עזריאל הילדעסהיימר נר"ו ביום מלאת לו שבעים שנה לימי חייו. הטעם אשר מנעני אז להדפיס מאמרים רבים מלקוטי אשר לקטתי בטל בעת עתה אחרי אשר עברו זה שבע שנים והמדרש הגדול עודנו לא יצא לאור; ועל כן אמרתי באשר כי הלקוטים אשר שמתי לפניכם בראשונה מעטים המה, אוסיפה לכם כיום הזה עוד מספר כהמה, ובהצטרף יחד ב' חבורי תמצאו רוב מאמרי מכילתא דר' ישמעאל לס' דברים הנמצאים במדרש הגדול. — על אודות המדרש הגדול הזה (כ"י בית עקד הספרים אשר למלך יר"ה בבערלין Ms. Or. 1204—1208) כבר מלתי אמורה בחלק אשכנזי של לקוטי מכילתא שלי צד III, שי למורה צד 85 (ועיין עוד מ"ש הה' קאהוט במכתב הרשי של הה' בראנן שנת 1894—95 צד 390. ומ"ש החכם שטיינשניידער בספרו על הכ"י העבריים של ב"ע הספרים הנ"ל חלק ב' צד 8). שם הוכחתי נ"כ בראיות ברורות כי לבעל מדרש הגדול היה מדרש תנאים לספר דברים, אשר שמו הראוי לו הוא: **מכילתא לספר דברים** (עמ"ש במאמרי הנ"ל צד IX, שי למורה צד 91); אך מסדר המכילתא הזאת לקח רק רובי מאמריו ממכילתא דר' ישמעאל ומיעוטם העתיק ממדרש דבי ר' עקיבא. עוד הוכחתי שם שגם בעל ספרי דבי רב לס' דברים השתמש במכילתא דר' ישמעאל, אבל רובי אמרותיו לקח ממדרש של בית ר' עקיבא ומיעוטן מדבי ר' ישמעאל. וע"י ליקוטי בתר לקוטי אלה עוד תחוקנה ראיותי, ואיני צריך להוסיף דבר למי אשר קרא בעין פקיחא מאמרי הנ"ל וגם ספרי: „צור איינלייטונג אין דיא האלאכישען מדרשים" אשר יצא לאור בשנת תרמ"ח לפ"ק. ורק בקצור ארמוז, כי כל המאמרים הנמצאים בלקוטים האלה המסכימים עם המכילתא לס' שמות או עם הספרי לבמדבר הם בלתי ספק לקוחים ממדרש דבי ר' ישמעאל, וכן המאמרים אשר נמצאו בהם שמות התנאים: אבא חנון, ר' יאשיה, ר' יונתן, ר' נתן, ר' סימאי, ר' שמעון עם שם אביו (בן יוחאי), או אשר יש בהם אחד מהלשונות: למה נאמר לפי שהוא אומר (שנאמר), שומע אני, אם אמרת כן ענשת מן הדין, עד שלא יאמר יש לי בדין, שנה עליו הכתוב לפסול, אני אקרא, וכן המאמרים שמשתמשים במדות של ר' ישמעאל בכלל ופרט וכלל וכדומה — כל אלו המאמרים מקורם ויסודתם במדרש דבי ר' ישמעאל וכתבתי אודות דבר זה די באר בספרי „צור איינלייטונג" צד 38 עד 44. —

לקוטי בתר לקוטי

ממכילתא לספר דברים.

ליקט מתוך מדרש הגדול כ״י בית עקד הספרים אשר למלך יר״ה
בבערלין הבירה

דוד צבי האָפפמאנן

מורה בבית מדרש הרבנים אשר בבערלין.

והוסיף עליהם הערות ומראה מקומות נקראו בשם

יעיר בבקר.

Neue Collectaneen

aus einer Mechilta zu Deuteronomium

von

Dr. D. Hoffmann.

BERLIN, 1897.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 2.